

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞME VE KENT YOKSULLUĞU
OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Süleyman İLHAN

HAZIRLAYAN
Mevlüt YILMAZ

2010

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

KÜRESELLEŞME VE KENT YOKSULLUĞU OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Süleyman İLHAN

HAZIRLAYAN

Mevlüt YILMAZ

Jürimiz, 14.07.2010 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Doç.Dr. Ömer AYTAÇ
2. Doç.Dr. Ömer OSMAN UMAR
3. Yrd.Doç.Dr. Süleyman İLHAN

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

***Bu çalışma Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Yönetimi Birimi (FÜBAB) tarafından
proje kapsamında desteklenmiştir.**

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Küreselleşme ve Kent Yoksulluğu Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım

Mevlüt YILMAZ

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji ABD
Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı
2010; Sayfa: VIII + 140

Yoksulluk, yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarını yaşadığımız bu günlerde küreselleşme sürecinin etkisiyle içinden çıkılmaz bir duruma doğru evirilmektedir. Tüm alanlarda yaşanan değişim, dönüşüm doğal bir şekilde kendini toplumdaki problemlere de yansıtmaktadır. İnsanlığın var oluşuyla yaşıt kabul edebileceğimiz yoksulluk olgusu, gün geçtikçe yeni boyutlar kazanmakta ve özellikle küreselleşme çağında değişen dünyada kendi payına düşeni fazlasıyla almaktadır.

Küreselleşme ile birlikte kent yoksulluğu olgusu daha da önemli hale gelmektedir. Kentleşme oranlarının artması yanında ekonomik alanda yaşanan post – fordist dönüşüm beraberinde işsizlik, ücretlerin düşürülmesi, taşeronlaştırma v.b sorunlar beraberinde kent yoksulluğuna yol açmaktadır. Bu çalışmada, küreselleşen dünyada gün geçtikçe derinleşen yoksulluk konusu, kent yoksulluğu bağlamında irdelenmektedir. Küreselleşme çağında yeni boyutlar kazanan yoksulluk olgusu, kent yoksulluğu çerçevesinde ele alınırken gelişmiş ülkelerin gökdelen altlarında, sokaklarda ve köprü altlarında karton kutularda yaşayan, çöplerden beslenen, potansiyel suçlu olarak görülen bireyler artık küresel kentler başta olmak üzere tüm büyük şehirlerin gerçeği haline gelmektedir.

Buradan hareketle kentsel yoksulluk sorunu, gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda toplumsal bir problem olarak gün geçtikçe kronikleşen bir hâl almaktadır. Küresel dünyanın kentleri varıl-yoksul arasındaki uçurumun en net gözlemlendiği yerler olarak dikkat çekici öneme sahiptir. Bunun için de özellikle kentlerin, yoksulluğun oluşumu ve gelişimine etkisi açısından bu alanların üzerinde önemle durulması gerekli olduğu ileri sürülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kent Yoksulluğu, Yeni Kentsel Yoksulluk Kapitalizm.

ABSTRACT**Master Thesis****A Sociological Approach to Phenomenon of Globalization and Urban Poverty****Mevlüt YILMAZ****University of Firat****The Institute of Social Science****Department of Sociology****2010, Page: VIII + 140**

Poverty is getting to be inversed more inextricable during the first years of twenty-first century with the effect of globalization process. The alternation and transformation, which is in practice in all fields, naturally reflects itself to the problems of society. Poverty phenomenon, which can be assumed as old as human beings' existence, is gaining new dimensions day after day and receive share overly especially in globalization era of changing world. Urban poverty phenomenon is becoming more and more important along with globalization. Because a great number of world's population live in urban and the studies show that urbanization rate is predicted to increase sharply in the future. In spite of this, besides the facilities such as accomodation, nutrition, transportation, infrastructure etc. and especially the employment opportunities that urban offers are below the basic needs and future expectations of urban population and this kind of poverty that is practiced in those areas lead to more important problems. For this reason, poverty issue which deepens day by day in global world is studied in terms of urban poverty in this study. In the era of globalization, poverty phenomenon which now has new dimensions, is studied in terms of urban poverty and the individuals who live underneath the skyscrapers, in the streets, under the bridges in carton boxes, nourished with trashes and seen as potential criminals have become one of the realities of big cities especially in global urbans.

Moving here, urban poverty problem is getting to be more and more chronic social problem both in terms of national and international aspects. Global world's urbans are the most remarkable places where the gap between wealthy and poor can be best observed. For this reason it is stated that it is a necessity to study about especially urban areas, which have a direct effect in formation and progress of poverty. Briefly, increasing urbanization rate in the global world which leads to deepening of the poverty in those areas makes it indispensable to find urgent and permanent solutions to the problem.

Key Words: Globalization, Urban Poverty, New Urban Poverty, Capitalism.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar	VI
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Kapitalizm	9
1.2. Küreselleşme	13
1.3. Yoksulluk	23
1.3.1. Mutlak Yoksulluk	27
1.3.2. Göreli Yoksulluk.....	29
1.4. Yoksulluk Kültürü	31
1.5. Yeni Yoksulluk	34
1.6. Kent Yoksulluğu.....	37
1.7. Yeni Kentsel Yoksulluk	40

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK

2.1. Küreselleşme ve Yoksulluk Olgularına Genel Bir Bakış.....	44
2.2. Küreselleşme – Yoksulluk İlişkisi.....	51
2.3. Dünya’da Yoksulluk	61
2.4. Türkiye’de Yoksulluk	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESELLEŞME VE KENT YOKSULLUĞU

3.1. Küreselleşme-Kent Yoksulluğu İlişkisi	75
3.2. Küreselleşme-Kent Yoksulluğu İlişkisi Bağlamında Ortaya Çıkan Olgular.....	82
3.3. Dünya’da Kent Yoksulluğu.....	87
3.3.1. Asya’da Kent Yoksulluğu	91
3.3.1.1. Hindistan’da Kent Yoksulluğu.....	91
3.3.1.2. Çin’de Kent Yoksulluğu	93
3.3.1.3. Güney Asya’da Kent Yoksulluğu.....	95
3.3.2. ABD’de Kent Yoksulluğu	96
3.3.3. Avrupa’da Kent Yoksulluğu.....	99
3.3.4. Afrika’da Kent Yoksulluğu	101
3.4. Türkiye’de Kent Yoksulluğu.....	103
3.4.1. Türkiye’de 1980 Öncesi Dönemde Kent Yoksulluğu	106
3.4.2. Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kent Yoksulluğu	109
3.4.3. 2000’li Yıllarda Türkiye’de Kent Yoksulluğu	111
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	122
KAYNAKÇA	127
ÖZGEÇMİŞ.....	140

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Küreselleşmenin Kavramlaştırılması: Üç Eğilim	21
Tablo 2. Yoksulluğa Verilen Anlam Kümeleri	25
Tablo 3. ABD’de Yoksulluk Sınırının Altındakilerin Sayısı ve Oranı.....	54
Tablo 4. Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları	66
Tablo 5. Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksul fert sayısı	68
Tablo 6. Hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları.....	68
Tablo 7. Hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırları, Türkiye.....	69
Tablo 8. Hane halkı türüne göre yoksulluk oranları	70
Tablo 9. Hane halkı fertlerinin işteki durumuna göre yoksulluk oranları	71
Tablo 10. Hane halkı fertlerinin iktisadi faaliyetine göre yoksulluk oranları.....	72
Tablo 11. Hane halkı fertlerinin cinsiyetine ve eğitim durumuna göre yoksulluk....	73
Tablo 12. Bazı Ükelere Ait Nüfus ve Kentleşme Oranları	89
Tablo 13. Hindistan kent nüfus oranları	91
Tablo 14. Çin’de Bazı Dönemlere Ait Nüfus Oranları.....	93
Tablo 15. Güney Asya’da Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk.....	95
Tablo 16. Latin Amerika ve Karayipler’ de Yoksulluk Kentleşiyor	98
Tablo 17. Afrika kıtası kentleşme oranları ve tahminleri	103
Tablo 18. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Kentleşme	107
Tablo 19. Türkiye’de 1980 – 1990 Dönemi Kentleşme	110
Tablo 20. Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre kentte fert yoksulluk oranları.....	112
Tablo 21. Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre kentte yoksul fert sayısı.....	113
Tablo 22. Kent Hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları	114
Tablo 23. Hane halkı türüne göre kent yoksulluk oranları	115
Tablo 24. Hane halkı fertlerinin işteki durumuna göre kent yoksulluk oranları	116
Tablo 25. Hane halkı fertlerinin iktisadi faaliyetine göre kentsel yoksulluk oranları	117
Tablo 26. Hane halkı fertlerinin cinsiyetine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları	118

ÖNSÖZ

Küreselleşme süreciyle birlikte kent mekânlarında yaşanan yoksulluk olgusu yeni boyutlar kazanmakta ve kentsel yoksulluk ekonomik, sosyo-kültürel ve politik yaşamda önemli yansımaları olan bir alan olarak gözlemlenmektedir. Yaşanan dönüşümler toplumsal hayata etkileri bakımından ciddi sorunların yaşanmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle özellikle kentsel yoksulluk olgusunun küresel boyutta hangi parametreler çerçevesinde yaşanmakta olduğu önem arz etmektedir.

Bu tezin hazırlanmasında birçok insanın değerli katkıları söz konusu olmuştur. Öncelikle, tez konusunun tespiti ve tezin oluşturulması sürecinde, katkılarını, teşvik ve desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Süleyman İLHAN' a teşekkür ederim. Ayrıca tezin hazırlanmasında maddi katkı sunan Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırma Birimi (FÜBAP' a)' ne ve tezin araştırma taslağının oluşturulmasında bilgileriyle katkı sunan değerli arkadaşım Muhammet Fırat'a teşekkürler ederim. Son olarak, destek ve anlayışlarından dolayı aileme sonsuz minnet borçluyum.

ELAZIĞ – 2010**Mevlüt YILMAZ**

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü:
FAO	: Birleşmiş Milletler Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması
G-8	: Gelişmiş sekiz ülke (ABD, Japonya, Almanya, Birleşik krallık, Fransa, İtalya, Kanada ve Rusya)
Gini Katsayısı:	Bir ülkede gelir dağılımının adil olup olmadığını ölçmek için kullanılır.
GSMH	: Gayrisafi Milli Hâsıla
HABİTAT	: Birleşmiş Milletler İnsani Yerleşimler Programı
HDR	: İnsani Kalkınma Raporu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPEC	: Çocuk İşçiliğinin Sona erdirilmesi Uluslararası Programı
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SGP	: Satın alma gücü paritesi
SYDTF	: Sosyal Yardım ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
TÜİK	: Türk İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İş adamları Derneği
DB	: Dünya Bankası
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Programı

GİRİŞ

Yoksulluk olgusu tarihin ilk dönemlerinden beri toplumsal hayat için bir sorun olarak kabul edilmektedir. 21. yüzyılın ilk dönemlerini yaşadığımız yıllarda yoksulluk konusu hâlâ gündemdeki yerini korumakta ve bu sorun sosyo – ekonomik, politik söylemlerde sıkça dile getirilmektedir. Son 30 yılda dünya genelinde toplumsal yaşamda hızlı bir dönüşümün yaşandığı kabul edilmektedir. Küreselleşme kavramı son 30 yılda yaşanan bu değişimi ve dönüşümü ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmayı anlatmak için özellikle değişim konusunda yapılan hemen her çalışmada küreselleşme olgusuna değinilmekte ve bu olgu paralelinde konuya açıklık getirilmektedir.

Küreselleşme yoksulluk ilişkisine bakıldığında sosyalizmin etkinliğinin ortadan kalkmasıyla hâkim sistem haline gelen kapitalizmin, özellikle ulus devletin sınırlarının aşınması, liberal ekonomik – politik yaklaşımların benimsenmesi ve yapısal uyum programları çerçevesinde, dünyada üretilen zenginliğin adaletsiz bir şekilde dağılmasına yol açtığı ve yoksulluğun küreselleşmesinde büyük paya sahip olduğu ifade edilmektedir. Diğer yandan küreselleşmeyle çoğu alanda yaşanan serbestleşme, şirketlerin hızlı ve aşırı büyümesine ve ulus ötesileşmesine yol açmaktadır. Bu durum işsizlik, ücretlerin düşürülmesi ve taşeronlaştırma gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Ayrıca çok uluslu şirketler lehine çalışan Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Para Fonu gibi küresel kurumlar eşitsizliğin derinleşmesinde önemli roller üstlenmektedirler. Ancak küresel kurumlar yoksulluk konusunda kendilerini sorunun çözümü noktasında da sorumlu görerek çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Küresel kurumların yoksulluk konusunda bu şekilde kendilerini sorumlu kabul etmeleri paradoksal bir duruma da işaret etmektedir.

Küreselleşme yoksulluk alanında zenginin daha zenginleştiği fakirin daha da fakirleştiği bir durumun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Küresel dünyada yoksulluk olgusu yeni boyutlar kazanmakta ve bu konuda yapılan çalışmalarda çeşitlilik artmaktadır. Yoksulluğun yenedünya düzeninde bir bölünmüşlük içerisinde olduğu ifade edilebilmektedir. Kent yoksulluğu, yoksulluk konusunda yaşanan bölünmüşlüğün yansıma alanlardan biri olarak gözlemlenmektedir.

Küreselleşme süreciyle birlikte kentsel bölgelerin öneminin ve sosyo – ekonomik etkilerinin oldukça fazla olduğu tüm dünya tarafından fark edilmektedir.

Özellikle dünya nüfusunun 2020 yılına kadar yarısından fazlasının kentsel bölgelerde yaşayacağı ve 2050 yılına kadar ise bu oranın % 70'leri bulacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle kentler, gerek küresel arenada sermaye sahipleri için önemli bir pazar haline dönüşmesi noktasında gerekse de yaşanan yoksulluklar açısından dikkat çekici öneme sahiptir.

Küreselleşme ile birlikte sadece gelişmiş ülkelerin metropol bölgelerinin sorunu olarak gözlemlenen kent yoksulluğu değişen dünyada gerek az gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülke kentlerinin sorunudur. Geçmişte yalnızca ABD ve AB ülkelerinin kentlerindeki sokaklarda, köprü altlarında yaşayan, çöplerden beslenen, potansiyel suçlu bireyler artık bu gün tüm dünya kentlerinin sorunu olarak gözlemlenmektedir.

Bu durumun ortaya çıkmasında 1970'li yıllarda krize giren kapitalist sistemin büyük payı vardır. Krizden çıkabilmek için yeni ekonomik çareler arayan sistem çareyi radikal bir dönüşümde bulmuştur. Sermayenin akıcılaştırılması, ulus devletin sınırlarının hiçe sayılması ve üretimin/işin esnekleştirilmesi gibi yeni durumlar ortaya çıkarılmış ve bu yenilikler en çok kentlerde yaşayan nüfusu etkilemiştir. Çünkü küreselleşme ile birlikte kentler, gelişebilmek için bir yandan dış yatırımları çekme gayretine girişirken diğer yandan da göçlerle gelen nüfus ve daha önceden korunaksız bir şekilde(hiçbir güvencesi ve çalışma niteliği olmayan)yaşayan bireylerin yeni yerleşim alanları haline gelmektedir.

Göçlerle yeni gelen kesim ile yaşanan dönüşüm sonucu yedek işçi sınıfına katılan kol gücüne dayalı çalışanlar, geçinebilecek gelirden yoksun kalarak kent mekânlarında daha da korunaksız hale gelmektedir. Önceden kente göçen bireyler için tanıdık yerlerde, aile, akraba ve hemşeri ilişkileri çerçevesinde korunaklı alanlar yaratılabilmekteydi. Ancak küresel dünyada kapitalist anlayışın her yere girmesi ve bireyciliğin artması nedeniyle artık kentler, tüm kesimler için kuralsız ve korunaksız mekânlar haline dönüşmektedir.

Bu açıdan kentsel yoksulluk konusu, gerek ulusal gerekse de uluslar arası açıdan toplumsal bir problem olarak gün geçtikçe kronikleşen bir hâl almaktadır. Küresel dünyanın kentleri varsıl-yoksul arasındaki uçurumun en net gözlemlendiği yerler olarak dikkat çekici öneme sahiptir. Artık küresel dünyanın baş aktörleri yoksulluğun yok edilemeyeceğini anlamış gözükmekte ve yoksulluğu azaltma stratejileri geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bunun için de özellikle kentlerin, yoksulluğun oluşumu ve gelişimine

etkisi açısından bu alanların üzerinde önemle durulması gerekli olduğu ileri sürülebilmektedir.

Bu çalışma, küreselleşen dünyada gün geçtikçe derinleşen yoksulluk konusuna, kent yoksulluğu bağlamında yaklaşmaktadır. Burada dünya genelinde küreselleşme süreciyle birlikte kent yoksulluğu olgusunun yansıma alanları (ekonomik, politik, yönetsel ve özellikle sosyal alanlarda) ve bu olgunun hangi boyutlarda yaşanmakta olduğu gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışma dünya genelinde artan kentleşme oranlarına ve artışın süreceği öngörüsüne paralel olarak yoksulluğun mekânsal boyutta irdelenmesine yer vermektedir. Ayrıca bu çalışmada kent yoksulluğunun farklı toplumlarda ve bölgelerde temel karakteristiklerini, küresellikleri bağlamında bir karşılaştırmayı içermektedir. Özellikle küreselleşme ile birlikte sadece gelişmiş ülkelerin metropol bölgelerinin sorunu olarak gözlemlenen kent yoksulluğu olgusu değişen dünyada gerek az gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülke kentlerinin de sorunu olmaktadır. Burada yaşanan bu durum seçilmiş bölgeler, ülkeler çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır.

Kentsel yoksulluk açısından küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası topluma entegre olmaya çalışan ve bunu AB üyeliği çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışan Türkiye'nin yaşadığı serüveni ise çeşitli dönemleştirmeler bağlamında ele alınmaya çalışılmaktadır. 1950'li yıllardan itibaren kentleşmeye çalışan Türkiye, 1970'li ve 80'li yıllarda liberal ekonomiye geçiş ve küresel dünyaya eklemlenme çabalarıyla bir taraftan gelişmeye, ilerlemeye çalışırken diğer taraftan kent yoksulluğu gibi sosyo – ekonomik ve politik anlamda ciddi sorunlara gebe hale gelmektedir.

1980 yılı dünya genelinde gerek ekonomik gerekse de politik yaşamda önemli dönüşümlerin yaşanması nedeniyle kentsel yoksulluk alanında 1980 öncesi ve sonrası olarak dönemleştirilmiştir. Bu dönemleştirmeye ek olarak günümüzde yaşanan kent yoksulluğunu kayda değer veriler çerçevesinde ele alınmaya çalışılmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte farklı bölgelerde kentsel yoksulluk hallerinin, özellikle sosyal dışlanma, marjinalleştirme ve sınıf – altı gibi olgular çerçevesinde, benzer ya da farklı şekilde yaşanıp yaşanmadığını açıklamaya ve bu durumun küresel boyutu irdelenmeye çalışılmaktadır. Yapılan çalışmalar genel yoksulluk literatürüne bağlılıktan kentsel yoksulluğa ekonomik, yönetsel, çevre, toplumsal ve kültürel perspektiflerden bakmaya çalışmışlardır. Son yıllarda kentsel alanlarda yaşanan yoksulluğun sayılan

bakış açılarından daha fazla şeyi karşılamak için kullanıldığı anlaşılmış ve bütüncül bir perspektifin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte kent yoksulluğu olgusunun kapsamlı bir değerlendirmesi ve kentsel yoksulluğun toplumsal açıdan ne olduğunun açıkça anlaşılması ancak bütüncül bir yaklaşımla mümkün olmaktadır. Kent yoksulluğu, en iyi biçimde içinde olduğu politik, ekonomik ve sosyal koşullar içinde anlaşılabilir.

Bu çalışmada gerek uluslararası kurumların gerekse de ülkemizdeki veriler çerçevesinde son yılların genel yoksulluk ve kentleşme oranları, kent yoksulluğu özelinde ise küreselleşmenin etkisiyle çeşitli değişkenler bağlamında bir bütün oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan kent yoksulluğunun son yıllarda yaşadığı dönüşümü, bu dönüşüm sürecinde kent yoksulluğunun temel dinamikleri ve bu olgunun sosyo – ekonomik, politik alanları nasıl etkilediği istatistikî bilgiler çerçevesinde irdelemek bu çalışmanın temel amaçları arasında sıralanabilmektedir.

Ayrıca kent yoksulluğunun 21. yüzyıldaki genel görünümü noktasında çeşitli kıtalar ve nüfusu kıtaları aşan çeşitli ülkeler (Çin, Hindistan gibi) ele alınarak buralarda yaşanan bu olgunun temel karakteristikleri çerçevesinde Türkiye’de de küresel bir kent yoksulluğu olarak yeni durumların varlığı konusunda önemli değerlendirmelerin yapılması da amaçlanmaktadır.

Yine kentsel alanların yoksulluğun en net ve kronik bir halde gözlemlenebildiği yerler olmasının altında yatan nedenleri ortaya koyabilmek ve bu çerçevede kent yoksulluğu olgusunu çeşitli verilerle açıklamaya çalışmak gerekmektedir. Yaşadığımız küresel dünyada her geçen gün artan varsıl – yoksul uçurumu kendini en çok kentlerde somutlaştırmakta ve bu alanlar bütüncül bir bakış açısı ile incelenmeyi hak etmektedir. Özellikle Türkiye’de bu konuda var olan çalışmaları destekleme noktasında bu çalışmanın gerekliliği önemlidir. Ayrıca hem genel anlamda yoksulluk hem de özelde kent yoksulluğu konusunda tek nedenli açıklamaların bu olguların ve beraberindeki sorunların içinden çıkılmaz bir hal almasına yol açması, bu bakış açısından bir açıklamanın gerekli olduğunu kanıtlamaktadır. Bu ifadelerin yanında ayrıca şunlar söylenebilir: Gerek yabancı literatürde gerekse de ülkemiz literatüründe bu alandaki teorik alt yapının oluşturulmasına bilimsel katkının sağlanması; genel anlamda yoksulluk konusuna özelde ise onun alt dalı olarak gelişen kent yoksulluğu konusuna teorik açıdan bilimsel bir çaba ile açıklama getirebilmek; küreselleşme ile birlikte

kentsel yoksulluğunun Dünyada ve Türkiye’de hangi boyutlarda yaşandığı; küresel bir kent yoksulluğunun varlığı ve bu konuda teorik alt yapının oluşturulmasıyla uygulamalı çalışmaları desteklemek olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada temel olarak, küreselleşmenin hangi dinamiklerinin kentsel bir yoksulluğa yol açtığı, küresel bir kent yoksulluğunun yaşanıp yaşanmadığı, kent yoksulluğunun dünyadaki ve Türkiye’deki konumu noktasında teorik bir çerçeve sunma ve ayrıca bu olgunun ülkemizdeki karakteristiği çerçevesinde küresel bir kent yoksulluğunun yaşanıp yaşanmadığı noktasında önemli bilgiler sunmaktadır.

Ayrıca bu çalışmada genel anlamda yoksulluk yazınından hareketle kent yoksulluğu konusuna sosyolojik bir perspektiften bakmaya odaklanılmaktadır. Bunun için konu, özellikle kentsel alanlarda yaşanan yoksulluk halleri kapsamında bu olgunun dünya genelinde benzeştiği ve farklılaştığı temel parametreler çerçevesinde irdelenmeye çalışılmaktadır.

Kent yoksulluğu konusundaki bu çalışmada özellikle yoksulluk alanında her geçen gün önemi daha da belirgin hale gelen ve küreselleşme sürecinin etkin rolüyle dönüşüm yaşayan yoksulluk olgusunun kentsel alanlarda hangi toplumsal olgulara yansıdığı, gerek yurtdışında gerekse de ülkemizde hangi parametreler çerçevesinde şekillendiğini açıklamak sosyal bilimler açısından oldukça önemli bir konudur. Bu açıdan kentsel yoksulluk, kent bölgelerinde yaşayan bireylerin sadece ekonomik açıdan belirli bir gelir yokluğuna maruz kalmasının yanı sıra politik, psikolojik ve sosyo – kültürel yoksunlukları da yaşamakta olduğunu ifade etmektedir.

İlgili Literatür de yapılmış araştırmalar sonunda özellikle çalışmanın; genel anlamda yoksulluk özelde ise kent yoksulluğu alanında teorik çalışmalara yardımcı olmak ve bu alanlarda var olan çalışmaların olguları tek bir pencereden açıklamadaki konumunu giderici bütüncül bir bakış açısı kazandırma, gibi önem arz eden konulara açıklık getirmek için çalışıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Ayrıca çalışmada metodolojik olarak teorik nitelikte literatür araştırması yapılmıştır. Özellikle yoksulluk konusunda eldeki verilerden hareketle çeşitli alanlarda yayımlanmış çalışmalardan da yararlanarak seçici bir tarzda bu konudaki farklı görüşlerden sistematik bir bütün oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle verilerin toplanması, derlenmesi ve araştırma raporunun oluşturulma aşamalarında gerek kitap ve

dergilerin, gerek internet ortamındaki bilgilerin elde edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Küresel dünyada değişen ve dönüşen yoksulluk olgusunun toplumsal yapıdaki yansıma alanlarını gerek ulusal gerekse de uluslar arası düzeyde ele almak için yabancı literatürde yer alan makaleler, istatistikî veriler değerlendirilmiş; ülkemizdeki yoksulluk yazınından ve kent konulu çalışmalardaki çeşitli kaynaklardan sistematik bir çalışma oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ayrıca kent yoksulluğu alanında yabancı ülkelerdeki ve ülkemizdeki yoksulluk yazınından faydalanılırken özellikle yeni veriler kullanılmaya büyük çaba gösterilmiştir. Türkiye'deki kent yoksulluğu daha çok son aylarda yayınlanan veriler çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde öncelikle konu hakkında ön bilgiler sunulmaktadır. Çalışmanın konusu, amacı ve metodolojisi hakkında da bilgi verilmektedir. Ayrıca çalışmanın ilgili literatürdeki yeri ve önemi hakkında gerekli açıklamalar yapılmaktadır.

Birinci bölümde ise kavramsal çerçevede bulunan kapitalizm, küreselleşme, yoksulluk, yeni yoksulluk, kent yoksulluğu ve yeni kent yoksulluğu olguları geniş bir bakış açısından ele alınıp tanımlandıktan sonra ikinci bölümde çalışmanın temel yapılarından olan ve hemen her yoksulluk konulu çalışmada yer alan küreselleşme-yoksulluk ilişkisi ele alınıp detaylı olarak değerlendirilmektedir. Buna ek olarak ise Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun hangi boyutlarda yaşanmakta olduğu gerek istatistikî gerekse de önceden ele alınmış araştırma ve çalışmalar çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü bölümde çalışmanın odak noktası olarak görülen küreselleşme-kent yoksulluğu ilişkisi ele alınmakta ve bu ilişki bağlamında ortaya çıkan yeni durumlar açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca küreselleşme ile birlikte kentsel yoksulluğa neden olan temel parametreler çerçevesinde artan kentleşme oranları, dünyadaki ve ülkemizdeki birçok kenti yoksulluğun üretildiği alanlar olarak gözlemlenmesine neden olmakta ve bu durumda Dünya'da ve Türkiye'deki kent yoksulluğunun hangi boyutlarda yaşanmakta olduğu gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. Bu durum dünya genelinde seçilmiş kıtalar ve ülkeler bağlamında ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu bakımdan kentsel bölgelerde yaşanan yoksulluğun küreselliği de irdelenmektedir. Bu noktada ülkemizde yaşanan kent yoksulluğu belirli bir dönemleştirme(1980 öncesi –

sonrası ve 2000’li yıllar) çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de genel anlamda yoksulluk ve kent yoksulluğu konuları özellikle istatistikî veriler çerçevesinde ele alınmaya çalışılmaktadır. Buradan hareketle de küresel kent yoksulluğunun dünyadaki son durumu noktasında gerekli açıklamalarda bulunmaktadır.

Çalışmada ayrıca dünya genelinde yaşanan kent yoksulluğu olgusunun Türkiye ile benzer ve farklı noktaları bakımından kısa bir karşılaştırmayı içermektedir. Burada kent yoksulluğunun küreselleşen dünyada birçok kentte görünür hale gelmesiyle birlikte nitelik ve nicelik bakımından farklı ülkeler ve bölgeler ile Türkiye ve bölgeleri arasında benzer ve farklı yönlerin varlığı ve belirtilmesi yönünde bir çabaya girilmektedir.

Sonuç kısmında ise, çalışmanın özet bir şekilde değerlendirilmesiyle birlikte elde edilen veriler çerçevesinde önemli görülen noktalar vurgulanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesinde genel olarak küreselleşme ve kent yoksulluğu olgusunun karşılıklı ilişkisiyle bağlantılı kavramlara ve olgulara açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte dünya üzerinde tek sistem haline gelen kapitalizm, sömürü anlayışını kamufle ederek özellikle kriz dönemlerinde yeni birikim rejimleri geliştirerek ve bunu hegemonik bir güç çerçevesinde yeni olgularla birlikte kullanılmaktadır. Küreselleşme bu yönüyle emperyalizmin ve kapitalizmin bir uzantısı ve bu geleneğin bir devamı olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme yoksulluk açısından özellikle dünya genelinde belirli bir üretim sonucu elde edilen gelirin eşitsiz paylaşılması noktasında bağlantı kurulmakta ve bu süreçte yaşanan yoksulluğa da 'küresel yoksulluk' kavramı yakıştırılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde dünya genelinde yaşanan yoksulluk olgusu değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Değişen ve dönüşen bu olgu aynı zamanda yeni boyutlar da kazanmaktadır. İşte kentsel yoksulluk genel yoksulluk olgusunun yeni ve oldukça önemli bir alanına dikkat çekmektedir.

Küreselleşen dünyada özellikle büyük şehirler olmak üzere diğer tüm kentler yoksulluğun üretildiği yeni alanlar olmaktadır. Bu açıdan gerek yeni yoksulluk gerekse de yeni kentsel yoksulluk dünya çapında sosyo – ekonomik ve politik sorunların kaynaklarından biri olma potansiyeline sahiptir.

Küreselleşme süreciyle birlikte ekonomik ve politik yaşamda yaşanan hızlı dönüşüm toplumsal hayatta da yansıma alanı bulmaktadır. Özellikle sosyal problemlerin yeni bir yüze bürünmesi noktasında küresel dinamikler önem arz etmektedir.

İşte bu çalışmada, kavramsal çerçevede yer alan olguların birbiriyle bağlantılı olduğu ve yaşanan değişimle birlikte kentsel yoksulluğun da bu bağlamda değiştiği ifade edilmektedir.

1.1. Kapitalizm

Kapitalizme ilişkin çeşitli tanımlamalar, açıklamalar ve nitelendirmeler söz konusudur. Bu nedenle kapitalizme ilişkin önemli değerlendirmeleri ele almaya çalışırken bu çeşitliliği ifade etmek büyük çaba gerektirmektedir.

Marshall kapitalizmi “üreticilerin dolayimsız ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade satış, mübadele ve kâr amacını güden bir ücretli emek ve meta üretimi sistemi ” olarak ifade etmektedir (1999: 382).

“ Kapitalizm esas olarak ekonomik bir olguyu ifade edecek biçimde kullanılmış ve hiç kuşkusuz ekonomik öge kapitalizmde önemli bir yere sahiptir. Ancak kapitalizmin ekonomik olduğu kadar toplumsal ve politik bir anlamı da içerdiği açıktır. Ekonomik anlamda kapitalizmi belirleyen temel öge meta üretiminin giderek yaygınlaşması ve küresel hale gelmesidir. Bu yönüyle kapitalizmin bir süreç olduğu anlaşılmakta ve metanın pazarda satılmak amacı ile üretildiği ve emeğin de hizmetin de pazara çıkıp orada bir değişim (mübadele) ile istediklerini elde etmeye çalışmaktadır (Başkan, 2005: 35).”

Buradan hareketle kapitalizmin dünya sahnesine çıktığı andan itibaren bir ‘dünya sistemi’ olma özelliği taşıdığı ve bu çerçevede küreselleşmeyi 17.yüzyılda dünya gündemine getirdiği ileri sürülebilmektedir(Şaylan, 1995: 27).

Kapitalizm kelimesinin ‘capital’ den türediğini ifade eden ve bu sebeple de sermayenin kapitalizmde kilit bir rolde olduğunu, buradan hareketle de kapitalizmi “birikmiş zenginlik” olarak tanımlayan Wallerstein ise, kapitalizme tarihsel açıdan farklı anlamlar yüklemektedir. Zira kendisine göre tarihsel kapitalizmde yalnızca para şeklinde tüketim malları stoku, makineler veyahut maddi ögeler değil aynı zamanda emeğin tüketimine dayanan sermayenin kendini büyütmek için sistem içerisinde yeni yollar ve kanallar bulmayı ve metalaşmayı da içermektedir (Wallerstein, 2006: 11–13). Burada Wallerstein kapitalizmin tarihsel gelişmesinin her şeyi metalaştırma yönündeki bir girişim olduğunu ifade etmektedir.

Bunun yanında kapitalizmi, 15. yüzyılda Avrupa’da doğup 19. yüzyılda tüm dünyaya yayılan tarihsel bir sistem olarak ele alan Wallerstein ayrıca, kapitalist dünya ekonomisinin bir dereceye kadar tekelleşmiş ve yüksek kâr getiren belli üretim türlerinin en büyük kapital birikim yerleri haline gelen belirli bölgelerde yoğunlaşmasına dayanan

hiyerarşik bir dağılım eşitsizliğini kapsayan bir sistem olduğunu da eklemektedir (Wallerstein, 2006: 16–18).

Max Weber’in yapmış olduğu tanıma göre ise kapitalizm; ekonomik girişimi örgütlemenin belirgin bir şekli ve toplumsal değişmeyi tetikleyen önemli etkenlerden birisidir. Kapitalizmin temellendiği şey bilim ve bürokrasinin etkisidir. Bilim teknolojinin gelişmesini ve dönüşmesini sağlamıştır. Bürokrasi ise çok sayıda insanın etkin bir şekilde örgütlenmesini sağlamakta ve ekonomik-politik gelişmelere paralel olarak artmaktadır. Bu şekildeki bir gelişme Weber tarafından “rasyonelleşme” olarak adlandırılmaktadır (Giddens, 2000: 11).

Ayrıca Weber “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” isimli çalışmasında kapitalist anlayışın dini inanışlarla bir paralellik içinde yürüdüğünü yani Protestanlık ile kapitalizm arasında bir uygunluk olduğunu ve ekonomik anlamda yapılan eylemler ve takınılan tutumların dini yönden teşvik edildiğini ileri sürmektedir. Bu anlayışa göre zengininin daha da zenginleşmesi için hiçbir sakınca yoktur ve fakirlik ise yoksul insanların hak ettiği ve normal bir durum olarak ifade edilmektedir (Weber, 2009).

Weber’ e göre kapitalist ruh bir para kazanma biçimi değil bir yaşam biçimi, kültürel ve ahlaki bir kurallar, görevler ve yükümlülükler bütünüdür. Kapitalizm sürekli yatırım, yeniden yatırım gerektiren ekonomik hayatın ve iş hayatının belirli bir hedefe kilitlenmiş ve biteviye uğraşı olarak nitelendirilmektedir(Slattery, 2008: 84). Ayrıca Weber, modern kapitalizmin temel karakteristiğinin rasyonellik olduğunu, sistemin piyasa güçlerinin dolaşımına, ücret ve emek gibi üretim faktörlerinin maliyet ve faydalarına, belirli bir yatırım miktarının muhtemel getirilerine ve özel olarak kâr güdüsüne dayandığını ve yine az sayıda bir girişimciyle sınırlı kalmayıp aksine her yere yayılan ve bütün toplumların hayat tarzını oluşturduğunu ifade etmektedir (Slattery, 2008: 80).

Bu ifadelerden hareketle Weber için kapitalizmin temel mantığının rasyonelleşme olduğunun, bu rasyonel eylemlerin ise daha çok dini bir anlayıştan beslendiğini ve bu çerçevede bir kapitalist ruhun ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Marx da ise kapitalizm bir ‘meta üretimi’ sistemi olarak kabul edilmektedir. Kapitalist sistemde üreticiler sadece kendi ihtiyaçlarını veya kişisel ilişki içinde oldukları bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için üretmezler; kapitalizm ulusal ve çoğu kez uluslar arası düzeyde mübadele piyasasını gerektirir. Her meta Marx’ ın ifadesiyle

iki yanlı görünüme sahiptir: “Kullanım değeri” ve “değişim değeri”. Sadece tüketim süreci içinde gerçeklik kazanan kullanım değeri, fiziksel bir ürün olarak metanın özelliklerinin temel ihtiyaçları karşılamakta kullanılabilmesini anlatmaktadır (Giddens, 2009: 91 – 92).

Ayrıca Marx için kapitalizm sadece adaletsiz ve yetersiz bir ekonomik üretim sistemi olmayıp aynı zamanda ahlak dışı ve sömürücü insanın gerçek doğasını yadsıyan onu kendi emeğinin ürünlerinden koparan ve ekonomik ‘vahşi orman’ da diğer insanlarla karşı karşıya getiren bir sistemdir(Slattey, 2008: 125).

Marx’ a göre kapitalizm bir sermaye birikim şeklidir ve eşitsiz bir temele dayanmaktadır. Toplumda ikili bir sınıflamanın var olduğunu ve mülkiyeti elinde bulunduranların yaşamak için emeğini satmak zorunda olanları sömürmesiyle işleyen kapitalist sistem doymak bilmeyen bir kâr anlayışına sahiptir. Marx kapitalizmi diğer toplum tiplerinden ayıran temel özelliğin üretim ilişkileri olduğunu ileri sürmektedir (Aydın, 2007: 7–8).

Kapitalizme ilişkin önemli bir çözümleme getiren Karl Marx için kapitalizm, temelini maksimum kârın, artı değer olgusunun ve sömürü gibi kavramların varlığı çerçevesinde açıklanabilen bir süreci ifade ettiği söylenebilmektedir.

Günümüz sistemi bakımından kapitalizmi bir üretim sistemi olarak gören Baudrillard ise, kapitalizmin kendi kendini yeniden üretmekten başka yapabileceği bir şeyin olmadığını ve kapitalizmin ekonomiye özerklik kazandırmak için ideolojik bir strateji olduğunu ileri sürmektedir (Baudrillard, 1998: 133).

Kapitalizm yalnız bir ekonomik düzen değil, genişliğine ve derinliğine bir yaşama stilinin adıdır (Ülgener, 2006: 243). Yani kapitalizmi kapitalizm yapan sadece dış görünüşü ile para, sermaye akımı yahut o akımların gövdeleştirdiği kuruluşlar değil, aynı zamanda ve belki daha önemli ölçüde çağın tipik insanının davranış biçimi, tercihleri ve bütün bunların toplam ifadesi olan yaşayış normlarıdır (Ülgener, 2006: 8).

Ayrıca kapitalizm, batıda ‘bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler (laissez faire)’ mantığı ile orta çağ sonrası aydınlanma, modernleşme ve sanayileşme süreçleri ile birlikte ortaya çıkan daha sonraları ise hem iç hem de diğer ülkelere yönelik dış sömürü hareketleri ile büyük ilerleme gösteren görünürde serbest ama esasında tamamıyla akılcı bir kurgu ile bilinçli olarak örgütlenen piyasa sisteminin adıdır. Bu çerçevede kapitalizm, sermaye birikimine, çalışma birimlerinin en yüksek verimini ortaya koyacak

rasyonel bir iş örgütlenmesini içeren üretime, tüketime ve piyasa faktörlerine dayanır (Ersoy, 2008: 143).

Amin'e göre ise kapitalist üretim tarzı, kendileri de toplumsal emeğin ürünü olan üretim araçlarının bir sınıf tarafından elde edilmesi ve denetlenmesi sürecidir. Kapitalizm üç ana özellikle tamamlanır:

1. Meta biçiminin tüm toplumsal ürünü kapsayacak şekilde genelleşmesi,
2. İş gücünün meta biçimine bürünmesi yani üretim araçlarından kopmuş üreticinin proleter olması,
3. Donatımların meta biçimini alması (Amin, 1991: 58–59' dan akt. Aydın, 2007: 6).

Kapitalizmin kaynakların dağıtılıp gelirlerin bölüştürülmesini öngören bir sistem olmaktan ziyade bir yönetim sistemi olduğunu savunan Bowles ve Gintis (1996: 20)' in yanı sıra Turner ve Trompenaars' ın “Kapitalizmin Yedi Kültürü” adlı çalışmalarında kapitalist sistemin yedi temel değerlendirme süreci çerçevesinde servet yaratan kuruluşların var olmasını olanaklı kılmaktadır. Bunlar:

- Kuralları koymak ve istisnaları keşfetmek,
- Bütünleştirme ve ayırıştırma,
- Bireylerin toplu halde yönetilmesi,
- Dış dünyayı içeriye katmak,
- Hızlı süreçleri senkronize etmek,
- Başarıları arasından seçmek,
- Eşit koşulların gelişimini desteklemek (Turner ve Trompenaars, 1995).

Kapitalizme tarihsel bir perspektiften bakan ve kapitalist gelişme sürecini birbirini ardı sıra gelen birikim rejimleriyle açıklayan “Düzenleme Okulu” ise her birikim rejiminin kendine özgü normları, kurumları ve ilişki biçimleri olduğunu, her birikim rejiminin varlık şeklini gösteren bu koşulların gerçekleşmesinin ise bütün olarak kapitalist sistemin kendini yeniden üretme biçimi olarak görmektedir. Bu sebeple sistem yaşadığı her krizle birlikte yeni bir biçim almış fakat bir üretim tarzı olarak temel mantığını (‘ kâr için üretim’ e dayalı bir sistem olduğunu) hiç kaybetmemiştir. Yaşanan değişim aslında onun özünde değil sadece var olma koşullarında meydana gelmekte yani dönüşüm üretim tarzlarında değil bu tarza ait birikim rejimlerinde oluşmaktadır. Krizlerden dolayı bir şeyler değişiyor gibi görünüyor olsa da değişim kapitalizmin asli

işlevi yerine işlevi yerine getiren kurum, norm ve mekanizmalarda oluşmuştur (Şahin, 2000: 183).

Kapitalizmin temelinde dünya geneline hâkim olma ve onu bağımlılık ilişkileri çerçevesinde adeta tek pazar haline getirme arzusu ve stratejisi vardır. Bu da kapitalizmin küreselleşme ile kesişme noktasıdır ki artık burada kuvvetli bir birliktelik sergilenir ve küreselleşme kapitalizmin sırtından bütün dünyaya tesir etmektedir. Kapitalizm ölçeğini büyüttüğü ve sınırlarını genişlettiği yerlerde küresel bir bağımlılık gerçekleşir. Bağımlılık sömürünün gerçekleşmesi için önemli ve yeterli bir şarttır. Bu çerçevede uluslar arası piyasa sisteminin ağına takılan toplumlar ve ülkeler çırpındıkça daha da kuşatılmakta, mahkûm olmakta, sömürülmekte ve kaderlerini küresel güçlerin ellerine teslim etmektedirler(Ersoy, 2008: 144).

Yine kapitalizmin özünde bir dünya pazarının yaratılması gerçeğinin var olması günümüzde küreselleşme denilen olgunun ve sürecin temelini oluşturduğunu ileri süren Kızılcılık (2003: 55)' e göre küreselleşme kapitalizmden soyutlanarak ve ayrıştırılarak çözümlenemez.

İşte bu çerçevede günümüzde küreselleşme konulu hemen her çalışmada kapitalizme ilişkin çeşitli atıflarda bulunulmakta ve bu iki olgunun girift hale geldiği gözler önüne serilmektedir.

1.2.Küreselleşme

Son 30 yılda dünya genelinde toplumsal yaşamda hızlı bir dönüşümün yaşandığı kabul edilmektedir. Küreselleşme kavramı son 30 yılda yaşanan bu değişimi ve dönüşümü ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmayı anlatmak için özellikle değişim konusunda yapılan hemen her çalışmada küreselleşme olgusuna değinilmekte ve bu olgu paralelinde konuya açıklık getirilmektedir.

1980'li yılların başına değin dağınık ve sürekli olmayan bir kullanımı olan 'küreselleşme' sözcüğünün kullanımında ancak 1980'li yılların ikinci yarısına doğru hızlı bir artış gösterdiği görülmekte ve sözcüğün yaratıcıları her ne kadar net olarak tespit edilmiş değilse de sözcüğün ilk kez 1980'lerde Harvard, Stanford ve Columbia gibi prestijli Amerikan okullarında kullanılmaya başlandığı, kaynaklarda küreselleşmenin kökeni konusunda en çok karşılaşılan bilgi olduğu ifade edilmektedir.

Küreselleşmeyi ele alan hemen hemen tüm kaynaklarda, kelimenin adı geçen okullar aracılığıyla yaygın hale getirildiği de belirtilmektedir. Ayrıca 1980’lerin sonlarına kadar akademik çevrelerde ve yayınlarda ender rastlanır bir sözcük olan küreselleşmeye özellikle son on-on beş yıldır değinmeyen hiçbir sosyal, siyasal ya da iktisadi söylem yok gibidir. Küreselleşme teriminin birden yaygınlaşmasının, daha önce değindiğimiz gibi terimin anlamının açık olmamasında ve olguya ilişkin tutumların farklı olmasında oynadığı rol büyüktür denilebilir (Başkan, 2005: 28).

Bu konuda Tabb’ın yapmış olduğu açıklama oldukça dikkat çekicidir: “İnsanların içinde yaşadıkları düzeni anlamaya çalışmaları bir grup körün bir fili tanımaya çalışmasını anlatan eski öyküyü hatırlatır. Söz konusu fil, kapitalizm’dir-hayatımıza giren varlığı öylesine büyüktür ki, karşısında kişisel deneyimlerimizle edindiğimiz bilgi, her biri yakaladığımız parçadan filin ne olduğunu anladığını sanan körlerin durumuna benzer: Bir tanesi filin bacağına sarılır, filin bir ağaç kütüğünden ibaret olduğunu söyler. İkincisi filin gövdesine dokunur ve eski kalenin duvarlarının sağlam ve kalın olduğunu bildirir. Bir diğeri kuyruğu yakalar ve filin kalın bir urgan olduğunu ilan eder. Bir başkası ise filin kulaklarına dokunur ve çengel bitkisinin dev yaprağını tanımıştır. Her biri kendi kişisel ve yerel deneyimleriyle edindiği bilgiyle bir bütün olarak fili anlamış olduğundan emindir. Ve tabi ki sırtında yolculuk edenlerin filin doğası hakkındaki deneyimleri, ayakları altında ezilenlerinkinden bütünüyle farklıdır. Filin kendisi ise duygudan, ahlaktan ve vicdandan yoksundur (Tabb, 2002: 18).”

Bu nedenle küreselleşme kavramı tanımlamaya çalışılırken konu daha çok küreselleşmeye farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır. Özellikle küreselleşme konusunda tek bir bakış açısı yerine alternatif küreselleşme söylemleri açıklanmaya gayret edilecektir. Bu nedenle küreselleşme olgusunun bu perspektiften çeşitli tanımları, parametreleri ve boyutları gözler önüne serilecektir.

Küreselleşme yaklaşımları içinde üzerinde durulacak ilk söylem “Hiper Küreselleşmeciler(yani küreselleşme yanlıları)” olarak bilinen ve yaşanan süreci olumlu bir durum olarak değerlendiren bir grup söz konusudur.

Amerikalı medya eleştirmeni Marshall McLuhan’ın1964’te ortaya attığı “küresel köy” kavramı konu açısından oldukça kayda değerdir. Bu kavram dünya halklarının yeni ve anlamlı surette birbirlerine bağlandıklarını ifade eden romantik bir kavram olarak kabul edilmektedir. Pek çok kimsenin paylaştığı McLuhan’ın görüşüne göre, iletişim

alanındaki teknolojik gelişmeler, yaşamlarımız üzerindeki kontrolümüzü arttıracak, demokrasiyi güçlendirecek, kısacası yaşamı daha iyi kılacaktır (Kloby, 2005: 10).

Chanda ise küreselleşmenin, başka şeylerin yanı sıra, daha iyi ve daha doyurucu bir hayat bulma konusundaki temel insani dürtüden kaynaklandığını ve basitlik adına tacirler, vaizler, maceraperestler ve savaşçılar olarak sınıflandırılabilir bir çok aktör tarafından yönlendirildiğini ileri sürmektedir. Küreselcilerin daha zengin bir yaşam bulmak veya kişisel hırslarını tatmin etmek için ilk yerleşimlerini terk etmişler ve böylece yalnızca ürünleri, düşünceleri ve teknolojiyi sınır ötesine taşımamış aynı zamanda artan bir bağılılık da sergilediği ifade edilmektedir (Chanda, 2009: XIV).

Hiper küreselleşmecilerin ‘radikaller’ olarak anıldığını söyleyen Bozkurt’ a göre neo-liberaller için küreselleşme, ilk gerçek uygarlığın habercisi; radikaller için ise küresel ekonominin yükselişi, küresel düzeyde kültürel karışım (hypredization), küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının (global governance institutions) doğuşu, köklü bir biçimde yeni dünya düzenin delilleri ve ulus devletin ölümü şeklinde kabul edilmektedir (Bozkurt, 2000b: 20).

Küreselleşme, dünya genelinde homojenleşmeyi ifade eden bir kavram olarak; dünya toplumlarının kültürel açıdan birbirine benzeme sürecini ve buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkışını ifade ettiğini diğer yandan bazı durumlarda toplumların, toplulukların ve kimliklerin sahip oldukları farklılıkları ifade etme ve tanımlama sürecini anlatmak için de kullanıldığı belirtilmektedir (Demiral v.d, 2007: 3).

Yine bir diğer küreselleşme taraftarı olan Sinanoğlu’na göre küreselleşme, uluslar arası ekonomide tüm sınırları ortadan kaldırarak piyasaların birbirine eklemlenmesi, kapalı ekonomiler ve kapalı toplumların yoksullaştığı ayrıca yoksulluk olgusunun bir tuzak ifade olarak kullanıldığı ve küreselleşmenin birçok ekonomik ve toplumsal getirisinin olduğu bir süreci ifade ettiği ileri sürülmektedir (Sinanoğlu, 2004).

Waters ise küreselleşmeyi semboller düzeyinde gerçekleşecek bir olgu olarak görmekte ve ekonomik, siyasal ve kültürel alanda mekânsal etkileşimler oluşmakta buna göre de maddi etkileşimlerin yerleştirmekte, siyasi etkileşimlerin uluslar arasılaştırmakta ve sembolik etkileşimler ise küreselleştirmekte olduğunu söylemektedir (Aslanoğlu, 2000: 142–143).

Küreselleşme söylemleri içerisinde yer alan hiper küreselleşmecilerin bu ifadelerinden hareketle genel olarak şunları söyleyebiliriz:

Küreselleşme yanlıları, çağdaş dünyayı şekillendiren ana dinamik olarak küreselleşmeyi inkâr edilmez, kimsenin kaçamayacağı, karşısında durulamaz ve geri döndürülemez bir olgu ve hakikat olarak bakmaktadır. Buna bağlı olarak küreselleşmenin kurallarına ve sonuçlarına uyum sağlamanın mecburiyetine ve aciliyetine gönderme yapılmaktadır. Tek ideoloji olarak liberalizmin (neo-liberalizm), tek siyasal görüş olarak demokrasinin, tek ekonomik sistem olarak kapitalizm ve piyasa ekonomisinin egemenliği ve alternatifsizliği vurgulanmaktadır. Doğu-Batı, gelişmiş-azgelişmiş, birinci dünya-üçüncü dünya, ulusal-uluslararası v.b. dikotomik ayrımların/karşıtlıkların geride kaldığı, tüm dünyayı içine alacak tek bir değişim mantığı ve standart kuralların egemen olduğu, herkesin aynı ortak kaderi paylaştığı yeni bir dünya tasarımı ortaya koyulmakta ve bilgi, ulaşım, enformasyon, teknoloji vb. alanlarda yaşanan radikal ilerlemelerin yeni çıgırlar açtığı, dünyanın küçüldüğü, kapalı toplumların açık toplum haline geldiğı, içe kapanmanın yerini dışa açılmanın aldığı dinamik bir süreç olarak öne çıkarılmaktadır (Şen, 2008: 137).

Küreselleşme yaklaşımları içerisinde bir diğer söylem de “şüpheciler” olarak bilinen küreselleşme karşıtlarıdır. Bunlar yaşanan süreci olumsuz bir durum olarak değerlendirmekte ve bu olguya şüphe ile yaklaşmaktadırlar.

Went’ e göre kapitalizmin 1870’lerden beri sermayenin durmayan birikimi, giderek artan yoğunlaşması ve merkezileşmesine doğru uzun dönemli bir gelişim ve liberalleştirme, deregölasyon ve 1980’lerin başından sonra şekillenen sosyal ve demokratik kazanımların parçalanması politikalarını içeren ikili bir sürecin ürünü olarak ifade edilmektedir (Went, 2001: 130).

D. Rodrik ise küreselleşme, ticaretin ve yatırımın önündeki engellerin kalkması bağlamında uluslar arası sınırları aşabilen gruplarla aşamayanlar arasında asimetrisinin keskinleştiğı, ülkelerin hem kendi içinde hem de ülkeler arasında yeni çatışmaları çıkardığı ve hükümetlerin sosyal güvenlik sağlamasını zorlaştıran olumsuz bir süreç olarak görölmektedir (Rodrik, 2001: 19–21).

Went’ e göre ise küreselleşme yaygın bir piyasa diktatörlüğüne, ikili kutuplaşma sürecinin bir sonucu olarak toplumsal eşitsizliklere, ücret düzeylerinin aşağıya çekilmesine, çalışma koşullarının kötüleşmesi ve sosyal güvenliğin daralmasına, büyük göçmen akımlarına, yaşamı tehdit eden çevreyle ilgili tahribata, sorumsuz kurumların ve

bölgesel oluşumların daha büyük bir rol oynamasına ve demokrasinin daha da ufulanmasına götüren bir süreç olarak ifade edilebilir (Went, 2001: 20–21).

Ayrıca Kevin Bales küreselleşme denilen şeyin Batı ekonomilerinin temsil ettiği değerlerin gelişmekte olan ülkelere enjekte edilmesinden başka bir şey olmadığını savunmaktadır (Bales, 2002: 269).

Kapitalizmin günümüzdeki formunun küreselleşmiş kapitalizm olduğunu vurgulayan Amin’ e göre ise küreselleşme, esasında üretken sistemleri, teknolojiyi, uluslar arası ticareti, finans pazarları ve sosyal yaşamın birçok görünümünü etkileyen bir süreç, temel özelliği üç kutuplu (ABD, Japonya ve AB) karşılıklı bir giriftleşme ve dünya çapında merkez çevre ülke dikotomisinde eşitsizliği yeniden üretme eğilimi olarak ifade edilebilir (Amin, 1999: 13 – 14).

Düşünürlerin küreselleşme olgusuna bakış açılarına kısaca baktığımızda Harvey (1997)’ e göre küreselleşme, “zaman-mekân sıkışması”; G. Ritzer (2000)’ de küreselleşme kavramı yerine “Amerikanlaşma”; Stuart Hall (akt. Kızılçelik, 2003: 61 – 62)’ da “İngilizlik(kültür ve emperyalizm)” ve Bourdieu (akt. Kızılçelik, 2003: 61)’ da ise küreselleşme “vahşi kapitalizmin restorasyonu” olarak belirtilmektedir.

Z. Bauman’ da küreselleşme olgusu dünya toplumlarının salt birleştirici bir süreç olması kadar ayrıştırıcı da olduğu ileri sürmekte ve onun ifadesiyle “küreselleşme tüm toplumları birleştirdiği kadar böler, bu bölme işlemini ise birleştirirken gerçekleştirir. Çünkü dünyanın tek tipliliğini arttıran nedenler ile bölen nedenler özdeştir ” (akt. Kızılçelik, 2003: 60).

Küreselleşmenin yerel kültürlerin ve geleneksel toplumsal bağların çözüldüğü, milli devletlerin, bireyciliğinin azaldığı, gruplar ve kişiler arasındaki her türlü ilişkinin kolaylaşıp yaygınlaştığı, üretimin ve bölüşümün yeni bir dönüşüm içine girdiği, gerek toplumlar arasında gerekse aynı toplum içindeki sürtüşmelerin yayılma tehlikesinin her zamankinden daha çok olduğu, sınırların ve geleneksel aktörlerin öneminin azaldığı, farklı bir bireyciliğin geçerli olduğu, değerler sistemi henüz ortaya konulamamış bir süreç olduğu ileri sürülmektedir (Demiral v.d, 2007: 3).

Küreselleşme Öktem ve diğerleri (2008: 83) için ise, devletlerin kendi ülkeleri üzerindeki egemenliklerinin, piyasa ekonomisinin etkisinde, giderek kısıtlanmasına, işsizliğin ve eşitsizliğin artmasında, zenginlerle fakirler arasındaki farkın giderek büyümesine yol açan çelişkili bir süreç olarak görülmektedir.

Ayrıca küreselleşme yerine küreselleştirmeden bahsedilmesi gerektiğini öne süren şüphecilere göre küreselleşme, gelişmiş - zengin ülkelerin, çok - uluslu şirketlerin, büyük sermayenin dünyayı kendileri için sınırsız pazar ve kârlarını artırmak için propagandasını yaptıkları yeni bir sömürü yöntemi, siyasal proje ya da ideolojik tahakküm aracıdır. Kuzey-güney, zengin-yoksul, sahip olanlar-yoksun olanlar, hareket edebilenler (sermaye, finans, varlıklılar) ve sabit kalanlar (emek, yoksullar) şeklinde ortaya koyduğu tehlikeli eşitsizlik ve kutuplaşma süreçleri Batılı, gelişmiş, zengin, merkez pozisyonundakilerin lehine işleyen tek biçimli bir gelişmeyi içermektedir. Ayrıca tek bir kültürün (özünde Amerikan kültürünün) tüm dünyaya yayılması (McWorldization) ve ağırlığı Batılı şirketlerin elinde bulunan medya, film endüstrisi, eğlence, yaşam stili, kültürel meta, moda yaratımı aracılığıyla ulusal kültürlerin hızla 'Batılılaşması' olarak ifade edilebilir (Başkan, 2008: 139 – 140).

Birbirlerinin zıttı/rakibi olarak gözüken hiper - küreselleşmeciler ile şüpheciler dışında kalan görüş dönüşümcüler adı altında farklı bir söylem geliştirmişlerdir. Dönüşümcü yaklaşım içinde en tanınan sima olarak anılan Anthony Giddens'dır.

Küreselleşmeyi modernliğin bir sonucu (Aslanoğlu, 2000: 130) ve zaman – mekânın dönüşümü (Aslanoğlu, 2000: 131) olarak gören Giddens hakkında yazılar yayımlayan Martin Slaterry, onun küreselleşmeye ilişkin sözlerini şöyle aktarır: “Dünya artık herkesi etkileyen karşılıklı bağımlılıkların gelişmesinin bir sonucu olarak önemli açılardan fiilen tek bir sosyal sistem haline gelmiştir. Küresel sistem içinde belirli toplumların geliştikleri ve değişim geçirdikleri bir çevreyle sınırlı değildir. Ülkeler arasındaki kesişen sosyal, politik ve ekonomik bağlar bu ülkelerde yaşayanların kaderini kesin olarak etkiler. Dünyanın artan karşılıklı bağımlılığını anlatan en genel terim 'küreselleşme' dir (Giddens, 1997: 633 - 64'ten akt. Slaterry, 2008: 419).

Giddens' e göre küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların çok uzaktaki olaylarla şekillendirdiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması sürecidir (Giddens, 1994: 62).

Yine aynı şekilde bu sürecin rahatsız edici bir derecede 'Batılılaştırma (şimdi tek süper gücün ABD olması hasebiyle Amerikanlaştırma da diyebiliriz)' damgası taşımakta ve onun en göze çarpan kültürel ifadelerinden bazılarının (Coca Cola,

McDonald's, CNN gibi) tamamen Amerikan olduğu ileri sürölmektedir (Giddens, 2000b: 26 – 27).

Ayrıca küreselleşmeyi 5 temel boyutta analiz eden Giddens bunları şöyle sıralamaktadır:

- 1- Kapitalizm, kapitalist gelişme ve dünya ekonomisinin iktisadi hâkimiyeti.
- 2- Sanayileşme ve modern teknolojiler, endüstriyel yöntemlerin yaygınlaşması.
- 3- Gözetim sistemleri, modern hükümetler ve organizasyonların vatandaşlar ve işçileri bilgi teknolojileriyle gözetleme ve kontrol kapasiteleri.
- 4- Uluslar arası ağ ve işbirliği içindeki devletlerarası sistem.
- 5- Militarizm ve dünya savaşları, dünya gücünün gelişimi ve Bosna, Afganistan veya Ortadoğu gibi dünyanın çeşitli ve farklı bölgelerindeki uluslar arası savaşlar (Slattry, 2008: 420 – 421).

Giddens önemli çalışmasında ise küreselleşme olgusunu şöyle tanımlıyor: “Küreselleşme, yaşamımızı sürdürdüğümüz usulleri (üstelik çok derin bir şekilde) yeniden yapılandırmak demektir. Motoru Batı’dır, Amerikan ekonomik ve siyasal gücünün ağırlıklı etkisini taşımaktadır ve oldukça eşitsiz sonuçlara gebedir. Ama küreselleşme sadece Batı’nın diğer bölgeler üzerinde egemenlik kurması anlamına gelmez; başka ölkeleri olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri’ni de etkileyen bir olgudur. Küreselleşme dünya genelinde meydana gelen olayları olduğu kadar gündelik yaşamı da etkilemektedir (Giddens, 2000b: 15).

Robertson küreselleşme olgusuna kültürel açıdan yaklaşmış ve küreselleşmenin temel boyutlarının;

- Ulusal toplumlar (Ulus olarak oluşturulmuş toplum),
- Birey benlikleri / bireyler,
- Dünya Toplumları Sistemi / uluslar arası ilişkiler ve insanlık olduğunu belirtmiştir.

Ona göre küreselleşme olgusu dünyanın küçölmesi, bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesi gibi konulara gönderme yapar ve bu durum dünyanın tek bir mekân olarak billurlaşmasına olanak sağlar. Küreselleşme farklı toplumların ve insan topluluklarının ilişkilerine daha fazla etkide bulunur. Böylece küreselleşme hem evrenselciğe hem de yerelliğe yani tikelin-evrenselleşmesi ve de evrenselciliğin

tikelleştirilmesi sürecinin evrensel farklılıklar ve çeşitlilikler ürettiğini ileri sürer (Robertson, 1999'dan akt. Kızılçelik, 2003: 65).

Ayrıca R. Aslanoğlu' nun belirttiğine göre Robertson, sosyolojik bir model önermekte ve bu modelde toplumlar-bireyler-uluslar arası ilişkiler ve insanlık bileşenlerinden yola çıkarak küreselleşmenin, farklı yaşam alanları arasındaki etkileşim süreci olduğu fikrine ulaşmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 137–138).

Aynı şekilde küreselleşmenin bir yapı ve form dönüşümü olduğunu ifade eden Davutoğlu'na göre ise, küreselleşmenin üç boyutu vardır. Bu boyutlar:

- 1) Teknolojik araçların kullanım kapasite ve kapsamının yaygınlaştırılması,
- 2) Üretim ve tüketim kalıplarındaki radikal değişikliğe paralel olarak hayat tarzının standardizasyonu,
- 3) Ekonomik, sosyal ve siyasi mekanizmaların tekelci bir evrenselleşme sürecine girmeleri şeklinde sıralanabilmektedir (Davutoğlu, 2002: 210 – 212).

Küreselleşmeyi fırsatlar kadar riskler de taşıyan, olumlulukları olduğu kadar olumsuzluklar da barındıran bir süreç, imkânlar sunan ve fırsatlarından yararlanılması umulan bir fenomendir ve basitçe ifade edilecek olursa “ küreselleşme tehdit ya da risk taşısa da karar vericiler biz olmadığımıza göre ve karşı koyacak gücümüz de olmadığına göre direnmek faydasızdır” (Başkan, 2008: 140 – 141).

Küreselleşme ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan “sihirli” bir sözcük haline gelmiştir. Bu olgu her alanda mesafenin daha az önemli hale gelerek çevresel, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuksal alanlarda dünyanın bütünleşmesini ifade etmektedir. Artık zaman ve mekân kavramları anlamını kaybetmiş, sınırlar kaybolmaya başlamış ve ülkelerin karşılıklı bağımlılığı artmış ve bu anlamda küreselleşme, gerçekte zamanın ve mekânın dönüştürülmesiyle ilgilidir (Demiral v.d, 2007: 2–3).

Küreselleşme; yenedünya düzeni, post-modernizm, yerelleşme, neo-liberalizm gibi kavramlarla anılan kapitalist devletlerin dünyayı kendileri için bir ortak pazar haline getirme çabaları olarak ifade edilmektedir. Bu olgu, modernitenin sosyo - kültürel, düşünsel ve ekonomik boyutta kendini yeniden kurmasıdır. Küreselleşme süreci reel anlamda ulusal sınırların önemini kaybetmesi ve devletin ekonomi üzerindeki denetiminin yavaş yavaş ortadan kalkmasıdır. Aslında devlet etkisi tam anlamı ile yok

olmakta devlet kavramı yeniden tanımlanmakta ve bilgi ekonomisi doğrultusunda yeniden biçimlendirilmektedir (Türker ve Örerler, 2004'ten akt. Aydın, 2007: 10–11).

Küreselleşme kavramı dünya ölçeğinde ulusal kimliklerin, ekonomilerin ve sınırların çözüldüğü, sosyal hayatın büyük bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği, dünyanın ekonomik bütün oluşturma, dünya toplumlarının birbirine benzeme, buna bağlı olarak tek küresel kültürün ortaya çıkmasını veya toplumların kendi kimliklerini ve farklılıklarını ifade etme ve tanımlama, nihayet dünyanın sıkışması, küçülmesi, ulusal olan her şeyin anlamını yitirmesi ve dünyanın tek bir mekân ve süreç olarak algılanması gerektiği belirtilmektedir (Hirst ve Thompson, 2000: 26).

Yapılan bu açıklamalardan hareketle küreselleşme sürecinin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik sınırları ortadan kaldırdığı; kimilerine göre olumlu sonuçları doğuracak kimilerine göre ise küreselleşmenin var olan eşitsizliği derinleştireceği ileri sürülen bir döneme işaret etmektedir. Ayrıca dönüştürücüler de yaşanan süreci, direnmeksizin fırsatların değerlendirilmesi gereken bir dönem olarak görmektedirler.

Bu ifadelerden sonra küreselleşme konusuna farklı yaklaşımlar çerçevesinde oluşturulmuş doyurucu bir kavramlaştırmayı tablo şeklinde sunmaya çalışılacaktır.

Tablo 1: Küreselleşmenin Kavramlaştırılması: Üç Eğilim

	HİPER KÜRESELÇİLER	ŞÜPHECİLER	DÖNÜŞÜMCÜLER
Yeni olan ne?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları Geçmiş dönemlerden daha zayıf jeo-yönetişim	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağıllık
Hâkim özellikler	Küresel kapitalizm Küresel yönetim Küresel sivil toplum	Dünya 1890'larda olduğundan daha az karşılıklı bağlı	Yoğun ve derin küreselleşme
Ulusal hükümetlerin gücü	Geriliyor ve aşmıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor Yeniden yapılıyor.
Küreselleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Tabakalaşma kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Giderek artan bir şekilde Güney'in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hâkim motif	McDonald's, madonna	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun transformasyonu
Küreselleşmenin kavramlaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslar arasılaşma ve bölgeselleşme	Belli bir mesafedeki eylemlerin ve bölgelerarası ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle
Tarihsel yörünge	Küresel uygarlık	Küresel bloklar, Uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık: Küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus devleti sonu	Uluslar arasılaşma, devletin kabulü ve desteğine bağıllık	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor

Kaynak: Bozkurt, 2000b: 24

Bu tablolatırılmış kavramlaştırmadan sonra küreselleşme olgusunun parametrelerini ise şöyle sıralayabiliriz:

- Karşılıklı bağımlılık,
- Ulus – ötesileşme,
- Krizler çağı,
- Yeniçağ (new age) ve sonculuk (finalizm),
- Çok parçacılık ve heterojenlik,
- Küresel arena'dır (Başkan, 2008: 142 – 147).

Küreselleşme kavramı ili ilgili tüm yazılanlardan hareketle bu konu da; gerek ülkeler arası gerekse de ülkelerin kendi iç bölgelerinde bağımlılığı arttıran, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen herhangi bir olayın (uluslar arası terörist saldırılar, bankaların batması, ekonomik krizler, v.s.) eşanlı yaşandığı ve etkide bulunduğı, küreselliğın olduğı kadar yerelliğın de öneminin arttığı, çok parçalı ve heterojen bir toplumsal yapı ile birlikte bilgi ve teknolojiadaki hızlı gelişmeye paralel olarak yaşanan bir süreç olarak ifade edilebilir.

Buradan hareketle küreselleşme olgusunun çok boyutluluk arz ettiğini, bu durumun ise konu içerisinde farklı bakış açılarını beraberinde getirdiğini ve sonuç olarak tek bir küreselleşmeden söz edilemeyeceğini ve bütüncül bir perspektiften destek alınarak (yani sosyolojik bir anlayış çerçevesinde toplumsal değışimde etkili sosyo-ekonomik, politik ve kültürel faktörler göz önüne alınarak) açıklamalarda bulunulması gerekliliğı gözden kaçırılmamalıdır.

Bu açıdan küreselleşme olgusu; tüm sınırların ortadan kaldırılması sonucunda ulus – devletin sonu ile birlikte ekonominin ve özellikle piyasa ekonomisinin hâkimiyetini, demokrasinin egemen olmasıyla çağdaşlaşmayı, güney – kuzey ya da birinci – üçüncü dünya gibi dikotomilerin geride kalacağı, uluslar arası ticaretin ve yatırımların yaygınlaşmasıyla tüm ülkelerin kalkınacağı ve bu durumun dünya refahına yol açacağı, ulaşım ve haberleşmede yaşanacak gelişmelerle dünyanın küçüleceğı, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelerle yaşamın kolaylaşacağı ve bilgiye kolay erişim sağlanacağı gibi konulardan hareketle olumlu bir süreç olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca küreselleşme olgusu; Bretton Woods kurumlarının ve Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)'in hegemonyasındaki piyasa ekonomisinin varlığı, sınırların ortadan kalkmasıyla dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan krizlerin (güvenlik, ekonomik,

sağlık özellikle) tüm dünyayı tehdit etmesi, sosyo – ekonomik uçurumların oluşması diğer bir deyişle gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve adaletsizlikler ve son olarak dünya vatandaşlığı adı altında tek tip insan yani toplumların genelde “Batılılaştırılması” özelde ise “Amerikanlaştırılması” v.b. yönleriyle karşı çıkılan bir süreç olarak da kabul edilmektedir.

Diğer yandan küreselleşme olgusunu dönüşümsel bir süreç olarak gören anlayışa göre; karşılıklı bağımlılıkların muazzam derecede arttığı, ulus – devlet nosyonunun yeniden yapılandırıldığı, modernitenin birleştirici gücü çerçevesinde devlet ve siyasetin dönüşümünün sağlandığı bir dönem söz konusudur.

1.3. Yoksulluk

Yoksulluk olgusu yaşanan yere, zamana v.b birçok etmene bağlı olarak açıklanması gerekli bir durum olarak karşımıza çıkmakta ve bu nedenle bu olgu ile ilgili tanımlar bakış açılarına göre çeşitlilik arz etmektedir.

Yoksulluk kavramı tanımlamasından önce “yoksul”un tanımlamasının konuyu daha iyi betimlememize yardımcı olacağını belirten Gökdayı (2009: 10 – 11)’ ya göre yoksul, yoksulluk sınırı olarak isimlendirilen gelire bağlı yaşam ölçütü altında gelire sahip olan ve tüketimi bu düzeyin altında olan kişi olarak ifade edilebilir. Burada yoksul bireylerin belirli bir gelire sahip olmamaları etkeni başta olmak şartı ile çeşitli faktörler çerçevesinde yoksulluk olgusuna maruz kaldıkları söylenebilmektedir.

Yoksulu toplumsal bir tip olarak ele alan Simmel’e göre ise; “ Birinin yoksul olması gerçeği onun özgül yoksul toplumsal kategorisine ait olduğu anlamına gelmez. Yoksullar ancak yardım edildikleri andan itibaren, yoksullukla tanımlanan bir grubun parçası haline gelirler. Bu grubu bir arada tutan şey, kendi üyeleri arasındaki etkileşim değil, bir bütün olarak toplumun ona karşı benimsediği kolektif tavidir... Yoksulluk, nicel bir durum olarak kendi içinde tanımlanamaz; ancak özgül bir durumdan kaynaklanan toplumsal tepki açısından tanımlanabilir... (Coser, 1977’den akt. Erdoğan, 2002: 23).

Terimlerin anlamsal içeriği ve yoksulluk düşüncesi oldukça geniş bir alana yayıldığından, yoksulluğun basit ya da anlaşılır bir süreç olmadığını ileri süren Gökdayı, yoksulluk kavramının 4 yolla açıklanabileceğini ifade etmiştir. Bu yolların ilki temel gereksinimlerin karşılanmasındaki eksiklik yani bireysel ya da hane ölçeğinde gelir

yetersizliği nedeniyle giyinme, barınma, yiyecek ve korunma gibi temel gereksinimlerin karşılanmasında ortaya çıkan zorluklar, ikincisi üretim kaynaklarına sahiplik sürecinin eksikliği yani tarım arazileri, fiziksel sermaye ve finansal varlık gibi üretim kaynaklarına sahip olmada ortaya çıkan zorluklar, üçüncü olarak kamusal kaynakların sunumundaki etkisizlik ve eşitsiz kullanımı yani eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, altyapı ve yatırımlar gibi kamusal kaynakların eşitsiz bir biçimde paylaşılmasından dolayı ortaya çıkan zorluklardır. Son olarak ise özel düzeneklerin/mekanizmaların bir sonucu olarak yoksulluk diğer bir deyişle özelleştirme, işgücü piyasalarındaki tekelci yapı, sendikal örgütlenmeler ve sivil toplum örgütlenmelerinin etkisizliği ve yetersizliği gibi nedenlerle ortaya çıkan eşitsizliklerdir(Gökdayı, 2009: 14 – 15).

Marshall'ın için yoksulluk olgusu, “genellikle maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir durum” olarak ifade edilebilmektedir (Marshall, 1999: 825).

Yoksulluk, en genel biçimde, hayatta kalabilmek için gerekli olan ihtiyaçların karşılanamaması durumunu; yoksullar ise normal şartlar altında bile beslenme ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve bu nedenle de yaşamlarını sürdürememe tehlikesiyle karşı karşıya olanlar olarak ifade edilmektedir (Ersoy ve Şengül, 2002: 49).

2008 Yoksulluk Çalışması'nda ise yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak geçmekte ve yoksulluk dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımlanmaktadır. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder (TÜİK, 2009).

Dar anlamda bir diğer tanımda yoksulluk, maddi nitelikteki mahrumiyetlerden dolayı kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe, böylece asgari yaşam düzeyi sürdürecekt gelirden yoksun bulunma hali, güncel olanaklara ulaşmada sınırlılık, varlıktan yoksulluk, geçinmede güçlük çekme geçimi için yeterli paraya sahip olmamadır (Aydın, 2007: 16).

Yoksulluk denilince hemen aklımıza zenginliğin karşıtı fakirlik, sefalet, açlık, yokluk, muhtaçlık, hayatla sürekli mücadele, hayatta kalabilme savaşı, temel zorunlu

ihtiyaçları yeterince karşılayamama, yeterli varlığa sahip olmama, kazançtan ve gelirden mahrum olma veya kalıcı farklı-zaruret geldiği söylenebilmektedir (Seyyar, 2003: 40).

Yoksulluk aynı zamanda ekonomik bir kategori olmanın yanı sıra kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırdığı, başa çıkmak için çeşitli yöntemler geliştirdiği toplumsal bir durumdur da (Erdoğan, 2002: 9 – 10).

Aslında yoksulluk sosyo-ekonomik, kültürel, psikolojik, politik v.b süreçlerden etkilenen ve ayrıca bu alanları da etkileyebilen çok yönlü bir olgudur. Bu çeşitlilik yoksulluk tanımlarına da yansımıştır. Yoksulluk olgusunun çok yönlülüğü ve tanımlardaki çeşitlilik Tablo 2’de ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Tablo 2: Yoksulluğa Verilen Anlam Kümeleri

Temel Gereksinimler	Korunma, giyim, barınma ve yiyecek gibi temel gereksinimlerin azlığı olarak anlaşılmalıdır.
Temel Güvenliğin Eksikliği	Ezilmişliğe bağlı olarak temel güvenlik gereksinimlerinin denkçe bir biçimde karşılanamamasıdır.
Sınırlı Kaynaklar	Gelir eksikliği içinde olan insanların gereksinimlerini karşılayabilecek yeteri düzeyde gönence ya da kaynaklara sahip olamamalarıdır.
Yaşam Ölçünleri	Ortalama olarak toplumun yaşam ölçünlerinin altında yaşamaları olarak tanımlanmıştır
Yetki Eksikliği	Kendi kendilerine hem yoksunluklarını, hem de kaynak eksikliklerini giderecek çözüm yollarının ve toplumsal hakların eksikliğidir.
Çok Yönlü Yoksunluk	Açlık ve evsizlik gibi, uzun yıllar boyunca sınırlı kaynaklarına karşı çözümlemediği için sıkıntı ve derinden yaralayıcı bir biçimde acı vermesi durumudur.
Dışlanma	Yaşamın birer parçası olan toplumsal ilişkilere katılamama durumudur.
Toplumsal Eşitsizlik	Toplumun geneli ile karşılaştırıldığında kişinin kendisini, toplumdaki diğer kişilere göre daha eşitsiz bir biçimde hissetmesi durumudur
Sosyal Sınıf Farklılığı	Bireylerin toplumdaki ekonomik konumları nedeniyle, kendilerine bağıntı olarak hissettikleri toplumsal gruplanmalardır.
Sosyal Güvenlik Eksikliği	Yoksullar ara sıra kendilerini toplumsal güvenlikten yararlanırken eksik hissederler. Bu eksiklik; onların gelirlerinin düşüklüğü değil, güven eksikliğidir.
Beklenmeyen Durumlar	Önemli yoksunluklardan oluşan ve onların yoksulluklarını sürdürmelerine neden olan beklenmedik moral durumların ortaya çıkmasıdır. (Örneğin; aile büyüklerinin ani ölümleri ya da uzun süreli hastalanmaları gibi...)

Kaynak: Spicker, 2000; 3 – 4’ ten akt: Gökdayı, 2009: 18 – 19.

Küresel anlamda yoksulluk ise gerçekte kaynakların kıt olmasının sonucu değil daha çok bu kaynakların eşit dağılımındaki sorunlar ve işsizliğe, emek maliyetlerinin dünya ölçeğinde minimize edilmesine dayanan küresel aşırı arz sisteminin bir ürünüdür (Bilgili ve Altan 2003: 63).

Yoksulluk, içinde yaşanan sosyal bağlamla yakından ilişkili olduğu için bir ülkeden bir ülkeye, aynı ülke içinde bir dönemden bir başka döneme ve hatta bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine göre değişiklik gösterebilen bir olgu olduğunu vurgulayan Şenses (2004: 13 – 14) ayrıca yoksulluğun tanımlanmasında birkaç yaklaşımın ön plana çıktığını belirtmektedir. Bunlardan birincisi, temelleri 20.yüzyılın başlarına kadar uzanan, başta gıda olmak üzere temel ihtiyaçların asgari düzeyde karşılanabilmesi için gerekli gelir/tüketim esasın dayalı yoksulluk yaklaşımıdır. İkincisi, son on, on beş yılda önem kazanan ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde geliştirilen kişi başına gelir yanında çeşitli sağlık ve eğitim göstergeleri esasına dayalı insani gelişme yaklaşımıdır. Üçüncüsü ise, yoksulların kendi yaşam koşullarını değerlendirmelerini ve onların önemsedikleri toplumdan dışlanmışlık, siyasal güç eksikliği ve gelir dalgalanmaları gibi risk unsurlarını esas alan katılımcı yoksulluk yaklaşımıdır. Bunlardan birincisi, ölçüme en elverişlisi, üçüncüsü ise en kapsamlı tanım olmakla birlikte öznel unsurlar içerdiği için nicelleştirmeye en az elverişli olanı olarak değerlendirilmektedir.

Yoksulluk tanımlamaları bir bölünmüşlük içerisinde olduğu ve bunun nedeni olarak da ortaya çıkan durumu en iyi şekilde karşılama ve açıklama gerekliliği denilebilmektedir. Yoksulluk alanındaki çeşitlilik, yapılan tanımlamalarda şu şekilde ifade edilmektedir: Mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, kentsel-kırsal yoksulluk, insani yoksulluk, gelir yoksulluğu, objektif-sübjektif yoksulluk, ultra yoksulluk, kronik yoksulluk, psiko-sosyal yoksulluk, sosyo-ekonomik yoksulluk v.b. kavramlar çerçevesinde, kentsel yoksulluk çalışmamızın odağında yer alırken şimdi yoksulluk konulu hemen her çalışmada yer alan ve açıklayıcılık niteliğinden dolayı mutlak – göreceli yoksulluk tanımları üzerinde durulacaktır.

2.3.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk (absolute poverty) kavramı, hayatta kalabilme ölçütüne göre belirlenir. Bu kavramın oluşturulması sırasında günlük kalori ihtiyacı, gelirin gıdaya harcanan bölümü ya da temel gereksinimlerin sağlanması için harcanması gereken gelir düzeyi gibi değişkenlerin göz önüne alındığı görülmektedir (Ersoy ve Şengül, 2002: 49).

Mutlak yoksulluk kişinin varlığını sürdürmek için en temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli gelir düzeyinden mahrum olması durumu olarak ifade eden Sallan Gül’ e göre, mutlak yoksulluk düzeyinin belirlenmesi, ‘açlık sınırı/yoksulluk açığı’nın saptanması için yapılan uluslararası çalışmalarda ise, ülkeler arası fiyat farklarından dolayı temel ihtiyaçlar değil, günlük tüketim değeri kişi başına dolar cinsinden belirlenmekte, en yoksul ülkeler için bir dolar, yoksul ülkeler için iki dolar limiti baz alınmaktadır (Sallan Gül, 2002: 108).

2008 Yoksulluk Çalışması’ nda mutlak yoksulluk, hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Bu nedenle, mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirdiği ifade edilmektedir (TÜİK, 2009).

Bu çerçevede “temel ihtiyaçlar (basic needs)” yönünde yoksulluk tanımları da yapılmıştır. Bu yaklaşım ILO tarafından şu şekilde belirlenmiştir;

- Bir ailenin (beslenme, barınma, giyinme v.b.) özel tüketimi için gerekli minimumlar,
- Güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık, eğitim v.b. toplu tüketim konusu olan gerekli hizmetler,
- Kendilerini etkileyen kararların alınmasına katılma,
- Mutlak düzeydeki temel gereksinimlerin, temel insan hakları çerçevesinde karşılanması,
- İstihdama temel gereksinme stratejisinin hem amaç hem de araç olarak karşılanması (Ersoy ve Şengül, 2002: 49).

TÜSİAD’ın mutlak yoksulluk konusundaki görüşünü ise şöyle aktarabiliriz; “ mutlak yoksulluk hane halkı ya da bireyin yaşamını sürdürebilecek en az gönenc

düzeyini yakalayamaması durumudur. Mutlak yoksul oranı, en az gönenç düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Bu nedenle mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan en az tüketim gereksinimlerinin belirlenmesini gerektirir. Bu değer üzerinden yoksulluk sınırı hesaplanır. Günümüzde Dünya Bankası, uluslararası karşılaştırmalar yaparken, yoksulluk çizgisi olarak bir kişinin bir günde 1 \$ kazanmasını göz önüne almaktadır (akt. Gökdayı, 2009: 78).

Mutlak yoksulluk kavramı, sabit gelirli olan yoksul kesimle sabit geliri olmayan kesimin ayrı özelliklerini göz ardı ettiği için eleştirilmekte ve gelir ancak, hangi hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olabileceklerini anlamak için kullanılabilecek bir veri olarak kabul edilmektedir. Ancak gelir seviyesi yetse de kimi ihtiyaçların karşılanamadığı durumlar ortaya çıkabilir. Bunlar; eğitimsizlik, bilgisizlik, hastalık, temel haklardan yoksun bırakılma gibi etkenler olabilir (Wratten, 1995: 28) .

Ayrıca mutlak yoksulluk sınırı ile bağlantılı olarak tanımlanan iki yoksulluk tanımından da söz eden Gökdayı (2009: 82)' ya göre mutlak yoksulluk sınırı için günlük harcanması gereken kalori ölçütü olarak kabul edilen 2.480 k/cal ölçütünün % 80'i olan 1.984 k/cal altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalanlar için “olağanüstü ya da ultra yoksulluk” tanımlamasına gereksinim duyulmuştur. İkinci tanım da ise Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün saptamaları çerçevesinde olağanüstü yoksulların durumlarının beş yıldan daha fazla süregelmesi ve bu kişilerin durumlarının düzeltilmesinin olanaksız olması durumunda, bu durumdaki yoksullar “sürekli (kronik) yoksul” olarak kabul edilmiştir.

Yapılan açıklamalardan hareketle mutlak yoksulluk olgusunun bu konularda araştırmalar yapan küresel kurumlar tarafından ortaya atılan yoksulluk sınırları (günde 1, 2 veya 4 \$ gibi) çerçevesinde tanımlamalar belirli bir gelir yoksulluğuna işaret etmektedir.

Bu ifadelerden sonra şimdi de görelî yoksulluk kavramını tanımlamak için çeşitli açıklamalarda bulunulacaktır.

1.3.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk tanımlamalarında daha çok sosyo-kültürel faktörler çerçevesinde toplumdan topluma fark eden yoksulluk parametreleri söz konusudur.

Bu bakış açısıyla göreli yoksulluk hesaplamalarında bireyin insanca bir yaşam sürdürebilmesi için yaşadığı toplumdaki temel alt yapısal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamaması da yoksulluk olarak kabul edilmektedir. Burada bireyin belirli bir yaşam düzeyine uygun olarak yaşayabilmesi için gerekli olan toplu taşıma, içme suyu, sağlık, eğitim ve kültürel etkinlikler gibi mal ve hizmetlerden yoksun olması göz önüne alınmakta ve bunları karşılayacak gelir düzeyi saptanmaktadır. Bu gelirin altında gelire sahip olanlar üstekilere göre yoksul sayılmaktadır. Göreli yoksulluğun ölçümsel anlamı yoksulluk sınırının saptanmasıdır. Ayrıca belirlenen gelir düzeyinin üstünde olmakla birlikte bu gelir düzeyine yakın guruplarda ‘yoksulluk risk grupları’ nı oluşturmaktadır (Sallan-Gül, 2002: 109) .

Görelî yoksulluk konusunda bir diğer açıklama; günlük olarak harcanması gereken kalori ölçütü olan 2480 k/cal (mutlak yoksulluk sınırı) karşılanmasının yanı sıra; bir insanın çağdaş gereksinimleri olan; barınma, eğitim, sağlık gibi temel kültürel ve toplumsal isteklerin getirdiği ek gelir gereksiniminin mutlak yoksulluk sınırına eklenmesidir. Görelî yoksulluk, toplumun ortalama gönenç düzeyinin belli bir oranının altında olma durumunu tanımlamakta ve yoksulluk sınırının belirlenmesinde referans noktası ise birey ya da hane halklarının ortalama gönenç düzeyidir. Gönenç ölçüsü olarak tüketim düzeyi ya da gelir düzeyi seçilebilir. Görelî yoksulluğun ölçülmesinde ilk aşama, kimlerin yoksul sınıflamasına gireceğini belirleyen bir yoksulluk sınırının seçilmesidir. Daha sonra ise, ortalama yoksulluk sınırı saptanır (Gökdayı, 2009: 82 – 83).

Yine göreli yoksulluk kavramının bir toplumdaki en düşük tüketim düzeyinin altında kalanları tanımlamak için kullanıldığını ifade eden Ersoy ve Şengül (2002: 50)’e göre bu kavram ülkelerin gelişmişlik düzeyi göz önüne alınarak her ülke için farklı biçimde geliştirilir. Bu tanımda birey sadece fiziksel ihtiyaçları doğrultusunda değil aynı zamanda sosyal ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirilir. Bu nedenle Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi’nin 1984’te yaptığı yoksulluk tanımı göreli yoksulluk anlayışı doğrultusunda şekillenmiştir. Bu tanımda yoksulluk: “Maddî, kültürel ve toplumsal

kaynakları üye ülkeler tarafından kabul edilen asgari yaşam biçiminden dışlanmalarına sebep olacak kadar kısıtlı olan kişiler, aileler ve gruplar” olarak ifade edilmiştir.

Görüldüğü üzere görelî yoksulluk, asgari gelir düzeyinin altındaki yoksulluk yani mutlak yoksulluktan daha fazla faktörü işin içine dâhil etmektedir.

Bu durumda görelî yoksulluk, yoksulluk sınırını toplumsal yapılar açısından değerlendirir. Mutlak yoksulluk daha çok fiziksel yaşamın sürdürülmesini anlatırken, görelî yoksulluk toplumun geneliyle karşılaştırmalı bir tanımlama yapmaktadır. Bu tür bir yaklaşımın sadece günümüz çalışmalarında mevcut olmadığını vurgulayan Kurşuncu (2006: 12 – 13)’ ya göre Adam Smith’in yoksulluk tanımı da görelî yoksulluk yaklaşımına yakın bir içeriktedir: “Gereksinimlerden anladığım sadece yaşamın desteklenmesi için gerekli olan metalar değil, geleneklerin tanımlandığı şeylere toplumun parçası olan en alttaki insanlar için bile sahip olamaması durumudur. Örneğin bir keten gömlek teknik anlamda düşünürsek yaşamı sürdürebilmek için gerekli bir şey değildir. Ancak günümüzde, bir işçi için keten bir gömleğe sahip olmadan toplum içine çıkmak utanılacak bir şeydir. Bu duruma düşmek aşağılayıcı bir yoksulluk durumudur.”

Ayrıca görelî yoksulluğun bir bakıma, bireyin günlük toplumsal yaşama katılması için alması gereken mal ve hizmetler karşılığında ödemesi gereken maliyet olduğunu ve bu maliyetlerin yüksekliği de o ülkenin gelişmişlik düzeyiyle bağlantılı olduğundan görelî yoksulluğun, gelişmiş ülke yoksulluğu olarak nitelendirilebileceği de ileri sürülebilmektedir (Erdem, 2003: 29).

Ancak şunu söylemek gerekir ki yaşadığımız küresel dünyada yoksulluk her haliyle(mutlak ya da görelî) hem gelişmemiş hem gelişmekte hem de gelişmiş ülkelerin kısacası tüm insanlığın bir sorunu olarak her yerde yaşanabilmektedir.

Bu çalışmada ket yoksulluğu açısından görelî yoksulluk tanımlamasının daha geçerli olduğu düşünülmektedir, çünkü görelî yoksulluk salt gelir yoksulluğundan daha fazla şeyi karşılık gelmektedir.

1.4. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk konusuyla ilgili hemen her çalışmada “yoksulluk kültürü” hakkında bilgilere, açıklamalara yer verilmekte ve bu kavramı oluşturan Oscar Lewis’ e atıfta bulunmaktadır. Biz de yoksulluk kültürünü tanımlarken ya da açıklamaya çalışırken Lewis’ in görüşlerinden yararlanacağız.

Oscar Lewis 1960’ larda Latin Amerika ülkelerinde yapmış olduğu çalışmalar sonucunda kentlerdeki yoksulların, kendi içinde kapalı bir sistem olarak nesilden nesile aktarılan bir yaşam biçimine sahip olduklarını belirtmiş ve bunu “yoksulluk kültürü” olarak tanımlamıştır (akt. Ersoy ve Şengül, 2002: 53).

Lewis’ e göre yoksulluk koşullarına bir ‘uyarlanma stratejisi’ olarak yoksulluk kültürü, aile içinde nesilden nesile aktarılan, kendine özgülük içeren, rasyonelitesi ve savunma mekanizmaları olan bir yaşam tarzıdır. Ayrıca geniş toplumun başlıca kurumlarına katılım yetersizliği, düşük eğitim düzeyi, örgütsüzlük ve toplumsal kurumlar karşısında şüpheli ya da sakıncacı bir tutum geliştirme gibi kültürel davranışlar ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan aile yaşamında kırılgan bir yapı yani erken cinsellik, evlilik dışı ilişkiler, kocaları tarafından terk edilen kadınlar v.b durumlar da yoksulluk kültürünün özellikleri arasında sıralanabilmektedir (akt. Özbudun, 2002: 60).

Lewis yoksulluk kültürünün sadece yoksulluk ve örgütsüzlük gibi yapıların eksikliğini betimlemesinin ötesinde geleneksel ve antropolojik yöntemlerle insanların hayatta kalma mücadelesi sırasında ürettikleri stratejileri ve sorunları çözmek için kullanacakları yöntemleri belirleyen işlevsel bir yapıyı açıklamaktadır. Ayrıca Lewis birbirinden farklı tarihsel süreçlerde yoksulluk kültürünü şu koşulların biçimlendirdiğini ileri sürmektedir:

- 1- Para ekonomisi, ücretli emek ve kar için üretim,
- 2- Sürekli yüksek işsizlik oranı ve vasıfsız işçiler için düşük işler,
- 3- Düşük ücretler,
- 4- Düşük gelirli gruplar için sosyal, politik ve ekonomik örgütlerin yetersizliği,
- 5- Tek taraflı yerine çift taraflı akraba ilişkilerinin varlığı

6- Egemen sınıfın yukarı doğru hareketliliği yüceltirken düşük ekonomik statünün kişisel yetersizliklere bağlanması (Ersoy ve Şengül, 2002: 54).

Buradan hareketle Oscar Lewis' in gösterdiği yer açıktır; “yoksulluk kültürü” kapitalizmin bir alt kültürü olarak şekillenmekte ve dahası kendisini izleyen sağcı toplumbilimcilerin göstermek istedikleri gibi ‘çıkışsız’ veya ‘çözumsuz’ de değildir. Aksine ‘ince görelî yüzeysel bir kültürdür’ (akt. Özbudun, 2002: 61).

Türkdoğan(2003: 108 – 109) ise yoksulluk kültürünün, yoksulluktan farklı olarak dört önemli ayırt edici özellik içerdiğini belirtmektedir:

1. Yoksulluk içinde yaşayanlar, orta ve üst tabakalara nazaran toplumun kuralları ile bütünleşememektedirler. Toplumu oluşturan kurum ve değerler sistemine karşı bir kopukluk ve umursamazlığı yansıtır.

2. Sağlıklı bir toplumsal yapı için gerekli olan öğütlemeye tutkusu yoksulluk kültürü yaşayanlarda son derece zayıf düzeydedir hatta yok gibidir.

3. İnsanlar, yalnızca tek bir hedefe yönelmişler, tüm direnç ve iradelerini geçimlerini sağlamaya karınlarını doyurmaya yöneltmişlerdir. Biyolojik bir savaş, yaşam biçimlerini oluşturmaktadır.

4. Geleceğe yönelik tasarımları, beklentileri, emellerini tamamen yitirmişlerdir, onlar için yarın yok gibidir.

Ayrıca Türkdoğan ekonomik ve sosyo – psikolojik iki temel özellikten bahsetmektedir. Bu özellikler;

1. Ekonomik bakımdan yoksulluk kültürünü belirleyen unsurlar;

- Yaşamak için sürekli mücadele,
- Düşük seviyede ücret,
- İşsizlik ve aylaklık,
- Sıkça iş değiştirmeler,
- Son derece düşük satın alma gücü,
- Ele para geçtiğinde har vurup harman savurma, yarının düşünülmemesi,
- Sıkça evlerindeki eşyaları rehine verme olarak belirtilmiştir.

2. Sosyo - psikolojik açıdan yoksulluk kültürünü belirleyen unsurlar ise;

- Kalabalık mahallelerde oturma,
- Sürü yaşantısı,
- İçki, kumar gibi kötü alışkanlıklardan yüksek oranda oluş,
- Sürekli olarak fiziksel şiddete başvuru,
- Fiziksel cezalar olarak ifade edilmiştir (Türkdoğan, 2003: 108 – 109).

‘Yoksulluk Kültürü’ belli tarihsel olaylar sonucunda ortaya çıkan bir kültürdür. Çoğu kez bölünmüş bir sosyo-ekonomik sistem yıkılıp bir başkası kurulduğu zaman ortaya çıkar. Mesela feodaliteden kapitalizme geçişte veya sanayi devriminde böyle olmuştur. Bu kültürün ayırt edici özellikleri; yaşamak için sürekli uğraşmak, işsizlik, yeterli kazanç elde edememe, düşük ücret, kişilerin yetenekleri olmadıkları alanlarda çalışmaları, çocukların çalıştırılması gibi ekonomik etmenlerin yanı sıra çok kalabalık yerlerde yaşamak, bireyin gizliliğinin ortadan kalkması, kalabalık gruplar halinde yaşamak ve gezmek, nikâhsız yaşamak gibi toplumsal ve psikolojik özellikler de yansıtmaktadır (Lewis, 1971: XXIV-XXV’ ten akt. Gülenler ve Kömürcüoğlu, 2007: 26).

Lewis, 1966 yılında yayımladığı “Yoksulluk Kültürü” isimli makalesinde bu olgunun gelecekte uğrayacağı dönüşüm üzerinde düşünürken yoksul kesimin toplumun sadece küçük bir kesimini oluşturduğu ülkeler ile nüfusun büyük bir bölümünün yoksul olduğu ülkeler arasında bir ayrım yapılması gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre ABD gibi gelişmiş ülkelerde yoksulların yaşam düzeylerini yükseltmek ve onları orta sınıfa eklemllemek için politikaların başarı olasılığı yüksekken, nüfusun büyük kısmı yoksulluk kültürü içinde yaşayan az gelişmiş ülkeler için bu politikaların başarı kazanması mümkün gözükmemektedir (akt. Ersoy ve Şengül, 2002: 55).

Yine yoksulluk kültüründe büyük toplumla kaynaşamayan, sefalet içinde yaşayan, yalnız ve dışlanmış olan yoksullar, yoksulluk kültürünün devam ettirilmesi adına potansiyel grubu oluştururlar. Her toplumun kendine has değerleri, kültürü, inançları, sadakatleri mevcuttur. Bütün bu saydıklarımız temel kültürü oluşturur. Yoksulluk kültürünü yaşayanlar temel kültürden sapma durumu ile karşı karşıyadırlar. Sapmanın yanı sıra yeni kültür kalıpları oluşturan gecekonducular, ıssız ya da geçici işlerde çalışan, evindeki eşyaları rehine veren, para kazandığında tasarruf etmek yerine harcayan, kısıtlı yiyeceklerle yeterli beslenemeyen bir kesimdir. Bu kesim kalabalık ve alt yapı sorunu olan mahallelerde, alkolü fazlaca tüketen, şiddete başvuran, eşleri tarafında sık sık terk edilen, kısa yoldan köşeyi dönme hevesiyle kumar oynamak, çete kurmak, kavga etmek gibi eğilimlere sahip olanlardır (Türkdoğan, 1996: 18 – 19).

“Yoksulluk kültürü” insanlar üzerinde yoksulluk halinin bırakmış olduğu derin izler sonucunda oluşan davranış şekillerinin giderek kalıplaşmasıyla birlikte nesilden

nesile aktarılan bu kalıpların devam etme olasılıklarının yüksek olması olarak ifade etmek mümkündür.

1.5. Yeni Yoksulluk

Küreselleşme çağında yaşanan değişim ve dönüşüm genel anlamda yoksulluk konusunda da etkili olmuştur. Küresel dünyada artık eski anlamda aç – susuz yaşamak, kötü şartlar altında, marjinal bir hayat yaşamak v.b gibi durumlara ek olarak yoksulluk algılayışlarında yeni boyutlar ortaya çıkmıştır.

Z. Bauman (1999: 13 – 14)’ın ifade ettiği gibi yoksul olmak geçmiş zamanlarda işsiz olmakla aynı kefeye konurken, bugün için yoksulluk yeterince tüketememekle ilgilidir.

Bu nedenle 1980’li yıllardan bu güne kadar gündeme gelen “yoksulluk” algılamasının, geçmişteki yoksulluk algısından farklı bir nitelik gösterdiği “yeni yoksulluk” araştırmacılarının ortak görüşleridir. Bu farklılık iki yönlüdür ve bunlardan birincisi, yoksulluğun nedenleri ile ilgilidir. Günümüz yoksulluğunun tüm tezahürleri, giderek artan ölçülerde küreselleştirici süreçlerin, daha doğrusu bu süreçlerin dinamiğini oluşturan neo-liberal politikaların bir sonucudur. İkinci olarak ise küreselleşmeyle ilişkili ve küreselleşen yoksulluğu, artık sadece geçim araçlarına ulaşamama ya da asgari temel ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak tanımlamanın eksikliğine ilişkin yapılan vurgudur. Yeni yoksulluğu bunu da içeren ancak “toplumsal dışlanma”, “marjinalleştirme” ve (özellikle ABD’de) “sınıf altı” olarak çevrilebilecek “underclass” toplumsal/kültürel yön ve boyutlarıyla birlikte ele almanın gerekliliği sıklıkla belirtiliyor (Özbudun, 2002: 53 – 54).

‘Yeni Yoksulluk’ kavramı toplumsal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan ve özellikle ekonomik ilişkiler bakımından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir tabakaya işaret ettiğini ileri süren Buğra ve Keyder (2003: 21 – 23) ayrıca yeni yoksulluk olgusu ile karşılaşılan durumun; günlük hayatta sürekli bir iş bulamama, enformel istihdam içerisinde yer alma ve enformel istihdamın payının giderek artması, işsiz kalma, kendi hesabına çalışma olanağının ortadan kalkması şeklindeki ekonomik dışlanma ile başlayıp kültürel dışlanma gerçeği ile eski anlamından daha fazlasına işaret ettiğini belirtmektedir. Diğer bir deyişle geleneksel toplum yapısının ve refah devletinin geçirdiği dönüşüm ile yoksulluğun farklı bir boyutu ortaya çıkmış ve bu boyutla yaşama

ve onunla mücadele etmede yeni mekanizmalara ve farklı politika araçlarına duyulan gereksinim artmıştır. Özetle yeni yoksulluk olgusunun toplumsal bütünleşme ihtimalini ortadan kaldıran koşulların bir ürünü olduğunu ifade edilmektedir.

Gelişmiş ülkelerin son yirmi yıllık deneyiminde ortaya çıkan yeni yoksullar sadece uzun dönem işsizlik yoluyla ekonomik dışlanmayla karşılaşmamakta, politik denklemin tamamen dışına çıkma ve her türlü sosyal grup ve aileden kopma sonucu siyasal, sosyal ve ekonomik dışlanmayla karşılaşmaktadır. Bu dışlanan kesimler artık sınıf bile olamayan sınıf altını, yani yeni yoksulları oluşturmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 70).

Yeni yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan faktörler ise şöyle sıralanmaktadır:

- Klasik yoksulluk olgusunun anlamındaki dönüşüm: Bauman' ın ifade ettiği yeterince tüketememe durumu.
- Refah devleti modelinde meydana gelen değişme: Ulus devletlerin güçlerinin zayıflaması sonucu refah devleti politikalarından kopma zorunluluğu ortaya çıkmış ve piyasa ekonomisi ile birlikte neo liberal politikalar kullanılmaya başlanmıştır.
- Küreselleşme süreci: Küreselleşme ile birlikte yaşanan eşitsizliklerin derinleşmesi ve küresel bir dünya yeni yoksullukları beraberinde getirmektedir (Gülen ve Kömürcüoğlu, 2007: 23 – 24).

Modern yoksulluğun ya da yeni yoksulluğun ortaya çıkmasıyla birlikte yoksulluk, sosyal güvenliğe bağlı hizmetlerin ya da gelirin yeniden dağılımı mekanizmasının dayanıklılığı üzerine yapılan analizleri ve tartışmaları aşan çok boyutlu bir görünüm kazanmaktadır. Aile yapısı ve istihdamdaki değişimlere bağlı olarak, işsiz gençlerden, yaşlılardan, kadınlardan oluşan yeni bir yoksulluk şekli ve yeni sosyal sorunlar oluşmaktadır. Günümüzde yoksulluğun kriterleri, yeterli geçim kaynaklarından yoksunluk, sağlam bir sosyal statüden yoksunluk, hâkim yaşam biçiminden yoksunluktur. Yeni yoksulluk olarak da adlandırılan bu yoksullukla mücadele, sosyal korumanın amaçlarında da bir genişleme yaratmaktadır (Gökçeoğlu, 2002: 477).

Yapılan bu açıklamalar da göstermektedir ki yoksulluk toplumsal bir olgu olarak yaşanan değişimden nasibine düşeni almakta ve küreselleşme sürecinin etkisiyle dönüşüm hızlı yaşanabilmektedir.

Bu nedenle yeni yoksulluk sürecinde belirginleşen bazı unsurlar söz konusu olmaktadır. Bu unsurları Işık ve Pınarcıoğlu şöyle sıralamıştır:

— “Gelişmiş ülkelerin geldiği bu noktada, sistemin işleyişinde yoksullara gereksinmesinin giderek azaldığı ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasının, sistemin sorunu olmaktan yavaş yavaş çıkıp, insani bir sorun haline geldiği görülmektedir.

— Gelişmiş ülkelerde görülen yeni yoksulluk kıtlık yoksulluğundan risk yoksulluğuna geçişin unsurlarını içinde barındırmaktadır. Refah devletinin sağladığı korunaklı ortamın ortadan kalkışı ve bilgi toplumunun sebebi olduğu işgücü azalışı, karşısında geniş bir kesim işini kaybetme riski ile karşılaşabilmekte; bu, çalışan kesimlerin sistem dışına atılma tehlikesi ile beraber yaşamasına sebep olmaktadır.

— Yeni yoksulluk yalnızca gelir-tüketim sorunları dolayısıyla yoksulların mutlak bir fakirlik çizgisinde yaşamıyla ilgili değil, onların yaşamlarını iyileştirecek “yapabilirliklerini” kısmen ya da tamamen kaybetmesiyle ilgilidir. Refah devleti boyunca alışılan “korunaklı” ortamın yok olmasıyla birlikte yoksulluk stratejisi geliştirmeye kabiliyeti olmayan kitlelerin aniden kronik işsizlikle karşılaşması, yapabilirlik olmadığında, özellikle gelişmiş ülkelerde, yoksullar karşılarında oynanan oyunda pasif kalabilmekte ve teslimiyetçi bir duruma düşebilmektedir.

— Etnik unsurlar arasında görülen dayanışma ya da çatışma ilişkileri, aile yapısındaki değişimler, cemaatlerin önemi gibi kültürel sorgulamalar siyasi ve ekonomik değişimlerin yanında önem kazanmaya, yeni yoksulluğun önlenmesinde geleneksel devlet temeli yoksulluk çözümlerinin dışına çıkmaya başlamıştır. Yoksulların yerel topluluk dayanışmasını geliştirerek yoksulluktan kurtulmak için gerekli donanımlarını artırma çabaları önemsenmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 70–73).”

Ayrıca yeni yoksullar, sistemin dışına itilip marjinalleştirilen, sosyo-politik ve ekonomik olarak dışlanan insanlardan oluşmaktadır. Yakın çevreleri, aile, arkadaş v.b sosyal bağları olmayan terk edilmiş veya kendileri terk etmişlerdir. Siyasal temsiliyetleri yoktur. Ekonomik imkânlardan yararlanamazlar çünkü para ve sermayeden dışlanmışlardır. Kent içerisinde tecrit edilmeye çalışılan insanlardır. Kentte yaşıyor gibi görünmekle birlikte kentin olanaklarından yararlanmamak onları dışlanmış bir hayata itmekte ve resmi olan ile resmi olmayan kesim arasındaki belirsizlik nedeniyle ya uzun süre ya da sürekli işsizlerdir (Erdem, 2003: 58).

Yine “yeni yoksulluk” olgusu genel olarak kentlerde yaşayan yoksul kesimleri anlatan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Hakim kapitalist üretim, tüketim ve sınıf ilişkilerinin dışında, süreksiz, güvencesiz ve marjinal işlerle geçinmekte olan, kötü ve çökmüş mekanlarda yaşayan ve dışlanan cinsel, ırksal, etnik ve dinsel kimliklerle örtüşen yoksulluğu tanımlamada kullanılmaktadır (Sipahi, 2006: 186).

Yeni yoksulluk kavramı, muhtemelen sosyal dışlanmadan kaynaklanan eşitsizliğin var ettiği göreceli yoksulluk olarak mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk arasındaki farkla ilişkilidir. Göreceli yoksulluk, sosyal dışlanma ve eşitsizlik yeni yoksulluğun önemli yansıma alanları olarak kabul edilmektedir (Özbek, 2007: 26).

Görüldüğü üzere yoksulluk olgusu değişen dönüşen dünyada yeni boyutlar kazanmaktadır. Özellikle küreselleşme süreciyle birlikte yoksulluk konusunda sosyo – ekonomik, politik farklılaşmalar yaşanmaktadır. Yeni yoksulluk olgusu da bu farklılaşmalar çerçevesinde şekillenmektedir. Yeni yoksulluk; sosyal dışlanma, marjinalleştirme ve sınıf altı olarak kabul edilen durumlara vurgu yapmaktadır.

1.6. Kent Yoksulluğu

Yoksulluk kavramına kent boyutunda bakıldığında zaman tanım olarak; “kent yoksulluğu” ekonomik ve sosyolojik yaklaşımlarla kent ve bölgesinin belirli kaynaklardan yoksun oluşu yanında, bir ekonomik düzenek ya da bir toplumsal gerçeklik anlamında kentin göreceli dengesizliği, düzensizliği ve bozulmuş işlevselliği olarak anlaşılabilir. Ayrıca bu olgu, kentsel çevrenin fiziksel olanaklarının yetersizliğinin yanı sıra toplumsal etkinlik, yetkinlik ve organizasyonlar açısından da bir yetersizliği tanımlamakta ve en çok kırdan kente göç eden mülksüz olarak kent ve çalışma yaşamına katılan ama işgücü piyasalarının koşullarından dolayı resmi olmayan sektörlerde istihdam edilen ve gecekondularda yaşayan birey ve aileleri etkilemektedir (Özcan ve Karakılçık, 2007: 441).

“Kent yoksulluğu” kavramının, 1996 yılında BM HABİTAT raporunda nüfusun kentlerde yaşayan bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir geçim standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek bir konumda olması durumu olarak açıklandığı ifade edilmiştir (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2002: 201).

Diğer yandan ‘ kent yoksulları’ kentte yaşayan diğer sınıflara göre aynı araçlara ve olanaklara sahip olamayan bir kesimi karşılamak için kullanılmaktadır. Özellikle bu insanlar barınma, sağlık, eğitim ve diğer kamusal hizmetlere erişimde dezavantajlı ve eşit olmayan bir durumla karşı karşıyadırlar (Körükmez, 2008: 210).

Kentsel yoksulluğun, sadece gelir azlığını ve kentsel hizmetlerden yeterince yararlanmamayı kapsamadığı; aynı zamanda, eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmetlerden daha az faydalanmayı, varoşlarda yaşamayı, kentsel şiddete daha açık olmayı da bünyesinde barındırdığı ifade edilmektedir. Kentlerde yaşayan insan içinde bulunduğu toplumun standardına erişmediği için bir sıkıntı duymaktadır. Kent toplumunda “normal yaşam” olarak kabul edilen şeylerden mahrum kalması, insanda sıkıntı ve utanç yaratmaktadır. Öte yandan, kentsel yoksulluk, ekonomik ve sosyolojik yaklaşımlar ile kentteki belirli bir bölgenin belirli kaynaklardan yoksun oluşu, kentin göreceli dengesizliği, dengesizliği ve bozulan fonksiyonelliği, ayrıca sosyal etkinlik, yetkinlik ve kurumsal açıdan da bir yetersizlik anlamına gelmektedir(Altun, 2007: 23 – 24).

Kentsel yoksulluk, yoksulların yaşadıkları kent alanında insanların yeterli gelire sahip olmaması ve temel hizmetlerden yararlanma olanaksızlığının yanı sıra, kent alanlarından dışlanma, elverişsiz yaşam ortamları, yargı, bilgi, eğitim, karar alma yetkisi ve yurttaşlık gibi temel haklardan yararlanma yetersizliği, şiddete maruz kalma ve güvenlik eksikliği ve statü açısından sıkıntı çekme gibi anlamlara geldiği aktarılmaktadır (Aydın, 2007: 19).

Kent yoksulluğu aslında çoğunlukla kent sistemi içinde yeniden şekillendirilen kırsal yoksulluktur ve kırsal kesimin kentleşmesinin bir yan etkisi olarak kentin kırsallaşmasını da tetiklediğini kabul edebiliriz (Harvey, 2003: 278).

Ama kent yoksulluğu; kendini kent özelinde somutlayan ve kalori ihtiyacı aynı olsa bile kentsel yerlerdeki tüketim kalıpları ile mal ve hizmet fiyatları kırsal yoksulluktan farklılık arz eden ve ayırt edici özelliklerden biri olarak maliyetleri arttıran faktörlerin varlığı(örneğin ulaşım maliyetleri) ve tüketim eğilimlerindeki farklılık şeklinde açıklanabilmektedir (Eş ve Güloğlu, 2007: 8).

Kentsel yoksulluk (urban poverty) kavramının, kentsel mekândaki yoksulluğun küreselleşme süreçlerinin etkisiyle belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimi gösterdiğini anlatmaya çalışıldığı ifade edilmektedir (Bıçkıcı, 2005: 105).

Yoksulluk konusunda Dünya Bankası'nın (WB) 2007 yılında yayımladığı çalışmadaki tanıma göre ise kent yoksulluğu; “istihdam olanaklarına ve gelire sınırlı erişim, yetersiz ve güvencesiz barınma sınırlılığı veya yokluğu, eğitim ve sağlık hizmetlerine sınırlı ve yetersiz erişim” gibi yoksunluklarla tanımlanmaktadır. Ayrıca yoksulluğun mekân bazında tanımlanmasına göre, kent yoksulluğunun bir şekli olarak yüksek düzeyde işsizlik ve barınma şartlarındaki kötülük nedeniyle mekânsal olarak kentin belirli alanlarında yoğunlaşmadan dolayı “semt yoksulluğu (neighborhood poverty) ” ismini de alan “getto yoksulluğu”ndan da bahsedilmektedir (Özcan ve Karakılıçık, 2007: 442).

Ayrıca WB, What is Urban Poverty? adı altında oluşturmuş olduğu web sitede kent yoksulluğunun çok yönlü bir fenomen yada olgu olduğu, kent yoksullarının bir çok yoksunluğa sahip olduğu belirtilmekte ve bu yoksulluğun beş yansıma alanı olduğu, bunların ise; gelir yoksulluğu, sağlık ve eğitim yoksulluğu, kişisel ve sahip olma hakkı güvensizliği ve yetkisizlik olarak ifade edilmektedir (WorldBank, 2007).

Uluslar arası literatürde bir birini tamamlayan iki farklı tanımlamadan bahsedilmekte ve bu açıdan birinci kent yoksulluğu tanımı için, kentteki yoksulluğu kapsayan ve farklı yönlerini yansıtan, sekiz basamaktan oluşan bir piramit oluşturulmuştur;

- 1) Yetersiz gelir,
- 2) Yetersiz ve istikrarsız kaynak (servet) sahipliği,
- 3) Yetersiz barınma,
- 4) Kamusal altyapı hizmetlerinin yetersizliği,
- 5) Sosyal güvenlikten mahrumiyet,
- 6) Yoksulların hukuk sisteminin işleyiş sürecinde yeterince korunamaması,
- 7) Yoksul kesimlerin karar alma süreçlerindeki etkisizliği, güçsüzlüğü,
- 8) Yoksul kesimlerin sessizliği,

İkinci bir tanımlamaya göre ise; kent yoksulluğu, ekonomik bir sorunun yanı sıra, geniş kapsamlı bir tablo içinde değerlendirilmektedir. Bu tablo üç temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar bireysel gelişim, fiziksel koşullar ve toplumsal ilişkilerdir. Bireysel gelişimin alt bileşenleri gelir, eğitim, sağlık ve güvenlidir. Fiziksel koşulların alt başlıkları; konut, kentsel alt yapı ve doğal çevredir. Toplumsal ilişkilerin

alt bileşenleri ise aile, enformel örgütlenmeler, siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları ve cemaat ilişkileridir (IV. Aile Şurası, 2004).

Kent yoksulluğu tanımlarındaki bu çeşitlilik bu olgunun tam anlamıyla açıklanmasındaki güçlükleri görmemize büyük katkılarda bulunmaktadır. Ancak şunu belirtmekte yarar var; kent yoksulluğu her geçen zamanda değişime, dönüşüme uğramakta ve bu olgu hakkında yeni durumlar ortaya çıkmaktadır.

1.7. Yeni Kentsel Yoksulluk

Yeni kentsel yoksulluk olgusu yirmi birinci yüzyılda yoksulluk alanında yaşanan dönüşümü tasvir etmek için kullanılmaktadır. Küreselleşme çağında açlığın sefaletin temsil ettiği yoksulluk kentsel bölgelerde yeni anlamlar kazanmaktadır.

Yoksulların ekonomik ve toplumsal koşullarının uygulanan yeni ekonomi politikalarıyla beraber bozulması, yoksulluk olgusunu konu alan yazında farklı tanımlar altında tartışmaları beraberinde getirmiş ve son aşamada “yeni kent yoksulluğu(new urban poverty)” fikrine gönderme yapıldığı belirtilmiştir. Yaşanılan bu yeni yoksulluğun salt gelişmiş ülkelere has bir durum olmadığını ifade etmek gerekmekte ve özellikle bu durumun ABD gibi ülkelere münhasır bir olgu olarak ortaya çıkmasının yanında artık burayla sınırlı kalmadığı; başta Batı Avrupa olmak üzere diğer ülkelerin metropollerinde de gözlemlendiği ileri sürülmektedir. Gelişmiş ülkelerde yaşanan bu yeni yoksulluk öncesi dönem, eski yoksulluğun (old poverty) yaşandığı refah dönemidir. Kısaca belirtmek gerekirse eski yoksulluk ile son 20–30 yıl içerisindeki yoksulluk arasında farklılıklar söz konusudur (Ersoy ve Şengül, 2002: 56).

Bütün sınıflı toplumlarda var olan şekliyle yoksulluğun, kapitalizmde de toplumsal yaşamın bir parçası haline geldiği, ancak 20. yüzyıl sonlarında yaşam standartlarında ciddi bir gerileme yaratan yoksulluğun dünya tarihinde benzerine rastlanmayacak şekilde küreselleştiği ifade edilmektedir (Chussudovsky, 1999: 29).

Yeni kentli yoksulluk (new urban poverty) kavramı; “hâkim kapitalist üretim-tüketim ilişkilerinin ve sınıf ilişkilerinin dışında süreksiz, güvencesiz ve marjinal işlerle geçinmekte olan kötü ve çökmüş kentsel mekânlarda yaşayan ve dışlanan cinsel, ırksal, etnik ve dinsel kimliklerle örtüşen yoksulluğu tanımlamak için kullanılmaktadır. Dünya, bu kavramla post-fordist uygulamaların sonucunda tanışmış ve özellikle ırkı, etnik ve dini açıdan farklı göçmen grupları giderek sınıfsal ve mekânsal bir dışlanmayla

karşılaşmışlardır. Başka bir deyişle yeni kentli yoksulluk, Batı’da ikinci dünya savaşından sonra fordist yapıda post- fordist yapıya, refah devletinden refah sonrası devlete, ulusal organizasyonlardan küresel organizasyonlara geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır. Geç kapitalist ülkelerdeki yeni kentli yoksulluk, farklı kimlikten insanları, son derece kötü ve ayartılmış yerleşmelerde bir araya getirerek dışlama/ayrıştırma politikası içinde olduğu ve izole yerleşmeler üretildiği ifade edilmektedir (Aytaç ve Akdemir, 2003: 52).”

Gerçekten de bugün küresel dünyanın kentlerindeki yoksulluk dışlanmışlığın, marjinalleştirilmenin ve aşırı uçların birlikte yaşadığı alanlar olarak gözlemlenebilmektedir. Kentsel yerleşmeler bir yanda önemli güvenlik tedbirlerinin alındığı, aşırı korunaklı, etrafı yüksek çitlerle çevrili zengin ailelerin yaşadığı bir yer, diğer yanda da aynı kaderi paylaştıklarını düşünen, düzenli bir işinin olup/olmaması fazla bir değer taşımadan ayrı olduklarını kabullenmiş ve yoksulluğu benimsemiş insanların oluşturduğu bölgelerdir.

Yeni kentsel yoksulluğun, genel yoksulluktan farklı tarafı, küresel ekonomik alanda yaşanan dönüşümler sonucunda, önceden yoksulluk sorunu olmayan kitlelerin yoksul hale gelmesi ve bu yoksulların belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimini taşımasıdır. ‘Evsizler’ diye de tabir edilen bu insanlar gökdelen altlarında, metro banliyölerinde, karton kutular üzerinde yaşam sürdürmektedirler. Bu şekilde ifade edilen yoksul kesimlere daha çok gelişmiş ülkelerin metropollerinde (ABD metropollerini gibi) ve ‘dünya kenti’ diye tabir edilen Batılı ülkelerinin metropollerinde rastlanmaktadır (Bıçkı, 2005: 106).

Yeni kentli yoksulluk kendisini farklı toplumsal boyutlarda görünür kılmaktadır. Bunlar;

1. Yeni kentli yoksullar konuta sahip olma bakımından eskisi gibi 1–2 odalı gecekondulara sahip değiller.
2. Yeni kentli yoksulların dayanışmacı/yardımlaşmacı enformel ağları zayıflamıştır.
3. Yeni kentli yoksullar genelde işsizdir, günübirlik çalışanlar, düşük işlere yatkındırlar.
4. Yeni kentli yoksullar düşük eğitim düzeyine sahiptirler ve bu durumdan kurtulmak için gerekli imkâna sahip değildirlar.

5. Yeni kentli yoksullar aidiyet krizi içindedir ve yersiz/yurtsuzluk semptomu gösterirler ve yer-mekân ile ilişkilerini sağlayan ritüellerini de kaybetmişlerdir.

6. Yeni kentli yoksul kesim arasında psikiyatrik semptomlar fazlaca görülür (Aytaç ve Akdemir, 2003: 62 – 65).

Eski kent yoksulları iyi bir iş bulmaları durumunda, belli bir zaman sonra modern kent yaşamına uygun davranışlar sergilemeye başladığı belirtilmekteyken yeni kent yoksullarının bir üst seviyeye çıkabilmelerinin tek yolu, iyi bir iş bulmanın da ötesinde nitelikli bir iş bulmak ve eğitilmiş olmaktır. Yeni kent yoksulları, geleceğe ilişkin beklentileri kalmadığından, mücadele güçlerini de yitirdiği ifade edilmektedir (Erdem, 2003: 59–60). İşte bu nedenden ötürü küresel bir dünyada yaşanan kent yoksulluğu tabakalar arasında toplumsal eşitsizliği derinleştirdiği ve özellikle giderek kronik bir hal almasına yol açtığı ileri sürülebilmektedir.

Ayrıca yeni kentsel yoksulluk türünün daha çok, gelişmiş ülkelerin ortak sorunu olduğu ifade edilmektedir. Gelişmiş ülke kentlerindeki bu yoksullar “ sistem dışına atılmış, kronik bir yoksulluğa mahkûm, mücadele yeteneğini kaybetmiş, kent içerisinde tecrit edilmeye çalışılan insanlar” dır (Işık ve Pınarcıoğlu; 2005: 66). Bu durum ise yeni kentli yoksulları dışlanmış bir hale sokmakta ve onları gelecek konusunda beklentisiz kılmaktadır.

Yeni kentsel yoksulluk eskiden nüfusun küçük bir kesimi açısından durağan bir olgu olarak tartışılan ya da düşük sanayileşme ve hızlı kentleşme ile bağlantılı bir olgu olarak açıklanan kentsel yoksulluk, neo-liberal politikalar sonucu enformel sektör, taşeronluk gibi istihdam biçimlerinin, esnek üretim adı altında ekonomideki ağırlığının artmasıyla daha da yaygınlaşması ve kronikleşmesini temel alarak geniş bir perspektiften hareket edilmektedir. Bu açıdan yeni kentsel yoksulluk az gelişmiş ülkelerin yanında gelişmiş ülkeleri de içine alacak şekilde yalnız toplumsal bir kategori olarak yedek emek ordusunun parçası olan kent yoksulları kategorisinin değil son yıllarda göreceli olarak yoksullaşan daha geniş toplum kesimlerinin yaşam koşullarını anlatmak amacıyla kullanıldığı ifade edilmektedir (Kaygalak, 2001: 127).

Yeni kent yoksulluğu genel olarak kentlerde yaşayan yoksul kesimleri anlatan bir kavram olarak kullanılmakta ve hakim kapitalist üretim, tüketim ve sınıf ilişkilerinin dışında, süresiz, güvencesiz ve marjinal işlerle geçinmekte olan, sağlıklı mekanlarda

yaşayan ve dışlanan cinsel, ırksal, etnik ve dinsel kimliklerle örtüşen yoksulluğu tanımlamada kullanılmaktadır. (Demiral v.d, 2007: 364).

Yeni kentli yoksulluk olgusu, kent mekânlarında yaşayan fertlerin ciddi problemlerle karşı karşıya olduklarını göstermekte ve özellikle kentte tutunacak dalları bulunmayan kesimlerin yoksulluğu daha derin yaşadıklarını göz önünde bulundurmamızı gerekli kılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK

2.1. Küreselleşme ve Yoksulluk Olgularına Genel Bir Bakış

Küreselleşme olgusu 21.yy' da yaşadığımız her alanda yaşanan değişimi anlatmak için başvurulan ve gerek bilim dünyasında gerekse de günlük hayatta kullanılan bir kavram haline gelmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmayı anlatmak için özellikle değişim konusunda yapılan hemen her çalışmada küreselleşme olgusuna değinilmekte ve bu olgu paralelinde konuya açıklık getirilmektedir.

Çok boyutlu küreselleşme olgusu geniş bir açıdan tanımlanmaya çalışıldıktan sonra şimdi de bu olgu tarihsel bir perspektiften ele alınmaya çalışılacaktır. Çeken ve diğerleri (2008: 84) küreselleşmeye tarihsel açıdan üçlü bir sınıflandırma çerçevesinde bakmaktadırlar. Bu üçlü dönemleştirmede küreselleşme küresel kapitalizm ile aynı kabul edilmektedir.

Birinci dönem özellikle İspanya ve Portekiz gibi güçlü ülkeler coğrafi keşiflerle birlikte keşfedilen yeni bölgelerde ucuz hammadde ve işgücü temin ederek sömürgeleştirme faaliyetlerine başlamışlardır. Ayrıca bu bölgelerdeki altın ve gümüşleri Batı'ya taşıyarak merkantilizmin oluşmasına ön ayak olmuştur. Kısacası küreselleşmenin başlangıcı şiddete dayalı fetihler ve sömürgeleştirme diğer yandan ekonomik reformlar ve uluslar arası sistemlerin gelişmesiyle nitelendirilebilmektedir (Çeken v.d, 2008: 84).

Küreselleşmenin ikinci dönemini Sanayi Devrimi ile başlatılır ve bu dönemde önemli derecede artan bilgi birikimi ile birlikte teknolojik alanda yaşanan ilerlemeler sayesinde özellikle buharlı makinenin icadı beraberinde kitlesel üretime yol açmıştır. Bu durum ise yeni pazar ihtiyacını gerekli kılmış ve bu nedenle dünyanın geri kalanının da sömürülmesi beraberinde gelmiştir. Dünyanın dört bir yanına yayılan yatırımcılar tekelleşmeye başlamış ve böylece küreselleşmenin emperyalizm aşaması ortaya çıkmıştır (Çeken v.d, 2008: 84 – 85).

Küreselleşmenin üçüncü dönemi ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanmış ve sömüren devletler ile sömürülen devletler arasında artan ulaşım ve iletişim

teknolojileriyle birlikte sıkı bağların oluşması sonucunda ülkeler arasında ekonomik anlamda sınırlar ortadan kalkmıştır. Bu durum özellikle sömüren ile sömürülen arasında ilişkilerin hız kazandığı küreselleşme sürecinin bu dönemine rastlamaktadır. 1950’li yıllarda Bretton Woods konferansları sonucunda kurulmuş aktörlerden IMF, WB, WTO, GATT, OECD gibi ABD merkezli küresel kuruluşların kurulması ile gelişmiş ülkelerde süreç oldukça hızlanmıştır. Ancak 1970’li yıllarda ise Bretton Woods sisteminin çökmesi ile sabit kurdan dalgalı kur sistemine geçilmiş bu durum ise sermayeye muazzam derecede bir hareketlilik getirmiştir. Ekonomik alanda hâkimiyetini kuran küreselleşme ideolojik olarak da yaygınlık kazanmıştır (Çeken v.d, 2008: 85).

Ayrıca bu dönemde özellikle 1980’li yıllardan sonra retorik düzeyde gözden düşen gelişme veya kalkınma ve planlama konuları yerine yapısal uyum, dışa açılma gibi kavramlar ve bunlara paralel politikalar söz konusu olmuştur (Çeken v.d, 2008: 89).

Chossudovsky (1999: 20)’e göre ise özellikle 1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılması ve bununla birlikte Doğu Bloğu’nun dağılması ile makroekonomik politikalar konusunda siyasal uzlaşmalar şekillenmiş ve dünya çapındaki hükümetlerin çoğu neo – liberal politikayı gündemine almaya başlamıştır.

Küreselleşme konusunun popüler hale gelmesi bu olgunun ekonomik olduğu kadar sosyal, siyasi, kültürel ve çevre gibi alanlarda yaşanan çeşitli değişimlerle ortaya çıkan faktörlerdir. Bu faktörleri Çeken ve diğerleri (2008: 86) şöyle özetlemişlerdir:

- Sermaye vatansız hale gelmekte, uluslararası sermaye akışı üzerindeki kısıtlamalar büyük ölçüde kaldırılmakta ve ülkelerarası sermaye transferinin büyük miktarlara ulaşmaktadır.

- Dış ticaret serbestleştirilmekte, gümrük vergileri ve kotalar kaldırılmakta, nitelikli emek faktörünün serbestçe dolaşımı hız kazanmaktadır.

- Sosyalist Doğu Blok’unun çökmesiyle ve ABD’nin dünyada en büyük ekonomik ve askeri gücü oluşturmasıyla piyasa ekonomisine dayalı kapitalist sisteme geçiş hız kazanmaktadır.

- Medya araçlarının, iletişimin ve bilişimin gelişmesi.

- Devlet ve ulus ötesi kuruluşlar aracılığıyla evrensel çapta ekonomi faaliyetlerinin örgütlenmesi ve çalışması.

- DTÖ, BM, UNESCO, DB, IMF, GATT, OECD vb. uluslar arası kurumların organizasyonu ve çalışması.

- Bilimsel araştırma faaliyetlerinin gelişimi, yaygınlaştırılması ve uygulanması.

- Sermaye faktörünün küreselleşirken, emek faktörünün yerelleşmesi.

- Çokuluslu şirketlerin üretim ve pazarlama alanında dünyanın farklı bölgelerinde faaliyet göstermeleri sonucunda küresel pazarların ortaya çıkması ve küresel tüketici haklarının gündeme gelmesi.

- İnsan haklarıyla ilgili uluslararası anlaşmaların imzalanması ve halkların büyük bir kısmının bunlardan haberdar olması.

- Uluslararası turizm hareketlerinin dünya genelinde yaygınlık kazanması.

- İşletmelerin üretimi ve organizasyon yapısında önemli değişiklikler ortaya çıkmakta, ileri teknoloji içeren telekomünikasyon hizmetlerinin kullanımı yaygınlık kazanmakta; faks, elektronik mektuplaşma, Internet ve uydu haberleşmesi bunların başında gelmektedir.

- Kalkınma stratejisi olarak ithal ikamesinin yerine ihracatın teşviki politikasının belirlenmesi.

- Sabit Döviz Kuru Sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmesi.

- Bölgeselleşme eğilimlerinin (AB, NAFTA, IPEC,) hız kazanması ve ulusal devlet anlayışının erozyona uğraması.

Çeken ve diğerleri ise küreselleşmeyi hızlandıran faktörleri bu şekilde özetledikten sonra bu etmenlerin son dönemlerde yaygınlaşmasıyla küreselleşme kavramının moda bir deyim haline geldiğini ve küreselleşme sürecinin aynı zamanda kazananlarla kaybedenlerin içinde bulunduğu bir durumu ifade eder olduğunu söylemişlerdir (2008: 87).

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle küreselleşme süreci, kazananları ve kaybedenlerinin yanında aslında bu sürecin zengini daha zenginleştirdiği yoksulu da daha yoksullaştırdığı bir dünyaya karşılık gelmektedir.

Bu açıklamalardan sonra şimdi de yoksulluk konusu genel bir perspektiften ifade edilmeye çalışılacaktır.

Yoksulluk olgusunu kısaca, gerek maddi gerekse de manevi ihtiyaçlardan bir yoksunluk olarak ifade etmek mümkündür. Burada maddi ihtiyaçlardan kasıt gıda, beslenme, barınma, korunma gibi temel ihtiyaçların karşılanıp karşılanamadığıdır.

Manevi ihtiyaçlar ise Bauman'ın (1999: 13 – 14) deyimiyle 'yeterince tüketememe', birçok alanda özellikle sosyal hayatta yaşanan 'dışlanma' v.b. sosyo – psikolojik durumların varlığıdır. Ayrıca maddi ve manevi ihtiyaçların karşılanma durumu sağlansa bile yoksulluk kültürü olarak kavramlaştırılmış olgu yoksunlukların nesilden nesle aktarılabilineceğini ileri sürmektedir.

Ancak yoksulluk olgusunun toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık gösterebileceği gerçeği bu olgunun tek ve basit bir tanımının yapılamayacağını destekler ve bu durum yoksulluk olgusunun çok boyutluluğunu kanıtlar niteliktedir. Yine yapılan yoksulluk tanımlarının aslında belirli açılardan bütünü parçalarını oluşturduğu ve bu açıdan küresel dünyada değişen yoksulluk durumunu en iyi karşılama görevi üstlendiği söylenebilir.

Buradan hareketle Seyyar (2003: 47 – 48) ise yoksulluk gibi sosyal olayların sebeplerinin kaynaklarına inildiğinde üç boyut görüldüğünü ifade etmektedir. Bunlar:

1. Siyasi yönden etkilenmesi veya değiştirilmesi zor olan demokratik, sosyal ve iktisadi süreçler ve değişimler. Bunlar, sosyal yapıda ve ailede ortaya çıkan bazı sosyo-kültürel değişmeler, sosyal yardımlaşma ve dayanışma anlayışındaki sapmalar, akraba ve komşuluk ilişkilerinin bozulması, toplumdaki boşanmaların, doğumların, dulların, yetimlerin, sokak çocuklarının ve özürlü doğan çocukların artmasıdır.

2. Yoksulluk, eşitsizlik ve bunlara neden olan faktörlerle mücadelede sosyo – ekonomik politikaların yetersizliği olarak kabul edilen yoksulluğun yapısal sebepleri.

3. Kişilerin bireysel tercihleri, tutum ve davranışlarıdır.

Ayrıca Aktan (2003: 149) yoksulluğun kaynakları arasında şu faktörleri sıralamıştır:

- Üretimdeki azalma ve paylaşımdaki adaletsizlikler,
- Hızlı nüfus artışı,
- Adaletsiz vergi sistemi,
- Doğal afetler,
- Yüksek faiz ve rant ekonomisi,
- Çalışamayacak durumda olan özürlü sayısının fazla olması,
- Enflasyon ve işsizlik,
- Piyasada tekelleşmenin olması,
- Bireyler arasında yetenek farklılıkları,

- Miras yoluyla elde edilen gelirler ve
- Devlet teşvikleri'dir.

Diğer yandan Aktan (2003), müdahaleci devlet anlayışı ile gelirin yeniden dağılımı konusunda devletin sosyalliği gereği sunması istenen hizmetler üzerinde durulduğunu ve yoksulluğun bu şekilde çözüme kavuşacağı inancında olduklarını ifade etmektedir.

Ayrıca liberal perspektiften gelir dağılımı ve yoksulluk sorunu daha çok devletin müdahaleci anlayışından kaynaklandığı savunulmaktadır. Liberaller yoksullukla mücadelede sosyal refah devletinin sonuçlarının; hizmetlerde kalitesizlik, israf, savurganlık, verimsizlik, ağır vergi yükü dolayısıyla düşük yatırım ve işsizlik ve benzeri sorunlar olduğunu savunmaktadır. Liberaller yoksulluğu azaltmak için yeniden dağıtıcı politikaların önemli maliyetleri oldukları gerekçesiyle karşı çıkmaktadırlar. Liberal iktisatçılardan Robert Higgs (1994) önemli çalışmasında yoksullara yapılan transferlerin toplumu daha da yoksullaştırdığını ileri sürmektedir. Bu sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Gelirin yeniden dağıtımı amacıyla konan vergiler ekonomide yatırımların azalmasına, bu da işsizliğe ve yoksulluğa neden olmaktadır. Transfer ödemeleri, insanların çalışma yerine aylaklığı (tembelliği) tercih etmelerine, bu durum bireylerin kendilerine daha az güvenmeye ve devlet yardımlarına daha çok bağımlı olmaya sevk etmektedir. Transfer ödemelerinden yararlanan bireyler, çocukları, akrabaları ve dostları için kötü bir örnek oluşturmakta ve bu durum yoksulluğun kültürleşmesine neden olmaktadır.

2. Bazı transfer ödemelerinin diğerlerinden daha cömert olması sebebiyle daha az transfer elde eden kesimler verilen paranın yeniden dağıtımının “adaletsiz” olduğundan şikâyet etme noktasına gelecektir. Bu durum çatışmalara da yol açabilecektir. Aynen vergi mükellefleri de gruplar arası çatışmaların içinde yer alırlar. Bu durumda ise mükellefler sömürüldüklerini düşünebilecek ve böylece vergilerden kaçabilme yollarına başvurabilecektir.

3. Önceki iki sonucun neticesinde, tüm toplum daha da bölünmekte ve kavgacı bir hale gelmektedir. Toplumsal kesimler, birbirlerine “ezenler” ya da “ezilenler” olarak yaklaşabilmekte ya da bu şekilde algılayabilmekteler. Toplumda daha güçsüz ya da bakıma muhtaç kimselere yardım eli uzatan kiliseler, camiler, sendikalar,

kulüpler ve diğer gönüllü kuruluşlar, bireyler hükümetten doğrudan yardım almaya başlayınca bu görevlerinden kısmen kaçınabilirler. Bu kurumlar ortadan kalktıklarında, yardıma ihtiyacı olan insanların devletten başka sığınacak kimseleri kalmamakta ve bu da birçok sorun doğurmaktadır.

4. Kamu kuruluşları toplumdaki muhtemel her problemi çözmeye hazır durumda olduklarında, kâr amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlar bu faaliyetleri yerine getirmek için örgütlenmeye daha az eğilimli olmakta ve devlet transferleri özel transferleri dışlayıcı bir etki ortaya çıkarmaktadır. Toplum, hayır ve yardım kuruluşlarının faaliyetlerinden ne kadar uzaklaşırsa vatandaşlar her çeşit devlet faaliyetini daha fazla kabul eder hale gelmektedir. Devletle bu zorunlu ilişki devamında politikaların yani hükümet programlarının fazla muhalefete uğramamasına neden olacaktır.

5. Vergi mükelleflerinin yaptığı transfer ödemelerinin önemli bir kısmı bürokrasi adı verilen organizasyon tarafından daha başında israf ve savurganlıklar dolayısıyla azalır. Yani toplumsal açıdan, bürokratik kurumlar tarafından kullanılan emek ve sermayenin etkin kullanılmayacağı unutulmamalıdır. Toplum böylece daha da yoksullaşacaktır. Bir kez bir büro oluşturulduktan sonra, bu büronun çalışanları, büronun bütçesini savunmak üzere mevzilenmekte ve büronun faaliyetlerini genişletmenin dayanaklarını hazırlamakta, birbirine sıkı sıkıya bağlı bir baskı grubu haline gelmektedirler. Transfer ödemelerinin artması neticesinde vergi yükünün ağırlaştığını hisseden vergi mükellefleri, yasal vergi yükümlülüklerini en aza indirmek ya da vergiden kaçmak için çaba harcamaktadırlar.

6. Vergi mükellefleri defter tutmak, formlar doldurmak vs. pek çok işleri yapmak zorunda kalırlar. Bu faaliyetlerin aslında üretime hiçbir katkısı yoktur. Özetle, vergi kanunlarına uymak için kaynakların kullanımı toplumu daha da yoksullaştırmaktadır. Transfer arayışındaki faaliyetlerde kullanılan tüm emek ve sermaye, toplumsal refah kaybından başka bir şey değildir. İnsanlar kaynakları transfer arayışları için ayırmaya devam ettiği müddetçe toplu yoksul kalacaktır. Transfer ödemelerinden yararlanacak kişiler bu ödemelerle ilgili olarak uygunluklarını kanıtlamak ve bu transferlerin devamlılığını sağlamak için zaman harcamak zorundadırlar. Siyasal iktidarın kendisi toplumdaki en tehditkâr çıkar grubu çıkabilir. İktidarı elinde tutan partiler seçimlere doğru transfer harcamalarını artırarak ekonomiyi

manipüle etmeye başlarlar. Daha büyük ve her şeye gücü yeten bir devlet yaratmak vatandaşların özgürlüklerinin yok edileceği anlamına gelir. Daha önceden faydalanılan haklar bir kenara kaldırılacaktır.

Higgs (1994) sonuç olarak şunları eklemektedir: “...farkına varılmalıdır ki bazıları konuya merhametin kurumsallaştırılması olarak yaklaşırsa da, transfer toplumu gerçek erdemin değerini düşürür. Hükümetin zorlamasıyla gelirin yeniden dağıtımı hırsızlığın bir çeşididir. Transfer harcamalarının yapılmasını savunanlar demokratik prosedürlerin ona yasallığını verdiğini iddia ederek temel karakterini gizlemeye çalışırlar, ancak bu doğrulama aldatıcıdır. İster bir tek hırsız tarafından, isterse de birlikte hareket eden 100 milyon tanesi tarafından gerçekleştirilsin, hırsızlık hırsızlıktır ve hırsızlığın kurumsallaşması üzerine bir toplum inşa etmek imkânsızdır...”(akt. Aktan, 2003).

Yoksulluk konusundaki bu açıklamalardan sonra toplumsal bir sorun olarak bilinen bu olgunun sonuçlarını farklı alanlardaki yansımaları çerçevesinde ele alırsak kısaca şunlar söylenebilir:

Yoksulluğun sebep olduğu sorunlar oldukça fazladır. Ancak bunların en çarpıcı olanları, açlık, yetersiz beslenme, çocuk ölümleri, ortalama ömrün kısalması, eğitim sorunları, içme suyundan mahrumiyet gibi sorunlardır. BM Gıda ve Tarım Örgütü’nün (FAO) yıllık raporunda, açlığın başlıca nedenlerinin, savaşlar ve iç çatışmalar olduğu belirtiliyor ve ayrıca FAO tarafından yayımlanan 2000 yılına ait yıllık rapora göre, dünya nüfusunun yedide biri büyük çapta açlık çekiyor. Dünyada 800 milyon insanın açlık çektiği ve yetersiz beslenmeden kaynaklanan hastalıklara yakalandığı bildirilmektedir. Bu raporda, dünyadaki gıda üretimi ve kaynaklarının, 6 milyar insan için yeterli olduğunu ancak çeşitli sebeplerden dolayı insanlara yiyecek ulaştırılamadığı ya da üretim yapılamadığı belirtilmiştir. Yine bu rapora göre, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dünya nüfusunun % 25’ini oluşturan yaklaşık 1,2 milyar insan günde 1 dolardan daha az parayla geçimini sağlamaya çalışıyor ve bu parayı kazanmak içinde çocuklar dâhil çoğu bedensel güç gerektiren ağır işlerde, çok uzun saatler boyunca çalışmak zorundadır (Özey, 2003: 143 - 144).

Bu açıklamalardan hareketle yoksulluk toplumsal yapının temelini oluşturan aile olmak üzere tüm bireyleri olumsuz yönde etkileyen ve bu yapının yıkılmasına yol

açabilecek daha birçok problemi de beraberinde getirebilecek çok boyutlu bir olgu hüviyetindedir.

Ayrıca sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel, psikolojik v.b. birçok problemi beraberinde getirme potansiyeline sahip yoksulluk olgusu küreselleşme sürecinde yeni boyutlar kazanmaktadır.

2.2. Küreselleşme – Yoksulluk İlişkisi

Küreselleşme yoksulluk ilişkisine bakıldığında sosyalizmin etkinliğinin ortadan kalkmasıyla hâkim sistem haline gelen kapitalizmin, özellikle ulus devletin sınırlarının aşınması, liberal ekonomik – politik yaklaşımların benimsenmesi ve yapısal uyum programları çerçevesinde, dünya üretilen zenginliğin adaletsiz dağılımına yol açtığı ve yoksulluğun küreselleşmesinde büyük paya sahip olduğu ifade edilmektedir. Diğer yandan küreselleşmeyle çoğu alanda yaşanan serbestleşme, şirketlerin hızlı ve aşırı büyümesine ve ulus ötesileşmesine yol açmaktadır. Bu durum işsizlik, ücretlerin düşürülmesi ve taşeronlaştırma gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Ayrıca çok uluslu şirketlerin Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Para Fonu gibi küresel kurumlar eşitsizliğin derinleşmesinde önemli roller üstlenmektedirler. Ancak küresel kurumlar yoksulluk konusunda kendilerini sorunun çözümü noktasında da sorumlu görerek çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Küresel kurumların yoksulluk konusunda bu şekilde kendilerini sorumlu kabul etmeleri paradoksal bir duruma işaret etmektedir.

Küreselleşme yoksulluk alanında zenginin daha zenginleştiği fakirin daha da fakirleştiği bir durumun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Küresel dünyada yoksulluk olgusu yeni boyutlar kazanmakta ve bu konuda yapılan çalışmalarda çeşitlilik artmaktadır. Yoksulluğun yenedünya düzeninde bir bölünmüşlük içerisinde olduğu ifade edilebilmektedir. Kent yoksulluğu, yoksulluk konusunda yaşanan bölünmüşlüğü gösteren önemli alanlardan biri olarak gözlemlenmektedir.

Küreselleşme toplumları ekonomik, kültürel, politik vb. bakımlardan birbirine girift hale getiren, dünyanın küçülmesi, uluslararası alanda toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik ilişkilerin artması, ulusal sınırların giderek ortadan kalkması, dünyanın tek pazar haline gelmesi, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir olayın eş

zamanlı olarak başka yerlerde yaşayanları da etkilemesi, kısacası Mc Luhan'ın ifadesiyle dünyanın “küresel bir köy” haline gelmesi süreci olarak bilinmektedir.

Küreselleşme; özellikle bilgiye kolay erişim, kültürler arası etkileşim, dünyanın homojen bir yapıya kavuşacağı ve küresel bir refah artışı yaşanacağı... gibi yönlerle olumlu bir durum olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında küreselleşme, ürettiği eşitsizliklerle derinlikli ve kapsamlı bir yoksulluğa neden olması nedeniyle karşı çıkılan bir süreç olarak da ifade edilmektedir. Bu durumu Kloby (2005: 11) şöyle dile getiriyor: “ ...bugün küreselleşme genelde eşitsizliğe katkıda bulunuyor, geleneksel yaşam tarzlarına karşı bir tehdit, çok değerli toplumsal bağlacı aşındıran bir güç, dünya çapındaki şiddetli çatışmaların büyük bir kısmının ateşleyici, gezegenin sağlığına, mahremiyet ve sivil özgürlüklere karşı bir tehdit olarak görülmektedir. Şimdiki haliyle küreselleşme kutuplaşmanın-gelir, zenginlik ve gücün giderek bir uçta, yoksulluğun da diğer bir uçta toplandığı, dünyanın bölünmesinin- asıl nedenidir.”

Çünkü küreselleşme süreciyle birlikte gelir dağılımında ve kaynakların eşit kullanımı gibi konularda var olan problemler derinleşmiştir. Başkaya (2002: 70)'ya göre; “...küreselleşme ile dünyanın her bakımdan homojenleşeceği tezleri ileri sürülmüştür; ama küreselleşmeyi olumlayanların bu iddialarını çürütecek şu veriler dikkat çekicidir: 1960'ta dünya nüfusunun en zengin %20'si ile en yoksul %20'si arasındaki fark 1'e 30 idi; bu fark bugün 1'e 82'ye çıkmış durumda. Bu nedenle 3. Dünya ülkelerindeki 4,5 milyar insanın 1/3 sağlığa uygun içme suyu ve kullanma suyundan mahrum... Diğer yandan dünya nüfusunun en zengin %20'lik kesimi dünya gelirinin %85'ine el koymaktadır”.

Yine aynı şekilde küresel düzeyde 1971'den beri yoksul ülke kategorisine giren ülke sayısı 25'ten 48'e çıktığı kaydedilmekte ve 1987'de 1,2 milyar olan yoksul sayısı bugün 1,5 milyara ulaşmış bulunuyor. 2015 yılına kadar bu sayının 1,9 milyara ulaşması beklendiği belirtilmektedir (Kutlu, 2008: 67 – 68). Gerçekten de bu tahminler toplumsal bir problem olarak kabul edilen yoksulluk olgusunun ne kadar önemli ve ciddi sonuçlara gebe olduğunu gözden kaçırmamamız gerekliliğini bir kez daha göstermektedir.

Ayrıca dünyada yoksulluğun belirli alanlarda, ülkelerde yoğunlaştığı görülmekte ve özellikle yoksulluğun Güney Asya, Doğu Avrupa ve Pasifik ile Latin Amerika

ülkelerinde %15 gibi ciddi oranlarda olduğu ileri sürülmekte, bu durum küreselleşmeye bağlanmaktadır (Şenses, 2001: 115).

Yine aynı şekilde dünyanın en yoksul 63 ülkesinden 38'ini bünyesinde bulunduran Sahra Altı Afrika ülkelerinin 48'i toplam milli geliri Türkiye milli geliri seviyesine ulaşamadığı, 1988 rakamları ile nüfus toplamı 587 milyona ulaşan bölge ülkelerindeki kişi başına milli gelir 316 dolar civarında olduğu ve 7 milyon nüfusa sahip İsviçre'de bu rakamın 126 kat fazla olduğu belirtilmektedir (Kutlu, 2008: 68). İşte bu şekilde yaşanan bu kutuplaşmadan küreselleşme sorumlu tutulmaktadır.

AB ülkelerinde yoksul olarak nitelenenlerin sayısı 1975'te 38 milyondan 1992'de 53 milyona çıkmıştır. Ayrıca AB ülkelerinde 3 milyon kadar evsiz olduğu ve işsizlik oranlarının ciddi rakamlarda olduğu ifade edilmektedir. Bu durumun ABD için de geçerli olduğu vurgulanmaktadır (Özbudun, 2002: 55). Ülkeler arasında olduğu gibi, ülkeler içinde yaşanan belirgin eşitsizlikler küreselleşmeye bağlanmaktadır.

ABD küreselleşme sürecinde en büyük atılımı yapmasına rağmen zengin ve fakir Amerikalılar arasındaki gelir uçurum öylesine açılmıştır ki 1990'larda 2,5 milyon zengin 100 milyon alt sınıftaki insanla yaklaşık olarak aynı oranda gelir elde etmeye başlamıştır. Ayrıca Türkiye de gelir adaletsizliğinin en derin yaşandığı birkaç ülkeden biridir. Nüfusun en zengin %20'si ile en yoksul %20'si arasındaki fark, son gelir dağılımı araştırmalarına göre iki kattır. Aynı oranların bulunduğu ülke yalnız dördtür. Bunlar Meksika, Şili, Brezilya ve Kolombiya'dır (Mutioğlu, 2003: 303).

Ciddiye alınacak derecede, bir yanda başka yerlerde muazzam ve giderek artan bir zenginlik söz konusuysen diğer yanda geniş ve şiddetli bir yoksulluk ısrarla varlığını sürdürmektedir. Zengin ülkelerin vatandaşlarının ortalama gelir düzeyi, küresel yoksullara kıyasla satın alma gücü açısından yaklaşık 50 kat ve piyasa değişim oranları açısından da 200 kat daha fazla olduğu belirtilmektedir. Ayrıca “yüksek gelir ekonomileri”nde 903 milyon insan toplam dünya gelirinin %79,7'sini elinde bulundururken küresel yoksullar grubunu oluşturan 2, 8 milyar insan ancak bunun %1,2'sine erişebilmekte olduğu ifade edilmektedir (Pogge, 2002: 5).

Yine eşitsizlik sadece gelişmişlerle azgelişmişler ya da Avrupa ile Amerika arasında değil, gelişmiş ülkelerin ve ABD'nin kendi içinde de artmaktadır. Örneğin CNN'in haberine göre bugün dünyanın en zengin ülkesi olan Amerika'da bile 30 milyon açlık sorunu yaşayan insan bulunmaktadır (Bozkurt, 2000a: 190–191).

Tablo 3: ABD’de Yoksulluk Sınırının Altındakilerin Sayısı ve Oranı

YIL	SAYI	ORAN(%)
2001	32.907	11,7
2000	32.139	11,3
1999	32.258	11,8
1998	34.476	12,7
1997	35.574	13,3
1996	36.529	13,7

Kaynak: Kloby Jerry, 2004; 83’teki ana tablonun belirli bir kısmı alınmıştır.

Aslında Tablo 3, 1959 yılından 2001’e kadar yıllara göre yoksulluk sayılarını ve oranlarını sunmaktadır. Burada daha çok gelişmiş ve lider konumunda gösterilen bir (ABD) ülkedeki yoksulluk sorununun hangi boyutlarda yaşandığı gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. 1960’lı yıllarda %22 civarında olan yoksulluk oranı 2001 yılı itibariyle %11,7 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu ülkede etnik açıdan da yoksulluk oranları yıllara göre değişiklik göstermektedir.

Bugün ABD’de toplumsal eşitsizlik Dünya Savaşı öncesinden daha büyükken, Avrupa’daki işsizlik benzeri görülmemiş sevilere yükselmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yayınladığı İnsani Kalkınma Raporuna göre, on iki senelik bir ekonomik reform ve düzenleme süresinden sonra hem zengin hem de fakir ülkelerde zengin ve fakirler arasındaki gelir farkı gittikçe açılmaktadır (De Rivero, 2001: 26’dan akt. Çeken v.d, 2008: 90).

Daha açık bir ifadeyle, bugün gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş/gelişmekte olan ülkeler arasında olduğu gibi, gelişmiş ya da gelişmemiş olsun tek tek ülkeler içindeki sınıfsal yapıda aşırı derecede bir eşitsizlik söz konusudur. Bu durum zengin - yoksul arasındaki uçurumu derinleştirmekte ve bundan da küreselleşme sorumlu tutulmaktadır.

BM’nin İnsani Gelişme Raporu (HDR)’na göre küreselleşme ulus devletlerin kendi içlerinde ve aralarında eşitsizliği ciddi boyutlarda arttırıyor. Başka deyişle, küreselleşmenin yarattığı kazançların ve kayıpların paylaşımı, bölgesel bloklar, devletler, şirketler, toplumlar ve bireyler arasında eşit ve adaletli gerçekleşmemektedir. Dünyada en zengin 200 insanın sahip olduğu servet, 2 milyar insanın sahip olduğu gelirden daha fazladır ve zenginlerle yoksullar arasındaki bu gelir farkı her geçen gün

artmaktadır (Selamoğlu, 2000: 37–38). Bu açıdan, küreselleşme uluslar arası bir dengesizliğe neden olduğu gibi, toplumların kendi iç dengelerini de bozucu işlev gördüğü söylenebilir. Dolayısıyla yoksullaşan, marjinalleşen ve dışlanan insanlar sadece Üçüncü Dünyanın değil, gelişmiş dünyanın da sorunu olarak gözlemlenmektedir.

Küreselleşme aslında dünya genelinde zenginliği arttırmakla birlikte, zenginliğin bölüşümü noktasında zenginler lehine işlemektedir. Küresel dünya, zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumun açıldığı, zenginlerin daha zengin, yoksulların daha yoksullaştığı bir duruma doğru gitmektedir. Bu durum yoksulların hızla çoğaldığı ve yoksulluğun daha da şiddetlendiği ve kronik bir hal aldığı dünya demektir.

Bu açıdan karşılaştırmalı olarak yapılan değerlendirmelere bakıldığında eşitsizlik daha ciddi boyutlarda olduğu görülecektir. UNDP'ye göre ekonomik küreselleşme süreci zengin – fakir ülkeler arasındaki farklılığı şiddetlendirmektedir. Örneğin en fakir ülkeye kıyasla en zengin ülkede kişi başına düşen ortalama gelir 1985'te 76 kat fazla iken bu rakam 1997 yılında 228 kata yükselmiştir. Yine 1997'de ülkelerin en zengin %20 'si uluslar arası üretimin %86'sına sahip iken en fakir %20 sadece %1'ine sahip olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde doğrudan yabancı yatırımlar konusunda da en zengin %20 yatırımların %68'ini alırken en fakir %20 yine sadece %1'ini kendine çekebilmiştir. Kısacası yaşadığımız dünya yoksulluk denizinde refah adacıklarından oluşur bir hal aldığı belirtilmiştir (Selamoğlu, 2000: 38 – 39).

Küreselleşme sürecinde çok uluslu kurumlar 'yapısal uyum' adı altında ülkelere yapılması gereken çeşitli politikalar dayatmaktadır. Burada yapısal uyum programları, üretim yapılarının dış ticarete konu olan mallara doğru yönlendirilmesini, özelleştirme yoluyla ekonomi içinde kamu kesiminin ağırlığının azaltılmasını ve kamu açıklarının azaltılmasını amaçlamaktadır. Kamu açıklarının azaltılması için sağlık, eğitim ve konut gibi sosyal sektörlere ve altyapı hizmetlerine yapılan sübvansiyonların kısılmasına yol açmıştır. Temel kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi de fiyat artışlarına neden olmaktadır. Bu düzenlemelerden en çok yoksul kesimler etkilenmektedir (Şenses, 2001: 195).

Küreselleşme sürecinde etkin rol alan ülkelerin küresel kuruluşlar üzerinden çevre ülkelere dayattıkları yapısal uyum programları/politikaları küresel yoksulluk tablosunun oluşumunda temel bir etmendir. Nitekim bazı bilim adamları 1980'li yıllardan beri IMF ve Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelere dış borçlarının

yeniden görüşülmesinin koşulu olarak sunulan makro ekonomik programların yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına neden olduğunu ve yapısal uyum programlarının büyük oranda ulusal paraların istikrarlaştırılmasına ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin krize girmesine neden olduğunu ileri sürmektedir (Chussudovsky, 1999: 37). Ayrıca Dünya Bankası eski danışmanlarından, Nobel ekonomi ödüllü Stiglitz, kalkınmakta olan ekonomilerde IMF'nin tutumunu şöyle açıklamakta: “Krizler patlak verdiği zaman, IMF ‘standart’ olmakla beraber modası geçmiş, yersiz çözümler içeren reçeteler veriyor; bu politikaları uygulaması beklenen ülkelerdeki insanların bunlardan nasıl etkileneceğini göz önüne almıyordu. Politikaların yoksulluk üzerindeki etkisiyle ilgili tahmin yapıldığını pek görmedim. Alternatif politikaların sonuçlarıyla ilgili derin tartışmalar ve analizler yapıldığına pek tanık olmadım. Tek bir reçete vardı. Reçeteleri ideolojiler yönlendiriyordu ve ülkelerin IMF'nin talimatlarına hiç tartışmadan uymaları bekleniyordu.” Bütün yaşanan krizlerden sonra IMF tekrar ülkeye yabancı borç verenleri korumak için gelir ve özel kesim borçlarını devletlerin üstlenmesini sağlar ve ülkeye yeni borçlar verir. Bu yeni verilen borçlar, ülkelere yeni politikaların dayatılmasına zemin hazırlar. 1980 sonrasında, IMF Guyana ve Gana'ya kadar, yaklaşık 90 ülkeye bu tür yapısal uyum programı önerdiğini ve uygulamaya koyduğu belirtilmektedir (Ertuna, 2006).

Yine yapısal uyum programları, uygulandığı birçok ülkede sanayileşme hedefinin ortadan kaldırılmasına, sanayisizleşme sürecine girilmesine ve sanayideki istihdamda önemli düşüslere yol açmıştır. Bu düşüşte sanayide kamu yatırımlarının hızla düşmesi, sanayi yatırımlarının özel kesim içinde çekiciliğini yitirmesi, kamu sanayi işletmelerinin özelleştirilmesi ve dış ticaret liberasyonu ile sanayinin dış rekabete açılması da oldukça etkili olmuştur. Örneğin Brezilya'da artan dış borçların ve finansal krizlerin biçimlendirdiği istikrarsız ortamda, yatırımların ve imalat sanayinin GSMH içindeki payı düşerken, Zambiya'da yapısal uyum programlarının uygulanmasıyla giyim sanayisindeki mevcut kapasitesinin %70'ini oluşturan birimlerde üretim durmuş ve istihdamda önemli düşüşler izlenmiştir (Kule, 2004: 29).

Zira mağdurlar bu politikalar üzerinden manipüle edilmekte, borç sarmalına hapsedilmekte, gelir dağılımları bozulmakta, işsizlikle baş başa bırakılmakta, ekonomik ve siyasi belirsizlik/güvensizlik iklimine terk edilmekte, buralarda yolsuzluk, enflasyon, işsizlik, yüksek faiz ve rant ekonomisi egemen kılınmakta, irrasyonel özelleştirmeler

yapılmakta, sermaye büyük ölçüde vergi dışı bırakılmakta, tarımdan devlet desteği çekilmekte, çiftçiler işsizliğe ve göçe mecbur edilerek yoksulluğa mahkûm edilmektedir. Burada küreselleşme sosyo-ekonomik planlamanın ve uluslar arası bütünleşmenin ‘şirketler’ denilen tiranlıkların, denetimsiz özel gücün çıkarlarına göre düzenlenmiş çok özel bir biçimiyle ilgilidir. ABD iş gücünün dörtte üçünün çalışma saatleri önemli ölçüde artarak sanayileşmiş ülkeler arasında tepeye vurduğu halde geçtiğimiz 20 yıl içinde gelirlerinin değişmemesi ya da azalması bu durumun bir sonucu olarak ifade edilebilir (Chomsky, 2004: 30). Özetle, ekonomileri tümüyle çok uluslu şirketlerin kontrolüne alınarak çökertilmektedir.

Ayrıca J. Stiglitz, küreselleşme sürecinde etkin rol üstlenen ÇUŞ’ların yanı sıra WB ve IMF gibi Bretton Woods kurumlarının ülkelere dayattıkları yapısal uyum programlarının birçok ülkede açlığa ve ayaklanmalara yol açtığını, sonuçlarının bu kadar vahim olmadığı, belirli bir süre büyümenin sağlandığı durumlarda çoğu zaman yaşam standardı iyi olanların orantısız bir şekilde daha fazla sağladığı buna karşın en alttakilerin daha da yoksullaştığını belirtmektedir (Stiglitz, 2004: 13 – 14).

IMF ve WB tarafından yönlendirilen yapısal uyum politikalarının son 20 yılda bazı ülkelerde ortaya çıkan yoksullukla bağlantılı etkilerini Soyak (2004: 38) şu şekilde sıralamıştır:

Büyük ölçekli işten çıkartmalar sonucunda kamu sektöründe kitlesel işsizliğin ortaya çıkması; Arızı, esnek ve düşük ücretli yeni tip işlerde artış; Sendikaların faaliyetlerinin zayıflaması ve istihdam standardının aşınması; Devletin sosyal rolünün zayıflaması nedeniyle bedava ve erişilebilir hizmetlerin azalması ve

- Sosyal programlara yönelik bütçelerin kesilmesi ve kamu hizmet sektörlerinin özelleşmesi,
- Tarımın çökertilmesiyle oluşan temel besinlerde kıtlık,
- Çevrenin ve doğanın bozulması,
- Temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının artması,
- Bazı bölgelerde okuma yazma oranının görece azalması,
- Nüfusun özellikle kadın ve çocuk bölümünde verem, tifo v.b hastalıkların tekrar yaygınlaşmaya başlaması.

Burada küreselleşmeyle yoksulluk arasında ciddi bir ilişkinin varlığı gözlemlenebilmektedir. Çünkü yapısal uyum adı altında dünya genelinde yoksullar aleyhine faaliyetlerde bulunmaktadır.

Küreselleşme yoksulluk ilişkisi içinde imparatorluk halini alan şirketlerin yani ÇUŞ'ların önemli roller üstlendikleri söylenebilmektedir. Örneğin Siyaset Araştırmaları Enstitüsü'nün "*En Tepedekiler 200: Şirketlerin Küresel İktidarının Yükselişi*" adlı araştırmasına göre yaygın ticaret ve yatırımların liberalleştirilmesiyle egemen şirketler, topluma sağladıkları somut faydayla orantısız bir ekonomik ve politik güce sahip olmuşlardır. Araştırma çerçevesinde dikkat çekici önemli bulgular sunulmuştur. Bu bulgular:

Dünyadaki 100 en büyük ekonomik birimden 51'i şirket 49'u ise ülke iken bu şirketlerin satışları ile ülke GSMH'leri karşılaştırılacak olursa en tepedeki 200 şirketin toplam satışları;

1. Toplam küresel ekonomik faaliyetten daha hızlı büyüyor.
2. En büyük 10 ülke ekonomisi dışındaki tüm ülkelerin ekonomisinden büyük.
3. Ağır yoksulluk çeken 1,2 milyar insanın (dünya nüfusunun %24'ü) toplam yıllık gelirinin 18 katıdır.
4. Dünyadaki ekonomik faaliyetin %27,5'ine denkken bu şirketler dünya iş gücünün %0,78'ini istihdam etmektedir.
5. En tepedeki 200 şirketin kârı %362,4 artarken istihdam oranında sadece %14,4'lük artış olmuştur.
6. En tepedeki 200 şirketin 82'si ABD, 42'si Japonya'ya aittir (Anderson ve Cavanagh, 2004: 152).

Bu açıklamalardan da çıkartılacağı üzere bugün çok uluslu şirketlerin kontrol ettiği bir dünya ekonomisi yaratılmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte çok uluslu şirketler daha da etkin hale getirilmiş ve şirket imparatorlukları kurularak sermayenin de küreselleşmesinin önü açılmıştır.

Örneğin General Motor'a ait 10.000 dolarlık bir araba satın alındığında, bunun 3.000 dolarının iş gücü ve montaj için Güney Kore'ye, 1.850 doları teknik aksam için Japonya'ya, 700 doları stil ve tasarım mühendisliği için Batı Almanya'ya, 400 doları küçük parçalar için Tayvan, Singapur ve Japonya'ya, 250 doları reklâmcılık ve

pazarlama hizmetleri için İngiltere'ye, 50 doları bilgi işlem için İrlanda ve Barbados'a gitmektedir. Kalan 4.000 dolardan daha az miktar Detroit'teki strateji uzmanlarına, New York'taki bankacı ve avukatlara, Washington'daki lobicilere, ülkenin her yanındaki sigorta ve sağlık sektörü çalışanlarına ve dünya çapındaki tüm General Motor hissedarlarına gitmektedir. Ayrıca bu ve benzeri şirketlerin çoğunun cirosu birçok ülkeninkinden oldukça fazladır (Akalın, 2002: 75–76).

Ayrıca Kloby (2005: 113 – 117)' nin örnek bir inceleme olarak ele aldığı General Motors, dünyanın en büyük üçüncü şirketi olarak kabul edilmektedir. 2001'de toplam geliri 177 milyar \$ ve tahmini mal varlığı 324 milyar \$'dır. GM 30'dan fazla ülkede imalat yapmakta ve araçları yaklaşık 200 ülkede satılmaktadır. Yine GM dünyanın çeşitli yerlerinde çeşitli sektörlerle ortaklıklar kurmuş, bu durum sermayenin uçuculuğu sorununa neden olmuştur. Diğer yandan GM başta olmak üzere diğer ÇUŞ'lar gittikleri ülkelerin siyasi yapısına etkide bulunmuş ve özellikle ülkedeki bazı yatırımların kendi çıkarları doğrultusunda şekillenmesini sağlamışlardır.

Bilgi, iletişim, ulaşım ve üretim alanında sürekli gelişen teknolojiye bağlı olarak sermaye neredeyse tamamen mekânsızlaşmış, sürekli ve hızlı bir mobilizasyon niteliği kazanmıştır. Albayrak'a göre küreselleşme sürecinde yeni yatırım araçlarının da yardımıyla son derece hızlı hareket eden, global düzeyde karar veren yatırımcılardan ve çeşitli ülke pazarlarına hızlı girip çıkabilen, bu arada da mali krizlere yol açabilen, merkez bankalarını iktidarsızlaştıran, hükümet politikalarını anında etkisiz bırakan bir 'sıcak para'dan oluşan çok istikrarsız bir sermaye piyasası oluşmuştur (Albayrak, 2002: 18).

Özellikle Hindistan, Çin, Endonezya gibi iş gücünün bol ve ucuz olduğu büyük nüfuslu ülkeler çok uluslu şirketlerin rağbet ettiği çok amaçlı yerler olarak gözükmektedir. Bu alanlar hem ucuz üretim hem de büyük pazar niteliği taşıyabilmektedir. Bu nedenle çok uluslu şirketler gittikleri bölgelerde yerel üretimi baltalayabilmekte ve yoksulluğun derinleşmesine yol açabilmektedir.

Yeni teknolojilerin emeğe olan ihtiyacı azaltmış olması ve niteliksiz işgücü arzının fazlalığı gibi nedenler ise buralarda bir yandan işsizliği arttırmakta, bir yandan da ücretleri alabildiğine düşürmektedir. Özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunda modern sektörlerdeki gerçek ücret gelirleri 1980'lerin başından bu yana %60'tan daha büyük oranda geriledi. Kayıt dışı sektörlerdeki işsizlerin durumu çok daha kötü.

Örneğin 1980’ler boyunca ücretler Nijerya’da %85, Peru’da ise %90 gerilemiştir (Sertlek, 2002: 329–330).

Ücretlerde yaşanan bu düşüşler sadece gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu değildir. Çünkü Kloby (2005: 77 – 79)’ye göre “... 1973’ten 1985’e kadar imalat sanayisinde %30 artış sağlanırken işçilerin reel ücretlerinde %6’lık bir artış olmuştur. Bu durum tüm ekonomi kolları için geçerlidir. Yani çeşitli alanlarda belirli düzeylerde üretim artarken ücretler çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Ayrıca şirket yöneticileri uluslar arası piyasalarda rekabetçi olabilmek için işçi ücretlerinin düşük düzeyde tutulması gerekliliğini sürekli dile getirirler. Amerika’da şirket yöneticisi olarak anılan CEO’ların ücretlerinin işçi ücretlerine oranı 2000 yılında 500’e 1 oranına yükselmiştir. CEO’lar arasında 2001 yılının en fazla ücret alanı ise Oracle’nin CEO’su Lawrence Ellison’du ve ücreti, ikramiyesi, hisse senediyle toplam 706 milyon \$ almaktaydı.”

Küreselleşme sürecinde her açıdan sınırların ortadan kalkmasıyla uçuculaşan sermaye, emek gücünün ucuz olduğu yerlere üs kurmaya başlamış ve gittiği yerlerde işçi ücretlerini tekeline almıştır. Bu durum ise alt ve orta sınıfa mensup grupların sırtından kazanılan maksimum kârların şirketlerin yönetici sınıfına astronomik ücretlerin sunulmasına yol açmıştır. Tabi ki bu varsıl – yoksul uçurumunun ekstrem bir örneği olarak gösterilebilir.

İşte küresel dünyada yaşanan bu kutuplaşmanın yoksulluğu derinleştirdiği ve bu durumun doğal sonucu olarak dünyada yoksulluğun giderek kronik bir hâl aldığı söylenebilir. Dahası, çok uluslu şirketler ihtiyaç duydukları altyapı hizmetlerini de genellikle yerel hükümetlere yaptırmaktadırlar. Birçok ürün üzerinde tekel kuran, neredeyse bu ülkeleri kendi pazarları haline getiren çok uluslu şirketler ürün fiyatlarını yükselterek yoksulluğun daha da artmasına ve kalıcılışmasına sebebiyet vermektedirler.

Küreselleşme süreciyle birlikte dünya gelirinin büyük oranda artmasına rağmen gelir dağılımındaki adaletsizlikler yoksulluğun derinleşmesine yol açmakta ve çok uluslu şirketler bu durumun oluşmasında etkin rol oynamaktadır. Küresel dünyada son yıllarda nüfus oranlarındaki ciddi artışlar, dünya nüfusun büyük oranının kentlerde yaşıyor/yaşayacak olması ve küreselleşmenin ekonomik, politik, sosyal, kültürel etkilerinin en çok kentlerde görünürlük kazanması bakımından ‘kent yoksulluğu’ olgusunun önemini bir kat daha arttırmıştır.

2.3. Dünya’da Yoksulluk

Yoksulluk 20. yüzyılın sonlarına doğru yoğun bir şekilde yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal krizlerle daha da yaygınlaşmıştır. Yaşam kalitesi ve fırsatlarda yaşanan gerilemeler hem göreceli hem de mutlak yoksulluğu dünya tarihinde görülmedik bir biçimde küreselleştirmekte, insan hakları ve gereksinimlerindeki yoksunluklar çeşitlenerek artmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık %20’si (farklı kaynaklarda 1,1 ve 1,3 milyar arasında değişen oranlarda) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerle diğerleri arasındaki gelir dağılımı adaletsizlikleri de giderek artmaktadır. Dünyada ülkeler, bölgeler, sınıfsal ve farklı toplumsal kesimler arasında artan fırsat, gelir ve servet farklılıkları yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Sallan Gül, 2002: 107–109).

Özellikle son yıllarda yaygınlaşan ekonomik ve politik kriz ortamları var olan yoksulluğun daha da etkin hale gelmesine yol açmaktadır. Yaşanan krizlerin küresel bir çapta vuku bulması yoksulluk alanında da etkisini göstermiştir.

Dünya’da gelirin ülkeler arası dağılımında büyük bir eşitsizlik söz konusu ve küreselleşme süreci bu farkları daha da artırmış gözükmemektedir. 1999’da dünyada 30,2 trilyon dolar yaratılırken, “yüksek gelirli” diye isimlendirilen ve dünya nüfusunun %15’nin yaşadığı 24 ülke, toplam gelirden %78’lik pay aldı. Dünya nüfusunun %40,5’nin (2,4 milyar) yaşadığı düşük gelirli ülkeler ise dünya hâsılasının sadece 30’da 1’ini yaratabildiler. Böylece zengin ülkelerde kişi başına gelir 26 bin dolarları bulurken düşük gelirli ülkelerde bu rakam ancak 410 dolar; yani arada 1530 kat fark mevcut (Sönmez, 2002: 88).

Dünya yoksul ülkeler haritasına bakıldığında zaman yoksulluğun daha çok şiddetlendiği bölgelerin gelişmemiş ülkeler olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise genel anlamda bir yoksulluk söz konusu değilken ferdi yoksulluk oranları yüksek görünmektedir (Özey, 2003: 138).

Dünya genelinde kalkınmışlık ve gelişme Kuzey Yarım Küre’de yoğunlaşmıştır. Bu yoğunluk Avrupa, Kuzey Amerika ve Uzak Doğu (Japonya)’da görülmektedir. Bu durum endüstrileşme ve ulusal zenginliğin özdeşleşmesi sonucudur. Buna karşın yoksulluk, az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların yaşadığı bölgelerde yoğunlaşmıştır. Yoksulu insanların fazlaştığı alanlar ise genelde Güney Yarım Küre ile Uzak Doğu’dur. 1970’li yıllarda yoksulu sayısının 800 milyon olduğu ve bunun

1980’li yıllara kadar mutlak rakamlarla 300 milyona düşüleceği öne sürülürken 2000’li yıllara gelindiği bu günlerde bile bunun gerçekleşmesi mümkün gözüküyor (Dumanlı, 1999: 43).

Dünya’nın birçok yerinde fakirlik ve açlık sınırında olan milyonlarca insan görmek mümkün. Nerede mi? Miani’nin caddelerinde, Sahra Afrikası’nın düzlüklerinde, Bangladeş’te, Dhoka’da bir banliyöde ya da Fransa’da, Paris’te modern lokantaların önünde ve Türkiye’de, Diyarbakır’da ekmek kuyruklarında... boş mideli kadınlar, erkekler ve çocuklar “doymak” kelimesinin anlamını bile bilmeden bir tas yemek, bir parça ekmek için bekliyorlar. Brezilya’nın gecekondu mahallesinden birinde Corolina Mario Da Jesus adlı bir yazar bir çalışmasında “Açlığın rengi sarıdır.” demiş ve bunu çöpten kuru bir ekmek parçası bulup yedikten sonra renginin değişmesinden anlamış. Çünkü az da olsa doyduktan sonra bu sarı renk yok olmuştur (Akbaba ve Sunay, 1999’dan akt. Aydın, 2007: 87).

Bu açıklamalardan sonra dünyada yaşanan yoksulluğun ne boyutlara ulaştığını çok geniş bir çerçeveden sunmaya çalışan ve bunu da başaran Altun (2007: 44 – 46) dünya çapında yoksulluk sorununu şu boyutlarda yaşanmakta olduğunu belirtmektedir:

- Dünya nüfusunun yarısı, yani 3 milyardan fazla insan, günde 2 dolardan daha az; 1,2 milyardan fazla insan da, yani dünyada yaşayan her beş kişiden biri, günde 1 dolardan daha az parayla geçinmek zorundadır. Buna karşılık dünya nüfusunun % 10’u, dünyadaki toplam gelirin % 75’ini alıyor. Bangladeş’te günde 1 doların altında bir gelire sahip nüfus oranı % 30, günde 2 dolardan daha az bir gelire sahip nüfus oranı ise % 79’dur. Burkina Faso’da günde 1 dolardan daha az bir gelirle yaşamını idame ettiren nüfusun % 61 olduğu tahmin edilmektedir. Günde 2 dolardan daha az bir gelire sahip nüfus oranı ise % 86 olarak tahmin edilmiştir. Merkezi Afrika Cumhuriyeti’nde nüfusun % 66,6’sı günde 1 doların altında bir gelirle yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu ülkede günde 2 doların altında bir gelire sahip nüfus oranı ise % 84’tür.

- Zambiya’da da gelir yoksulluğu oldukça yüksek boyutlardadır. Bu ülkede nüfusun % 72,6’sı 1 doların altında bir gelire sahip bulunmaktadır. Nüfusun % 91,7’si ise 2 doların altında bir gelirle yaşamını idame ettirmektedir. Sahra Çölü güneyindeki Afrika’da, nüfusun yarısı günde 1 dolardan daha az parayla yaşamaktadır. Etiyopya gibi bazı ülkelerde kişi başına gelirler, kabaca 2 yüzyıl öncesiyle aynı düzeydedir.

▪ Küreselleşmenin merkezi konumundaki Amerika'ya baktığımızda ise nüfusun % 17'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. En yüksek gelire sahip 2,7 milyon kişinin geliri, en düşük 100 milyon kişinin gelirine eşittir. 8 milyon Amerikalı evsiz, sokaklarda yaşamaktadır. Son yirmi yılda en yoksul Amerikalının toplam gelirleri % 21 azalırken, en zenginlerin geliri ise % 22 arttı. Bugün Amerika'da açlık tehdidiyle yüz yüze olan insan sayısı 30 milyondur.

▪ Gelişmekte olan ülkelere her gün 800 milyon insan, yatağına aç olarak gidiyor. Güney Asya'da her dört kişiden biri, Sahra Güneyindeki Afrika'da ise her üç kişiden biri açlıkla boğuşuyor. Dünyada yaşayan her 6 kişiden biri, okuma yazma bilmiyor. Halen, yaklaşık 115 milyon çocuk okula gitmiyor. Eğitim görmeyen bu çocukların yüzde altmışı kız çocukları ve okuma yazma bilmeyen 876 milyon yetişkinin üçte ikisi de kadın. Az gelişmiş ülkelerde yaşayan 4,6 milyar insanın, 2,4 milyarı temel halk sağlığı olanaklarından yoksun olduğu tahmin ediliyor.

▪ Her yıl, yarım milyondan fazla kadın, ya da başka bir deyişle her dakikada bir kadın, gebelik ya da doğum sırasında yaşamını yitiriyor. Dünya üzerinde 800 milyondan fazla insan, yetersiz besleniyor. Yılda 11 milyon çocuk açlıktan ölüyor. Tam 34 ülkede, ömür beklentisi 1990'lı yıllara göre daha kısalmış durumda. Yılda yaklaşık 2 milyon yaşama mal olan tüberküloz, yani verem hastalığı (AİDS'LE birlikte) halen ölümcül hastalık durumunda. Tüm dünyada 42 milyon kişi HIV/AİDS'le birlikte yaşıyor ve bunların 39 milyonu da gelişmekte olan ülkelere bulunuyor. Dünyada, her beş kişiden biri, sağlıklı içme suyuna ulaşamıyor.

▪ Son 10 yılda ishal hastalığı yüzünden ölen çocukların sayısı 13 milyondan fazla. Bu sayı, 2. Dünya Savaşından bu yana silahlı çatışmalarda ölen insan sayısından daha fazla. Parisli bir orta sınıf aile, Güneybatı Asya'nın kırsal kesiminde yaşayan bir aileye oranla yüz kat daha fazla kazanıyor.

▪ Filipinli bir çiftçi, New Yorklu bir avukatın bir ayda kazandığına ancak iki yılda erişebiliyor. Amerikanın bir yıllık lokanta ve süpermarket harcaması, nüfusu 100 milyonu aşkın Bangladeş'in GSMH'nin neredeyse iki katına eşit. Dünya nüfusunun en varlıklı bölümünü oluşturan % 20'lik kesim dünya toplam üretiminin % 84'ünü, en yoksul bölümünü oluşturan % 20'lik kesim ise sadece 1,4'ünü tüketmektedir. Dünyanın en zengin 500 kişisi, en yoksul 416 milyon kişiden daha fazla gelir sağlamaktadır. Dünya nüfusunun % 5'lik kesimi, toplam servetin % 80-90'ını elinde tutuyor.

Gerçekten de 21. yüzyılın ilk yıllarında yoksulluk küreselleşmenin ciddi etkilerinden dolayı yaygın hale gelmekte ve bu süreç beraberinde yeni yoksulluk boyutlarını da ortaya çıkarmaktadır. Kuzey- Güney, varsıl- yoksul, aç-tok v.b ayrımlar var olsa da yoksulluk dünya geneline bulaşmış bir virüs hüviyetine bürünmüştür.

Yine diğer yandan Birleşmiş Milletlerin raporuna göre dünyadaki 3 milyar kentlinin 1 milyarı gecekondlu mahallelerinde yaşamaktadır ki, bunların büyük çoğunluğu sözde “boom” dönemi olan 1990’larda genişlemiştir. Önümüzdeki 50 yılda, gecekondlu mahallelerinde yaşayanların sayısının %300 artacağı tahmin edilmektedir. Dünya çapında açlıkta da bir artış görülmektedir. Birleşmiş Milletlere göre 1995–1997 dönemi ile 1999–2001 dönemi arasında beslenme yetersizliğinden mağdur insanların sayısı 18 milyon artmıştır. Dünya çapında niceliksel olarak artan yoksulluğun niteliğinde de değişimler yaşanmaya başlamıştır: Yoksulluk giderek “etnikleşmekte”, “gençleşmekte” ve “kadınlaşmakta”dır (Karatepe, 2006: 14).

Görüldüğü üzere dünya çapında yaşanan yoksulluk küreselleşme süreciyle birlikte kabuk değiştirmekte ve yeni yoksulluk halleri ortaya çıkmaktadır. Yaşanan hızlı nüfus artışlarıyla birlikte kente göçlerde muazzam artışlar gözlemlenmiş ve bu durum belirli derecelerde hala günümüzde devam etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi kente göçlerde önümüzdeki 50 yılda %300’lük artışlar beklenmesi kent yoksulluğu olgusunu üzerinde çalışılması gerekli bir konu hüviyetine bürünmektedir.

2.4. Türkiye’de Yoksulluk:

Dünya genelinde yaşanan yoksulluk ülkeler düzeyinde ve ülkenin kendi bölgeleri arasında da yaşanmaktadır. Yaşanan yoksulluk her iki açıdan farklılık gösterebilmektedir. Türkiye gelişmekte olan ülkeler grubunda yer almakta ve gelir eşitsizliği açısından sorunlu bir ülke niteliği göstermektedir.

Türkiye %20’lik dilimlere göre gelir adaletsizliği açısından dünyanın ilk 20 adaletsiz ülkesi arasında, orta gelirli ülkeler sıralamasında ise ilk 5’tedir. Türkiye’de gelir adaletsizliği yeni bir olgu değildir. Özellikle 1980 sonrası dönemde 24 Ocak kararları ile başlayan ve 12 Eylül askeri darbesiyle devam eden süreçte yeniden şekillenen bölüşüm ilişkileri 2000 yılına gelindiğinde inanılması zor bir eşitsizlik tablosu ortaya çıkardı. 1994 yılında yapılan gelir dağılımı araştırmasında gelirin aileler arasında %1’lik dağılımı ile ilgili oranları 2000’in ilk yarıyılı milli gelir verilerine

uyarladığımızda, Türkiye'nin 1.gelir grubu ile 100.gelir grubunun aylık gelirleri arasında yaklaşık 236 kat fark görüldüğü ifade edilmektedir (Sönmez, 2002: 89 – 90).

Ayrıca Türkiye'deki yoksulluğa bakıldığında 1994 yılı gelir dağılımı araştırması en üst düzeydeki %20'lik kesim ulusal gelirden %55 dolaylarında pay alırken, en düşük düzeyde yer alan %20'lik kesimin payı ise %5 dolaylarındadır. Yani nüfusun zengin %20'si milli gelirin yarısından fazlasını almakta ve kalan %80'lik nüfus ise milli gelirin yarısından azını kullanmaktadır. Veri araştırma şirketince 2000 yılında Türkiye'nin kırsal bölgelerinde yapılan gelir dağılımı araştırmasına göre ise, en üst düzeydeki %20'lik dilim toplam gelirden %48 dolayında pay almakta, en alt gelir grubundaki %20'lik dilimin payı ise %5,7 olmaktadır (Aydın, 2007: 92).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu'na göre, Türkiye'nin en fakir %10'luk kesimi %2,3 oranında, en fakir %20'lik kesimi ise %5,8 oranında tüketim yapabiliyor. Buna karşın Türkiye'nin en zengin %10'u %32,3 oranında, en zengin %20'u %47,7 oranında tüketim yapabilmektedir. Türkiye'de gayri safi milli hâsıladan eğitime ise %2,2'lik pay ayrılabilir (Helvacı, 2002'den akt. Aydın, 2007: 92).

Dünya Bankası'ndan sağlanan kredi desteği ile 2001 yılından itibaren yürütülmekte olan “Sosyal Riskin Azaltılması Projesi” kapsamında, hane halkı bütçe anketlerinin uygulanması ve anketin sonuçlarına dayalı olarak yoksulluk analizlerinin yapılması da yer almaktadır. Bu bağlamda, 2002 yılında uygulanan “Hane halkı Bütçe Anketi”nden elde edilen verilere dayalı olarak Türkiye'de yoksulluğun profili, nedenleri ve sonuçları üzerine Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile Dünya Bankası ortaklaşa bir rapor hazırlamıştır. Dünya Bankası ile ortaklaşa hazırlanan bu raporun temelini oluşturan sonuçlar, TÜİK tarafından 14 Nisan 2004 tarihli “2002 Yoksulluk Çalışması” adlı haber bülteni ile kamuoyuna duyurulmuştur. Daha sonraki yıllarda düzenli aralıklarla TÜİK Yoksulluk Çalışması adı altında çeşitli araştırmalara imza atmaktadır.

İşte bu bölümde Türkiye'de yoksulluk olgusunu açıklamaya çalışırken TÜİK' in 2009 yılında kendi web sitesinden yayınladığı “2008 Yoksulluk Çalışması” başlıklı veriler doğrultusunda tablolatırılmış oranlar ve rakamlar ele alınmaya çalışılmaktadır.

“2008 Yoksulluk Çalışması”nın açıklamalar bölümünde *yoksulluk sınırı ve yoksulluk oranı* kavramları şu şekilde ifade edilmiştir: “Fertlerin gıdanın yanı sıra gıda dışı ihtiyaçları da bulunmaktadır. Bu ihtiyaçları göz önüne almak için gıda yoksulluk

sınırına, gıda dışı mal ve hizmet payının da eklenmesi gerekmektedir. Bu yoksulluk sınırının belirlenmesi amacıyla da 2008 Hane halkı Bütçe Anketi verilerine göre toplam tüketimleri gıda yoksulluk sınırının hemen üstünde olan hanelerin toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payı ortalaması (%64) esas alınmıştır. Buna göre *gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri* kapsayacak şekilde yoksulluk sınırı belirlenmiştir. Yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak alınmıştır (TÜİK, 2009; 2008 Yoksulluk Çalışması Açıklamaları).

Tablo 4: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	TÜRKİYE						
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,4	1,3	1,3	0,9	0,7	0,5	0,5
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	27,0	28,1	25,6	20,5	17,8	17,8	17,1
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,0	2,4	2,5	1,6	1,4	0,5	0,5
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,3	23,8	20,9	16,4	13,3	8,4	6,8
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	14,7	15,5	14,2	16,2	14,5	14,7	15,1

(1) 1 \$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL; 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009.

Çalışmadaki *gıda yoksulluğunun* temelini teşkil eden gıda sepeti, 2003 Yoksulluk Çalışması için oluşturulan sepet ile aynıdır. Bu sepetin oluşturulmasında 2003 Hane halkı Bütçe Anketi verilerinde gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk dilimler, referans grup olarak alınmış ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak tespit edilmiştir. Bir ferdin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmuştur. Sepetin fiyatlandırılmasında 2008 Hane halkı Bütçe Anketi 'nden elde edilen ortalama piyasa

birim fiyatları kullanılmıştır. Bu sepetin maliyeti açlık sınırı (gıda yoksulluk sınırı) olarak alınmıştır. Gıda yoksulluk (açlık) oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2009; 2008 Yoksulluk Çalışması Açıklamaları).

Tablo 4'te de görüldüğü gibi bu çalışmada özellikle uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan çeşitli yoksulluk sınırları da hesaplanmıştır. Bu bağlamda, satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2.15 \$ ve 4.30 \$ değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmıştır. Ayrıca SGP 2002 yılı itibariyle her yıl değişik (Tablo 4'ün alt kısmında belirtilen rakamlar) değerler uygulanmıştır.

Tablo 4'e göre 2002–2008 yılları arasında Türkiye genelinde açlık çeken nüfus oranı %1,4'lerden %0,5'e kadar gerilemiş ancak bugünkü yaşam şartları göz önüne alındığında bu oranında yüksek olduğu söylenebilir. Diğer yandan göreceli yoksulluk açısından tablomuza baktığımız zaman Türkiye genelinde 2008 yılı itibariyle göreceli yoksul fert oranı %17,1'dir. Önceki yıllara baktığımızda ise dalgalı bir şekilde yıldan yıla farklı sonuçlar yani artışlar ve düşüşler yaşanmıştır.

Bilindiği üzere yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 ABD doları olarak evrensel kabul görmüştür. Bu rakam Türkiye'nin de dâhil olduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4,3 dolar, Latin Amerika ve Karaipler için 2,15 dolar, gelişmiş ülkeler için ise 14.40 dolar olarak belirlenmiştir. (DPT, 2001; 104). Bu nedenle Türkiye uluslararası yoksulluk sınırı çerçevesinde değerlendirildiğinde mutlak yoksul fert oranı 2008 itibariyle %7 civarındadır.

Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınarak oluşturulan harcama esaslı göreceli yoksul fert oranı ise %15,1'dir. Bu oran önceki iki yıla göre bu alanda yoksul fertlerin sayısında artış olduğunu göstermektedir. Yine tablo 4'deki değerlere baktığımızda da yoksulluk sınırı yöntemine göre yoksul fert sayısı bir önceki yıla göre açlık sınırı altındaki nüfusta yaklaşık 50 bin kişilik artış meydana gelmiştir. Bu durumla varsıl – yoksul uçurumunun daha da genişleyeceği söylenebilir.

Tablo 5: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksul fert sayısı

Yöntemler	Yoksul fert sayısı (bin kişi)	
	2007	2008
	TÜRKİYE	
Gıda yoksulluğu (açlık)	328	374
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12.261	11.933
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0	0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	356	330
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	5.796	4.759
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾	10.127	10.497

(1) 1 \$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009.

Yine yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de WB gibi uluslar arası kuruluşların değerlerine göre yoksulluk sınırı altındaki nüfusun 4,75 milyondan fazla olduğu söylenebilmektedir. Harcama esaslı görelî yoksul fert sayısı ise 10,5 milyondan fazla olduğu görülmektedir. Bu rakam da Z. Bauman’ın ‘yeni yoksulluk’ kavramının Türkiye’deki varlığına örnek teşkil ettiğine kanıt olarak gösterilebilir.

Tablo 6: Hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları

Hane halkı büyüklüğü	Yoksul hane halkı oranı (%)							Yoksul fert oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
1-2	16,51	13,41	14,49	8,44	10,95	9,36	9,85	16,48	13,50	13,96	8,25	10,66	8,84	9,57
3-4	16,37	17,08	13,71	9,22	8,27	8,06	8,23	16,68	17,48	13,84	9,36	8,49	8,30	8,48
5-6	29,03	31,67	27,40	22,41	17,54	20,79	21,14	29,47	32,04	27,74	22,77	17,76	21,20	21,54
7+	45,95	48,41	51,06	44,08	41,83	39,79	37,68	47,38	49,22	51,97	45,99	42,98	41,32	38,20

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Tablo 6’de hane halkı büyüklüğüne göre yapılan yoksulluk oranlarında Türkiye 2008 yılı yoksul hane halkı oranı %13,52; yoksul fert oranı ise %17,11 olarak

belirlenmiştir. Bu değerler çerçevesinde Türkiye’de ailedeki birey sayısı arttıkça yoksul olma ihtimali de artmaktadır. Ancak bu tabloda 1–2 kişilik hanelerdeki yoksulluk oranı ile 3 – 4 kişilik hanelerdeki yoksulluk oranı göz önüne alındığında tek ya da çift hanelerin yoksul olma olasılıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu duruma ise özellikle kimsesizlik, sığınacak bir yerin olmaması gibi olgular neden olmaktadır. Türkiye’de geniş ailelerin varlığı ve özellikle kırdan kente göçle birlikte bu aile tipinin kente taşınması yoksulluğun daha ciddi sorunlara gebe kalmasına neden olmaktadır.

Tablo 7: Hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırları, Türkiye

Ha ne hal kı bü yü klü ğü	Açlık sınırı ⁽¹⁾ (YTL)								Yoksulluk sınırı ⁽²⁾ (YTL)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008	2009 ⁽³⁾	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008	2009 ⁽³⁾
1	59	75	81	84	91	105	122	132	137	186	190	216	244	283	341	365
2	90	113	122	127	138	159	185	201	208	280	288	327	368	428	515	551
3	113	143	154	161	174	201	233	253	262	354	363	414	466	540	651	696
4	133	168	182	190	205	237	275	299	310	417	429	487	549	638	767	820
5	152	192	207	217	235	271	313	340	353	476	488	557	627	728	874	935
6	170	214	230	242	261	301	350	380	395	531	543	620	697	809	976	1.044
7	187	235	253	264	287	331	382	415	433	582	597	679	766	889	1.066	1.140
8	201	253	275	287	311	359	414	449	466	629	649	737	831	965	1.154	1.234
9	215	271	294	306	331	387	446	484	498	672	692	786	884	1.040	1.242	1.328
10	230	288	315	325	351	404	471	511	535	714	742	836	938	1.088	1.313	1.404

(1) Gıda harcamalarından oluşan yoksulluk sınırıdır.

(2) Gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırıdır.

(3) Gıda yoksulluk sınırı, 2003 temel yıllık Tüketici Fiyat Endeksi'nin gıda ana grup indeksi ile gıda ve gıda dışı bileşenlerden oluşan yoksulluk sınırı ise genel indeks ile genişletilerek 2009 yılına inflate edilmiştir.

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Tablo 7’de hane halkı sayısına göre Türkiye genelinde açlık sınırını 2008 yılı için tek kişilik hanede 122 TL, 4 kişilik bir hanede 233 TL, 7 kişilik bir hane için 382 TL ve 10 kişilik bir hane için ise 471 TL olarak hesaplanmıştır. Ayrıca 2009 yılına inflate edilmiş değerlere göre ise tek kişilik hanede açlık sınırı 132 TL, 4 kişilik bir hanede 299 TL, 7 kişilik bir hane için 415 TL ve 10 kişilik bir hane için ise 511 TL’dir.

Yine yukarıdaki tabloya göre yoksulluk sınırı hane halkının büyüklüğüne göre değişmektedir. Buna göre 2008 yılında tek kişilik bir hanede yoksulluk sınırı 341 TL, 4 kişilik bir hanede 767 TL, 7 kişilik bir hanede 1,066 TL ve 10 kişilik bir hanede ise 1,313 TL olarak hesaplanmıştır. Ayrıca 2009 yılına inflasyonla edilmiş değerlere göre ise tek kişilik hanede yoksulluk sınırı 365 TL, 4 kişilik bir hanede 820 TL, 7 kişilik bir hanede 1,140 TL ve 10 kişilik bir hanede ise 1,404 TL'dir.

Tablo 8: Hane halkı türüne göre yoksulluk oranları

Hane halkı türü	Yoksul hane halkı oranı (%)							Yoksul fert oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
Çekirdek aile (çocuklu)	21,76	23,92	20,15	15,03	13,60	12,58	12,32	24,87	27,84	24,30	18,99	17,41	16,05	15,42
Çekirdek aile (çocuksuz)	15,05	13,25	12,99	8,35	10,14	7,92	8,69	15,00	13,26	12,98	8,55	10,14	7,92	8,76
Ataerkil veya geniş aile	30,08	28,87	28,16	23,15	17,11	20,28	18,81	34,27	32,66	32,03	27,31	20,24	23,92	21,79
Tek yetişkinli aile, Diğer	22,42	19,16	20,10	11,75	15,74	14,19	16,57	28,52	25,46	23,78	15,78	19,77	16,15	22,46

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Hane halkı türüne göre yoksulluk oranlarına baktığımızda Türkiye genelinde yoksul hane halkı oranı %13,52 ve yoksul fert oranı ise %17,71 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca geniş veya ataerkil ailelerde yoksul hane halkı oranı %18,81 ve geniş veya ataerkil ailelerde yoksul fert oranı ise %21,79'dir.

Tablo 8'deki aile türlerine göre yoksulluk oranlarında Türkiye genelinde yoksul hane halkı oranı ve yoksul fert oranı belirtilen yıllarda 2003 yılı hariç düzenli olarak düşmüştür. Türkiye'de 2008 Yoksul hane halkı oranlarına baktığımızda geniş veya ataerkil ailelerde yoksulluk %18,81 ile yoksulluğun en fazla görüldüğü aile türü hüviyetindedir. Dikkat çekici bir nokta ise Türkiye'de tek yetişkinli aile ve diğer kategorisindeki yoksulluk oranının(%16,57 'nin) yüksekliğidir.

Diğer yandan yukarıdaki değerlerden ailede çocuğun varlığı ile yoksulluk durumu arasında doğru orantının olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

Tablo 9: Hane halkı fertlerinin işteki durumuna göre yoksulluk oranları

İşteki durum	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	TÜRKİYE						
<i>Toplam</i>	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
<i>15 ve daha yukarı yaştaki fertler</i>							
İstihdamdaki fertler							
Ücretli maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87
Kendi hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10
Ücretsiz aile işçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03
İş arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,01	17,78
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	14,74	13,73
<i>15 yaşından küçük fertler</i>	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	25,55	24,43

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

İşteki durum yoksul olma konusunda önemli bir değişken olarak ifade edilebilir. Çünkü bilindiği üzere çalışıp çalışmama faaliyeti yani gelirin varlığı oldukça yoksulluk olgusunun sosyo – ekonomsallığı için önemli bir faktör hüviyetindedir. Yukarıdaki tablodan hareketle özellikle ücretli olarak sürekli çalışan ve işverenler arasında yoksulluk oranı düşüktür. Ücretli maaşlılarda yoksulluk oranı %6 ve işverenler arasında yoksulluk oranı %2 civarındadır.

Ayrıca yevmiyeli, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri arasında yoksulluk oranları oldukça yüksektir. Bu kategoride yer alanlar çerçevesinde her 4 kişiden biri yoksulluk içindedir denilebilir.

İşteki duruma göre yapılan yoksulluk oranlarında iş arayanlar %17,78 ve ekonomik olarak aktif olmayanlar ise %13,73'lük oranlarda yoksuldurlar. Yine on beş yaşından küçük fertlerdeki yoksulluk oranları %25 civarında yer almaktadır.

Türkiye genelinde düzenli bir işe sahip olma durumu sosyal güvenlik haklarını içerdiğinden bu kategorinin dışında kalanlar ciddi sorunlarla karşılaşma ihtimali yüksektir. Kısacası işe sahip olma (ücretli maaşlı, işveren) ile yoksulluk arasında doğru bir orantı söz konusudur diyebiliriz.

Tablo 10: Hane halkı fertlerinin iktisadi faaliyetine göre yoksulluk oranları

İktisadi faaliyet	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008
	TÜRKİYE						
<i>Toplam</i>	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
<i>15 ve daha yukarı yaştaki fertler</i>							
İstihdamdaki fertler							
<i>Tarım</i>	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97
<i>Sanayi</i>	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71
<i>Hizmet</i>	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82
İş arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,01	17,78
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	14,74	13,73
<i>15 yaşından küçük fertler</i>	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	25,55	24,43

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

İktisadi faaliyetlere göre hane fertlerindeki yoksulluk oranlarında sektörel bazda tarım alanında yoksul fert oranının çok yüksek olduğu söylenebilmektedir. Bu durum tarımın ülkemizde kırsal alanlarda yapılan bir uğraş olması nedeniyle kır yoksulluk oranlarının yüksek olmasına yol açacağı da ileri sürülebilir. On beş yaş ve üzeri bireyler tarım sektöründe %37,97 oranında yoksul, sanayi sektöründe %9,71 oranında ve hizmet sektöründe ise bu oran %6,82'dir. On beş yaş altındaki fertlerde ise yoksulluk oranı %24,43 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 11: Hane halkı fertlerinin cinsiyetine ve eğitim durumuna göre yoksulluk

Eğitim Durumu	2002			2003			2004			2005		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TÜRKİYE	26,96	26,72	27,19	28,12	27,92	28,31	25,60	25,20	25,98	20,50	19,97	21,01
6 yaşından küçük fertler	33,17	32,92	33,44	37,75	38,24	37,23	34,19	34,19	34,18	27,71	27,86	27,56
Okur-yazar değil	41,07	46,52	39,61	42,42	47,22	40,95	45,11	48,50	44,10	37,81	40,59	37,04
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	34,60	35,50	33,74	35,87	36,32	35,45	33,67	34,19	33,16	28,44	28,76	28,14
İlkokul	26,12	28,06	24,33	27,55	29,81	25,47	24,36	27,50	21,55	17,13	19,92	14,51
İlköğretim	26,47	28,40	24,10	29,56	29,13	29,98	25,49	25,37	25,60	22,42	21,79	23,02
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	19,49	17,38	18,31	19,66	16,03	13,00	14,95	9,45	8,37	9,72	5,62
Lise ve lise dengi meslek	9,82	10,99	8,24	11,19	12,27	9,73	8,28	9,69	6,39	6,79	7,98	5,14
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	1,22	2,12	2,66	3,04	2,05	1,33	1,57	0,93	0,79	0,83	0,72

Eğitim durumu	2006			2007			2008		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TÜRKİYE	17,81	17,32	18,27	17,79	17,33	18,26	17,11	16,70	17,52
6 yaşından küçük fertler	24,78	25,12	24,43	24,52	24,91	24,10	22,53	22,86	22,18
Okur-yazar değil	33,71	36,79	32,84	33,68	38,96	32,29	39,59	46,12	37,84
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	25,36	25,68	25,06	26,71	27,03	26,42	26,31	27,67	25,05
İlkokul	14,19	16,52	12,05	14,24	15,87	12,68	13,44	15,91	11,22
İlköğretim	18,06	16,47	19,66	19,19	19,79	18,55	17,20	18,67	15,66
Ortaokul ve orta dengi meslek	8,07	9,69	4,89	9,16	11,06	5,57	8,34	9,85	5,78
Lise ve lise dengi meslek	5,20	6,06	4,05	5,88	7,05	4,09	5,64	6,00	5,11
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,01	1,28	0,56	0,81	0,97	0,53	0,71	0,88	0,43

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Tablo 11’de yer alan değerlerden hareketle eğitim durumu ile yoksullaşma oranı arasında ters orantı söz konusudur diyebiliriz. Yani eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranı düşmektedir. Ayrıca cinsiyet ile yoksulluk arasında ise kadınlarda yoksullaşma oranları erkeklere nazaran daha yüksektir. 2008 yılı itibariyle kadınlarda %17,52 erkeklerde ise %16,7 oranında bir yoksullaşma söz konusu olmuştur.

Okuma yazma bilmeyenlerde yoksulluk oranı %37,84 ile eğitim durumu bakımından yoksullaşmanın en fazla olduğu alan olarak gözlemlenebilmektedir. Yine eğitim durumu ilkokul ve ilköğretim olanlarda yoksulluk oranı yüksektir.

Tüm bu resmi rakamlarda yoksulluk oranlarının azaldığı yönünde değerler verilmiştir. Ancak yoksulluk olgusunun küreselleşme süreciyle birlikte yeni aşamaları gün yüzüne çıkmış olduğu gözden kaçmamalıdır. Gerek Türkiye’ye özgü yoksulluklar gerekse de değişik yoksulluklar her zaman değişmeye mahkûmdur.

Bu veriler göz önüne alındığında Türkiye’nin yoksulluk açısından ciddi risklerle karşı karşıya kalabileceği ileri sürülebilir. Ancak ülkemizde yaşanan bu olgu nitelik, çeşitlilik açısından Batı toplumlarında gözlemlenen yoksulluk deneyimlerinden farklılık göstermektedir. Yine de Türkiye varsıl – yoksul uçurumu açısından dünya genelinde ilk sıralardaki yerini korumakta ve küreselleşme çağında bu durum özellikle kriz dönemlerinde daha da belirgin hale gelmekte ve derin uçurum yerini sağlamlaştırmaktadır.

Diğer yandan dünya genelinde gerek ülkeler arasında gerekse de ülkelerin iç bölgeleri arasında yoksulluk oranlarının ciddi boyutlara ulaştığı ifade edilebilir. Dünya genelinde yaşanan yoksulluk ülkelerin ve toplumların tarihi, ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik yönlerinden etkilenmekte ve yaşanan yoksulluk toplumdan topluma, bölgeden bölgeye değişebilmekte, bu durumun ortaya çıkmasında sıralanan faktörlerin önemli rolleri bulunmaktadır. Afrika kıtasında yaşanan yoksulluğun temelinde ‘sömürgeleştirme’ faaliyetinin etkisi söz konusuysa; Amerika kıtasında kuzeyde özellikle kapitalist sisteme entegre olamamış evsiz, kimsesiz, çöplerden beslenen ve hiçbir güvencesi olmayan ve belli bir etnik yapıya ait olmanın yanında sınıf – altı kabul edilen yoksulların varlığı; Latin Amerika ve Karayipler’de ise yine ‘sömürgeleştirme’ faaliyetlerinin etkisiyle toplumsal olarak yaşanan marjinalleştirilen yoksulların söz konusu olması; Avrupa Birliği ülkelerinde ise son yıllarda yaşanan krizler ve dışarıdan göçlerle birlikte artan işsizlik oranları bu bölgelerde yoksulluk olgusunu ve özellikle Fransa başta olmak üzere toplumsal dışlanma olgusunun varlığı; Çin, Hindistan gibi bölgelerde ise kalabalık nüfusa sahip olma nedeniyle hiçbir dayanağı olmayan yoksullar söz konusu olmakta iken Türkiye’de özellikle sosyal devlet olgusundan uzaklaşılması, kapitalizmin köylere kadar inmesiyle yaşanan üretim düşüşü yerini tüketimin alması, gibi faktörler çerçevesinde açıklanabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESELLEŞME VE KENT YOKSULLUĞU

3.1. Küreselleşme - Kent Yoksulluğu İlişkisi

Kent yoksulluğu konusu, değişen dünyada sihirli bir kavram olarak kullanılan küreselleşme olgusuyla yakın bir bağlantı içerisindedir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz şu günlerde eğer yoksulluk alanında herhangi bir çalışma yapılacaksa küresel süreçlerin etkisi bir şekilde irdelenmek zorundadır. Çünkü toplumsal değişimi temel ilgi alanlarından biri olarak gören sosyolojik perspektif, bütüncül bir yaklaşımla var olan toplumsal durumu açıklama niyetindedir.

İşte çalışmada bu perspektiften hareketle kentsel alanlarda yaşanan yoksulluk ile 1980’li yıllardan sonra hemen her alanda ortaya çıkan değişimi karşılamak ve açıklamak için kullanılagelen küreselleşme olgusu arasındaki bağlantı noktalarını irdelenmeye çalışılacaktır.

Küreselleşme süreciyle birlikte kentsel bölgelerin öneminin ve sosyo – ekonomik etkilerinin oldukça fazla olduğu tüm dünya tarafından fark edilmekte ve kentler küresel arenada sermaye sahipleri için muazzam bir pazar haline dönüşmektedir. Bu ifadelerden sonra yapılan son çalışmalar çerçevesinde dünyanın kentleşme konusundaki beklentilerini istatistikî olarak sunmak yerinde olacaktır.

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi tarafından hazırlanan “Dünya Kentleşme Beklentileri” başlıklı raporda, 6,7 milyarlık dünya nüfusunun yarısının bu yılın sonunda kentlerde yaşayacağı ve yakın zamanda dünyadaki en yoğun kentleşme oranının Asya ve Afrika’da kaydedileceği öngörüldü. Raporda, 2050 yılına gelindiğinde dünya nüfusunun % 70’inin kentlerde yaşayacağı tahmin edilerek, yine aynı dönemde, 2007’de sayıları 19 olan en az 10 milyon nüfuslu “mega kentlerin” sayısının 27’ye çıkacağı tahmininde bulunuldu. Gelecekte kentlilerin yarısının ise nüfusları 500 binden az olan küçük kentlerde yoğunlaşacağının altı çizilen raporda, 2050 yılında dünya nüfusunun 9,2 milyara çıkacağı, geçen yıl 3,3 milyar olan kentlerde yaşayanların sayısının ise 6,4 milyara yükseleceği kaydedildi. BM Nüfus Dairesi yetkilisi Hania Zlotnik raporla ilgili gazetecilere yaptığı açıklamada ise “Umarım dünyada giderek

artan kentleşme oranı ekonomik kalkınmayla paralel gider” diye konuştu. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde 2007 itibariyle nüfusun % 70’inin zaten kentlerde yaşadığını belirten Zlotnik, bu oranın Afrika ve Asya’nın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinde %40’lara düştüğünü söyledi. BM yetkilisi, gelecek yıllarda ise en yoğun kentleşme oranının Afrika ve Asya’da görüleceğini kaydetti (ntvmsnbc.com, 2008).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere dünya kentleşmekte ve Zlotnik’in endişesi bence BM gibi uluslar arası bir kurum yetkilisinin kentsel yoksulluk açısından bu alanın ne derece kaygı uyandıran bir konu olduğuna kanıt olarak gösterilebilir.

Çünkü küreselleşme ve bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte daha fazla insan kentlere doğru akmakta, ekonomik etkinliklerin yoğunlaşması ile de kentleşme süreci hız kazanmaktadır. Kentler çeşitli kültür, dil ve geçmişlerin daha önce hiç olmadığı kadar şaşırtıcı bir şekilde sergilendiği birer kavşak haline gelmektedir. Bu küresel kentlerde çokuluslu şirketlerin binaları yoksul semtlerin üzerinde yükselmekte ve çok zengin kimseler ile yurttaşlık hakkı olmayanlar aynı kentin “kullanıcıları”dır (Giddens, 2000a: 562).

Küreselleşme sürecinin meydana getirdiği ekonomik ve politik dönüşümler, sosyal eylemin ve gündelik yaşamın cisimleştiği yer olan kentsel mekânlarda gözlemlenmektedir. Özellikle yaşanan sosyal değişim kentli grupların yaşam koşullarını farklı biçimlerde değiştirmekte; olumlu veya olumsuz yönde değişen/dönüşen yaşam pratikleri kentsel mekânda yansımaları bulmaktadır (Bıçkılı, 2005:106).

Öte yandan yoksulluğu önleyici politikaların uygulama alanı da genellikle kenttekiler üzerine yoğunlaşmakta ve genellikle kırsal kesim arka planda kalmaktadır (Ravallion, 2002: 2).

Yoksulluğun artması ve çeşitlenmesiyle birlikte günümüz kentleri, sorunun giderek yoğunlaştığı, somutlaştığı ve aşırı uçlarda sorunlaştığı alanlar haline gelmektedir. Kentlerde kapitalizm, modernleşme, küreselleşme ve buna dayalı sınıfsal eşitsizliklerin beraberinde getirdiği en önemli sorun alanı olarak da kentsel yoksulluk gündeme gelmektedir. Kentlerde farklı yönleriyle görünen bu yoksulluk hemen hemen tüm toplumlarda kendisini göstermekle birlikte özellikle azgelişmiş ülkelerin çok önemli bir sorunu olduğu ifade edilmektedir (Akdemir ve Aytaç, 2003: 58).

Ayrıca küreselleşme sürecinde ulus devletin ekonomik-politik sınırları zayıflarken, kentlerin önemi artmaktadır. Kentler belli ölçüde inisiyatif olarak küresel

sermayeyi çekme arayışına girebilmektedirler. Ocak’a göre, ...kentler kendi başlarına hareket etmeye ve karar almaya hem zorlanan, hem de buna gönüllü coğrafi birimler olarak görülebilir. Buna bağlı olarak da kentler artık devlet yönetiminde daha otonom birimler olarak var olmak durumundadırlar. Yani, özellikle geç-kapitalistleşen ülkelerde yerleşme politikalarının siyasi düzenlemelerinin yapılması gerekmiştir. Bu noktada, meseleye demokratikleşme açısından bakıldığında ilerici bir gelişme söz konusuysen, öte yanda bu yerleşmenin özünde küreselleşmiş ekonomi açısından, sermayeye daha uygun koşullar hazırlaması beklenmektedir... Her kentin kendini daha iyi pazarlayabilmek için, diğer kentlerden farkını ortaya koyması gerekir. Bu farklılık, kentin tarihsel, sosyal, kültürel, doğal verilerinden kaynaklanabileceği gibi, küresel ekonomiye sağladığı olanaklarla da oluşturulabilir (Ocak, 1996: 36–37).

Bu süreçte kentler, neo-liberalizmin pompaladığı rekabetçi anlayış doğrultusunda örgütlenmekte ve yeniden yapılanmaktadırlar. Küreselleşmenin ulus devleti aşmaya yönelik düzenleme arayışları, yerel yönetimlerden ve kentlerden geçmektedir. Küresel-yerel diyalektiği olarak kavramsallaştırılan bu arayışta hem yönetim hem de iktisadi hareket alanı kentlerdir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 62).

Daha çok gelişmiş ülkelerde 1980’lerle birlikte ortaya çıkan değişim, refah döneminde devletin sosyal politikaları ile görece olarak daha iyi durumda olan kent yoksullarını çok daha güç durumlara sürüklediği ifade edilmektedir. Ersoy ve Şengül bu açıklamalardan sonra Mingionie (1993)’den aktararak şunları eklemektedirler: “Mingionie, sağlam bir karşılaştırma yapmanın oldukça zor ve yerel farklılıkların önemli olmasına karşın yoksulluğun uluslar arası karşılaştırma analizi için geçerli olan iki şeyin var olduğunu belirtmektedir; refah devletinin yeniden yapılanması, ekonominin post – fordist dönüşümü ve yeni istihdam rejimi. Mingionie burada yeni yoksulluğun oluşmasına etken olan nedenleri vermekle beraber bu nedenlerin salt gelişmiş ülkeler için geçerli olmadığını, bu gelişmelerin diğer ülkelerde de yaşanması halinde buralarda da yeni yoksulluğun meydana gelebileceğini belirtmektedir (Ersoy ve Şengül, 2002: 57).”

Refah devleti uygulamaları, tüm coğrafyaları bağlamamak kaydıyla, 2. Dünya Savaşı sonrası ve kapitalist sistemin birikim krizine girmesi ile sona erdiği düşünülen 1970’lerin ortaları/sonlarına kadarki süreçte etkin olduğu ileri sürülebilmektedir. Özellikle kent içi çöküntü bölgelerinin temizlenmesi ve bölgeler arası gelişmişlik

farklarının görece azaltılmış olması, sistematik bir sosyo-mekânsal yeniden dağıtımın eseri olarak görülmektedir (Bıçkı, 2004: 120 – 121).

A. Gorz (2001: 43) çalışma hayatında yaşanan Post – Fordist dönüşümü açıklarken, özellikle ‘Fordist’ büyümenin sona ermesiyle şirketlerin oluşan durgunluktan kurtulmalarını denemek için iki seçenek söz konusu olduğunu belirtmiştir:

1. Ek piyasa paylarının ele geçirilmesi ve
2. Bunların üretim serisinin hızlandırılmış bir şekilde yenilenmesi, yani şirketlerin ürünlerin hızlandırılmış bir şekilde eskimesi.

Gorz burada özellikle yaşanan krizlerden kurtulmak için yeni bir üretim ve tüketim tarzının kapitalistlerce oluşturulmaya çalışıldığı ve bu durumun yeni bir sosyo - ekonomik yapıyla (post – fordizm) desteklendiğini ifade etmeye çalışmaktadır.

Kapitalizmin fordist krizi aşmak için yeniden yapılanması ile yeni bir bilimsel – teknolojik devrimin ortaya çıkışı hemen hemen eş zamanlı gelişmelerdir. Gerçekten teknolojik devrim sadece üretim sürecinde esnekleşmeyle değil emek ve sermaye alanlarında da değişimi tetiklemiştir. Bilgi ve bilgi işlemenin en önemli üretim haline gelmesi, sermayenin yoğunlaşma yasasını değiştirme eğilimini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca teknolojik devrim sermayenin yapısında da birçok değişime ortam hazırladığı söylenebilmektedir. Bunların başında finansman sermaye ile üretici sermaye arasındaki bağlantıların zayıflaması, finansman sermayesinin bağımsız ve başat hale geçmesi gelmektedir (Şaylan, 1999: 147 -150).

Görüldüğü üzere ekonomik alanda yaşanan Post – Fordist dönüşüm özellikle bilgi toplumu anlayışı çerçevesinde şekillenmekte, bilgi ve teknoloji alanında kendini ilerletmiş kesimlerin yararına işleyen bir süreç olarak gözlemlenmektedir.

Post – Fordist dönüşüm; esnek üretim, stoksuz çalışma, kalifiye çalışan, çalışmaya göre ücret, işin ve zamanın parçalanması, teknolojik ilerlemeye paralel olarak az sayıda işçi çalıştırma, özel sektörün hâkimiyeti (Harvey, 1999: 202 – 205) v.b açılardan bir önceki dönemden ayrılmakta ve özellikle kentsel bölgelerde göçlerle birlikte gelen niteliksiz nüfusa gerekli istihdam ortamının oluşmasına engel olan önemli bir kırılma noktası haline gelmektedir.

Sertlek, işsizliğin yapısal hale gelmesinin nedenlerini şöyle sıralamaktadır.

— Esnek çalışma koşullarıyla düzenli biçimde istihdam edilme durumunun ortadan kalkması,

— İş teknolojisindeki yenilenmeler,

— Sermaye sınıfının kapitalizmin girdiği krizden kaçış için sermaye spekülasyonuna yönelmesiyle yatırımın azalması ve istihdam olanaklarının ortadan kalkması,

— Kamu yönetiminin üretimden elini çekmesi ve özelleştirmelerin yapılması,

— Gelişmiş kapitalist ülkelerde yaşanan krizden çıkış için yatırımların emeğin ucuz olduğu bağımlı ülkelere kaçmasıyla yeni yatırımların azalması (Sertlek, 2002: 323–324).

Ayrıca Bıçkıcı (2004: 116 – 120)’ya göre küresel ekonomideki dönüşümler ve teknolojik ilerlemelerle birlikte genel bir işsizlik ortaya çıkmıştır. Küresel bilgi çağında artan uzmanlaşmayla yüksek gelir getirici iş alanları ortaya çıkmıştır. Uzmanlık işleri dışında kalan işlerin düşük getirili olmasından dolayı kentlerde istihdam olunan kitlenin yoksulluk sarmalını aşması mümkün olmamaktadır. İşsizliğe katkıda bulunduğu düşünülen bir diğer faktör, kamu ekonomilerinin neo- liberal programlar çerçevesinde küçültülmesi gereğince gündeme gelen “özelleştirme” faaliyetidir. Özelleştirme ile işsizlik arasındaki ilişki; küresel rekabet gücünü arttırmak isteyen özel sektörün maliyeti düşürmek için az emek faktörü ile daha çok verim elde etme mücadelesidir. Diğer yandan tam zamanlı ve kısmi zamanlı kadın işlerinin artışı, kadınların iş yaşamına katılımını artırmakta; ailenin yoksulluk sınırının altına düşmesini engellemektedir. Ancak bu durum yeterli olmamakta, çünkü kadının düşük statülü işlerde çalışması ve erkeklerle eşit statüde olsa dahi daha az kazanç elde etmesi ailenin yaşam standardını yukarı çekememektedir. İşsizliğin artışına ilişkin bir başka anlayış ise işsizliği, seçimlik bir mesele veya çalışmaya karşı gelişen yeni bir etik meselesi olarak ele almaktadır.

Diğer yandan küreselleşme sürecinde sermayenin hareketliliği konusu da önem arz etmekte ve bu durum yatırımları işgücü maliyetlerinin daha düşük, ham madde kaynaklarının daha ucuz ve kolay erişilebilir, vergi düzenlemelerinin daha elverişli olduğu yerlere kaydırabilmeyi sağlayan çok uluslu şirket stratejileri, işgücü piyasasının esnekleştirilmesi, yani emekçilerin örgütsüzleştirilecek ve esnek zamanlılaştırılarak,

pazarlık güçlerin aşındırılması; özelleştirmeler; kamu hizmetlerinin tasfiyesi, yani sosyal güvenlik sistemlerinin çökertilmesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin özelleştirilmesi, özelleştirilmeyenlerde gözlemlenen hızlı yeterlilik / kalite yitimi finans sektöründeki hızlı ve aşırı büyüme; ulusal düzenleme sitemlerinin deregülasyonu, dolayısıyla da kamusal politikaların ilgisi; özellikle güney ülkelerinin içine düşürüldüğü borçlanma kısıkaçı ve faizlerin anaparayı aşırı derecede aştığı bu borçlanma sarmalında IMF ve dünya bankası gibi kuruluşların dayattığı neo-liberal yapısal uyum programları vb. uygulamaların aynı zamanda yürürlüğe konulmasından oluşan neo- liberal politikalar, gerek sanayileşmiş kuzey, gerekse sanayileşmekte gelişmekte olan güney ülkelerinde yaygınlaşan yoksulluğun ortak kaynağıdır. Yeni yeryüzü yoksulluğunun tek ve ortak kaynağı artan ölçülerde “yeni vahşi kapitalizm” olarak da tanımlanabilecek neo-liberal politikadır (Özbudun, 2002: 53–54).

Bıçkıcı’ya göre, refah devletinin dönüşümü ile kentsel yoksulluk arasında bir ilişki kurulmasının temel nedeni, refah devletinin aynı zamanda en büyük işveren ve yatırımcılardan biri olarak algılanmasıdır. Refah devletinin krizi, hem kamunun işveren olma konumunu zayıflatarak işsizlik oranlarını arttırmış hem de sosyal harcamaların kısılmasından dolayı dar gelirli kentlilerin yaşam koşullarının zorlaşmasına neden olmuştur. Refah devletinin bu dönüşümüyle kentsel yoksulluk arasındaki ilişkiyi kuran en önemli öge, konut ihtiyacının karşılanması konusudur. Refah devleti, barınma ihtiyacını dezavantajlı kitleler açısından bir kamusal ödev olarak ele aldığı için düşük gelir gruplarına yönelik sosyal konut üretimi 80’li yıllara kadar desteklenmiştir. Fakat 80’li yılların sonrasında neo-liberal programlar çerçevesinde bu alanın büyük oranda piyasa mekanizmasına bırakılmış olması evsiz yoksulların artmasına yol açmıştır (Bıçkıcı, 2005: 121–122).

Gerçekten de bugün gelişmiş olarak niteleyebileceğimiz birçok AB ülkesindeki büyük kentlerde de durum böyledir. Avrupa Topluluğu içinde 50 milyon yoksul, 3 milyon evsiz ve yarısı bir yılı aşkın süreden beri işsiz olan 17 milyon insan vardır. 1990’da Toplulukta her yedi kişiden biri yoksuldur (Sapançalı, 2005: 62). Küresel dünyadaki bu tablonun her geçen gün daha da içinden çıkılmaz bir hâl aldığı ve yoksulluğun da artık küreselleştiği bir döneme girdiğimizi gözlemleyebilmekteyiz.

Küresel dünyada var olan eşitsizlik ve yoksulluğa, bugünkü yenedünya düzeni ve neo-liberal anlayış çerçevesinde çözüm üretilebileceği söylenebilir. Çünkü sosyo –

ekonomik sorunlara çözüm, yine o sorunu üreten anlayış(lar) ışığında sonuca kavuşturulabilir. Yaşadığımız her toplumsal olgu gibi, içinde yaşadığımız küresel ve toplumsal eşitsizlik de artan yoksulluk da ancak onları var eden sosyo-ekonomik gerçeklikler ışığında çözüme kavuşturulabilir. Şenses, neo-liberal politikaların yoksulluk konusunda köklü bir başarı sağlayamamış olmasının ardında birkaç temel unsurdan söz etmektedir. Bunlar arasında bu dönemde büyümenin hız ve süreklilik kazanamamış olmasının ön plana çıktığını ve bölüşüm sorunlarının neo-liberal yaklaşım tarafından arka plana atıldığı ayrıca servet dağılımı ile yoksulluk arasında bir ilişkilendirmede bulunmadan kaçındığı ileri sürülmektedir (Şenses, 2004: 15).

Diğer yandan Kaygalak (2001: 128) çalışmasında neo – liberal politikalarla gerçekleştirilen ekonomik yeniden yapılanmanın toplumda yarattığı yoksullaşma sürecinin iki yönlü olduğundan bahsetmektedir. Bunlardan ilki, işçi sınıfının bir dizi kamu harcamasının sınırlandırılması nedeniyle yoksulluğun giderek yaygınlaşmasıdır.

Aslında yoksulluk dünya geneline yayılmış durumdaki yeni kapitalizmin küreselleşme olarak adlandırdığı süreç ile birlikte, tüm dünya kentlerinde her geçen gün zenginlerin daha zengin hâle geldiği, yoksulların daha da yoksullaştığı; diğer bir ifadeyle gerek ülkeler arasında gerekse de ülkelerin kendi içlerinde derin bir eşitsizlik ortaya çıkarmıştır (Bıçkı, 2005: 132). Bu eşitsiz ortamın parametrelerini daha net görebileceğimiz alanlar tabi ki kentlerdir. Bu anlayışı destekleyecek bir görüşe göre, yoksulluk daha çok kırsal kesimlerin ve kentin gecekondu bölgelerinin bir sorunu olarak görünmekteyken, ekonomik krizlerin ve kalkınmamanın sebep olduğu istihdam sorunları işsizlik oranını arttırmış, bu da sorunun kentlerde de belirgin bir şekilde görünmesine sebep olmaktadır. Yoksullukla ilgili tüm verilerin önümüzdeki yıllarda daha da artış göstereceğine ve yoksulluğun giderek kentsel bir görünüm kazanacağına dair görüşler ağırlık kazanmaktadır (Görün ve Elagöz, 2007: 152).

Küresel dünyada yaşanan eşitsizlikler çerçevesinde özellikle gelir dağılımının aşırı derecede bozulduğu 1990’ların genel özelliği, kentte yaşayanların ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak birbirinden uzaklaşması ve farklılaşması olmuştur. Özellikle metropol yaşamı, büyük alış-veriş merkezlerinin, dünya markalarını satan lüks mağazaların, sosyete barlarının “asli tüketicileri” ile buralara uzak yoksul kesimlerin birbirleriyle pek karşılaşmadığı bir yapıda örgütlenmeye başlamaktadır (Kaygalak, 2001: 140).

Üst orta sınıfların giderek rağbet gösterdiği “site yaşamı” bu ayrışmanın önemli bir göstergesi konumundadır ve bunun sonucunda gündelik yaşamda Harvey’den aktararak kentin bir ucunda “... reggy dinleyen, öğle yemeğini Mc Donalds’da yiyen, akşamları yerel mutfak çeşitlerinden deneyen, Paris parfümü kullanan, ‘retro’ giyinen” gruplar yer alırken, diğer ucunda naylon çadırlara sığınmış aileler, çöplerden ekmek toplayan, araba camı silen, kâğıt mendil, sakız satan, dilenen çocuklar ile ısınmak için tiner çeken, bali koklayan çocukların yaşadığı bir kentsel manzara ortaya çıktığı belirtilmektedir (Kaygalak, 2001: 141).

Küreselleşme ile kent yoksulluğu arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermek için yapılan tüm açıklamalardan hareketle küresel dünyada kentsel yoksulluk sadece gelişmiş ülkelerin kronikleşen bir sorunu olmaktan çıkmakta ve artık gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşanan hızlı kentleşmeye paralel olarak da kentsel yoksulluk ortaya çıktığı bölgenin toplumsal, ekonomik ve politik yapısından etkilenerek yaşanmaktadır.

3.2. Küreselleşme - Kent Yoksulluğu İlişkisiyle Bağlantılı Olgular

Dünya ölçeğinde kent yoksulluğu, sanayi devriminin bir sonucu olan kentleşme sürecinde ortaya çıkmış çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Hızlı kentleşme, gecekondulaşma, yetersiz altyapı, vb. sorunlara yol açmıştır. Kentleşmenin evrimine paralel olarak ortaya çıkan ve büyüyen kentsel yoksulluğun, bugün küreselleşmenin geldiği noktayla bağlantılı olarak düşünülmesi gereklidir. Yoksulluk, küreselleşmeyle birlikte tanımlanamaz, ölçülemez bir hal almış, bu doğrultuda kentsel yoksulluk, “marjinal ya da dezavantajlı gruplar”, “sınıf altı (underclass) ya da sınıf dışı” ve “dışlanmış gruplar” gibi kavramlar yeni yoksulluk kategorilerini açıklamaya dönük kavramlar olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyle beraber bütün dünyada toplumsal eşitsizliklerin keskinleştiği, derinleştiği, kentsel yoksulluğun hızla yaygınlaştığı görülmektedir.

Küreselleşme-kent yoksulluğu ilişkisi çerçevesinde açıklanmaya çalışılan bu kavramlara baktığımız zaman küresel dünyada marjinal grupların veya marjinalleştirilenlerin daha çok Latin Amerika’nın, sınıf altı veya sınıf dışı olarak nitelendirilenlerin Amerika Birleşik Devletleri’nin ve dışlanmış grupların ise Avrupa Birliği ülkelerinin bir gerçeği olduğu ileri sürülebilmektedir.

İşte küreselleşme sürecinde belirgin yerlere has kent yoksulluğu ile bağlantılı olgular dünyanın bir gerçeği olma ve yayılma sürecine girmiştir. Şimdi de bu ilişkiler açıklanmaya çalışılırsa şunlar söylenebilir:

“Marjinalleş(tir)me” 1970’li yıllarda Latin Amerika tartışmalarına damgasını vuran merkez-çevre dikotomisine dayanan bir kavram olup genelde kapitalist sistemle hiçbir zaman bütünleşememiş, kırsal kökenli kent yoksullarına işaret eder bir şekilde kullanılmaktadır. Latin Amerika’da marjinallik sorunu, sömürge geçmişiyle birlikte ele alma zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Özbudun, 2002: 56). Kırsal bölgelerden kente göç eden kitleler kentsel mekânların çevresindeki marjinal ya da dezavantajlı alanlarda yaşamakta ve daha düşük ücretlerle çok kötü koşullarda çalışmaktadırlar.

Daha çok Latin Amerika bağlamında kullanılan “marjinallik” (kenardanlık) kavramı ya da olgusu, özünde sisteme entegre olamamışlığı belirten bir kavram olarak kullanılmakta olduğu belirtilmektedir (Buğra ve Keyder, 2003: 20).

Latin Amerika’da yaşanan yoksulluk olgusu açısından marjinalleş(tir)me hakkında bu bölgedeki yerli yoksulluğu için yapılan bir çalışmadan (Psacharopoulos ve Patrinos, 1994: 205 – 213) hareketle şunlar söylenmektedir; Latin Amerika’nın yerli nüfusunda yoksulluk yaygın, yaşam koşulları çok kötü, sağlık standartları düşük, işgücü katılımı yerliler arasında yüksek ve işsizlik düşük durumda ve ayrıca yerli olmayanlarla karşılaştırıldığında okullaşma oranı düşüktür. Bu durumda bölge için “marjinallik” sorunu sömürge geçmişiyle beraber ele alınması gerekli bir konu olarak göze çarpmakta olduğu ifade edilmektedir(Özbudun, 2002: 56).

Fay ve Laderchi ise makalelerinde marjinalleş(tir)me olgusu hakkında önemli açıklamalarda bulunmaktadır. Marjinalleş(tir)menin ilk anlamının 1950 ve 1960’lardaki modernleşme teorisinin etkinliği çerçevesinde şekillendiğini belirtmektedir. Bu kavram modern kent yaşamına uyum mücadelesinde isteksiz ve gücü yetmez kişilerin özellikle bakımsız, kentin boş yerlerinde yaşayan kesimleri karşılamak amacıyla kullanıldığı ifade edilmektedir. Marjinalleş(tir)me anlayışına göre, Latin Amerika’da kentsel yoksulluk, bireyin gelişmemiş bir kırsal geçinme mirasına sahip olduğunu, davranışının ve akrabalık sistemlerinin kadercı, pasif ve tembel olduğunu belirtilmektedir (2005: 22).

Görüldüğü gibi Latin Amerika’da kentsel yoksulluk literatürü için oldukça önemli görülen “marjinalleş(tir)me” olgusu geniş bir yer tutmaktadır. Arjantin, Brezilya gibi Latin Amerika ülkelerinde oldukça sık rastlanan bir durum olarak marjinal kesimi

açıklaması ve toplumsal sonuçları bakımından “Ciudad de deus (Tanrı Şehir)” adlı filmi oldukça bu konuda çarpıcı verilere işaret etmektedir. Bu filmde Brezilya’da kent merkezinin uzağında aynı tip evlerden (alan, biçim ve kalite bakımından) oluşan, belirli bir alan içerisinde yoksul insanlardan oluşan ve eğitim seviyesi düşük, hane reisleri devamlı iş bulamayan ve çocukları suça çok kolay bulaşabilen, akran gruplarıyla çete kurulmasından her türlü uyuşturucu maddenin kullanıldığı bir toplumsal yapı söz konusudur.

Diğer yandan teknolojik gelişmeye paralel olarak uzak yerlere ait sosyo – ekonomik, politik konularda internet, televizyon v.b iletişim araçları sayesinde kolayca ve eşanlı olarak haberdar olabiliyoruz. 2000’li yıllarda yaşanan ekonomik kriz tüm dünyayı etkilediği gibi Latin Amerika ülkelerinden olan Arjantin ve Brezilya gibi bazı ülkelerin özellikle kentsel alanlarında kaos durumu yaşandığına hepimiz şahit olduk. Bu Latin Amerika ülkelerinin özellikle marjinal kesimlerinde yağmalama olaylarıyla kentsel yoksulluk olgusunun ekonomik kriz dönemlerinde hangi boyutlara ulaşabileceğini göstermektedir.

İlk kez Gunnar Myrdal tarafından yapısal işsizliğe ve giderek daha umutsuz bir biçimde geniş ulustan ayrı düşerek onun yaşamını, hedeflerini ve başarılarını paylaşamaz hale gelenlere işaret etmek için kullanılan sınıf altı (underclass) kavramı daha çok ABD’de gözlemlenen bir olgu konumundadır. ABD toplumu bu kimlikle, toplumun geri kalanından aşılmaz engellerle ayrılmış ve yalıtılmış, ürkütücü bir “kast”la karşı karşıya kalmıştır (Özbudun, 2002: 56 – 57).

“Sınıf altı-dışı (underclass)” kavramı, kelimenin çağrıştırdığı biçimde alt sınıfa mensup olan bir kitleyi değil, taşıdığı davranışsal karakterden dolayı sosyolojik ve formu olmayan, çoğu kez işsiz, yardım bağımlısı ve yetersiz eğitimden ötürü ilerleme imkânı olmayan bir kesimi anlatmaktadır. Bauman’a göre sınıf altı grupların günümüz toplumuna en önemli hizmeti, artık kuvvetli bir dış düşman tarafından tüketilmeyen korku ve endişeleri üzerine çekmesi yani dış düşmanın yerini almaya aday bir iç düşman görünümündedir (Bıçkılı, 2004: 112).

Murray (1990) önemli çalışmasında underclass kavramının yoksulluğun bir derecesi olmadığını ama yoksulluğun bir türü olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca bu kavramın yeni olmadığını ve özellikle Türkçeye sınıf – altı olarak çevrilen olguyu karşılayan kesimin temel niteliğinin, gelir eksikliği veya başka sosyo – ekonomik

eksiklikten kaynaklanmadığını aslında bu kesimin davranışları tarafından belirlendiğini ifade etmektedir.

Kentsel yoksulluk, kimi durumlarda bir sınıf – altı(underclass) yoksulluğu olarak da kullanılmakta ve bu yoksulluktan kastedilen şey, düzenli bir işi olmayan veya hiçbir işi olmayan, devlet yardımlarına bağımlı, suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı olmayan veya çok kötü barınma koşullarına sahip kitleyi karşılamak için kullanılmaktadır (Bıçk1, 2005: 105).

Sınıf – altı olarak tanımlanan kitleye daha çok ABD’nin metropollerinde ve ‘dünya kenti’ biçiminde açıklanan Batılı ülkelerin metropollerinde gözlemlenebilmektedir. Yaygınlığı daha az olmasıyla birlikte gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde de benzer tablolarla karşılaşıldığı da ifade edilmektedir. Özellikle gökdelen altlarında, metro banliyölerinde karton kutular üzerinde devam ettirilen yaşamlar, bu kitlenin hem toplumsal hem de mekansal açıdan bir ‘yersizliği’ sergilediği belirtilmektedir. Ayrıca bu durum bir zenginlik ve ilerilik belirtisi olarak görülen metro ve gökdelenlerin bu kitlenin kartonlu yaşamına sahne oluşturmaları, ortaya çıkan zenginliğin hangi eşitsiz ölçülerde paylaşıldığını da göstermektedir(Bıçk1, 2005: 106).

Sonuç itibariyle de kentsel yoksulluğun davranışla ilgili boyutlarının vurgulandığı bağlamlarda ‘sınıf – altı’ yoksulluk kavramına başvurulduğu söylenebilir (Bıçk1, 2005: 114).

Kentsel yoksulluk konusunda ortaya çıkan bir diğer olgu, Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere küreselleşme süreciyle birlikte dünya genelinde toplumsal bir sorun olarak algılanmaya başlanan ve özellikle ülkemizde bilimsel olarak araştırılması gerekli olan “toplumsal dışlanma (social exclusion) ” konusudur.

Sosyal dışlanma terimi, ilk olarak yetmişli yıllarda Fransa’da gündeme geldiğini ve 1980’li yıllardan itibaren ise tüm dünyada kullanılabilir bir kavram haline dönüştüğünü ifade eden Sapançalı (2005: 52)’ ya göre, 1990’lı yıllarda Avrupa Birliği (AB) içinde, işsizlik oranlarındaki artış, artan uluslararası göç ve refah devletinin gerilemesi gibi artan sosyal sorunlar, kavram üzerindeki ilgiyi önemli ölçüde arttırmıştır. Sosyal dışlanmanın çok çeşitli boyutta olması, bunun da sosyal parçalanma tehlikesi ve sosyal patlama korkusunu arttırması, ayrıca da dışlanmaya neden olan mekanizmaların karmaşıklığı nedeniyle çözüm yollarının geliştirilmesinin son derece

güç olması, dışlanmayı günümüzde AB'nin en temel sosyal politika tartışmalarının odağına taşıdığı belirtilmektedir.

“Sosyal Dışlanma (social exclusion)” kavramı eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğe yönelik bir yaklaşım olarak; belirli bireylerin veya grupların yapısal ve/veya kişisel nedenlere bağlı olarak mekânsal anlamda olmasa da sosyal katılım anlamında tamamen ya da kısmen içinde yaşadıkları toplumun dışında kalmaları ve bu toplumdaki yurttaşlığa ilişkin normal eylemlere katılamamaları olarak ifade edilebilir (Sapançalı, 2005: 54).

Ayrıca toplumsal dışlanmanın dikkat çekilen üç yönü olduğu belirtilmektedir. Bu yönler:

- Sosyal hizmetlere (sağlık, eğitim, içme suyu ve sıhhi tesisler v.b) erişimsizlik
- İş gücü pazarına erişimsizlik
- Toplumsal doku zaafının ölçeğinde yansımaları bulan toplumsal katılımsızlık(suçlarda, uyuşturucu kullanımında, aile bağlarının çözülmesinde, genç suçluların sayısında, cezaevi nüfusunda, evsizlikte... artış) tır (Özbudun, 2002: 59).

Yoksulluk ile dışlanma arasındaki ilişki şöyle kurulabilir: Eğer birey, bir sosyal dışlanmaya maruz kalıyor ise topluma etkin olarak katılmada sınırlı bir yapabilirliğe sahiptir ve bu açıdan bakıldığında kent yoksullarının ikili bir dezavantajı birlikte yaşadıkları görülmektedir. Kentsel yoksullar bir taraftan bireysel olarak yoksulluk durumu yaşarken diğer taraftan kendilerinin yaşam şartlarını iyileştirme çabalarını destekleyebilecek bilgi/beceri/sosyal bağlantıya sahip insanlarla bir arada olma şansını yitirmektedirler (Bıçkı, 2005: 110).

Bıçkı'nın bu açıklamalarından hareketle biz de özellikle kent mekânlarındaki yoksulluk halinin sürdürülmesi noktasında “sosyal dışlanma” olgusunun büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Daha çok Avrupa Birliği ülkelerinde (özellikle Fransa'da) gözlemlenen “sosyal dışlanma” olgusu bugünün küresel dünyasında ciddi problemler yol açacak durumda gözükmemektedir. Gerçekten de bugün gelişmiş olarak niteleyebileceğimiz birçok AB ülkesindeki büyük kentlerde de durum böyledir. Avrupa Topluluğu içinde 50 milyon

yoksul, 3 milyon evsiz ve yarısı bir yılı aşkın süreden beri işsiz olan 17 milyon insan vardır. 1990’da Toplulukta her yedi kişiden biri yoksuldur (Sapançalı, 2005: 62). Çünkü sosyal dışlanma, yoksulluk konusunda bu durumun sürekliliğine etkide bulunmakta ve özellikle kent ortamlarında yoksulluk haline etkide bulunmaktadır.

Yaşanan küreselleşme süreciyle birlikte kentsel bölgelerde yoksulluk konusunda ortaya çıkan ve toplumsal bir problem olan olgu, küreselleşme çerçevesinde ekonomik yeniden yapılanma sürecinde yoksul kesimlerin üretici olma kapasiteleri sınırlanmış ve hem iş süreçlerinden hem de toplumsal karar alma süreçlerinden “dışlanmasına” neden olmaktadır. (Bıçkı, 2005: 113).

Bu açıklamalardan sonra kentsel yoksulluk bağlamında ortaya çıkan marinalleş(tir)me, underclass (sınıf – altı) ve sosyal dışlanma (social exclusion) kavramlarının betimlediği bu durum, özellikle “...yoksulluğun üzerlerini örttüğü hayatları yaşayan tüm bu dışarıdakilerin, bir bakıma kentin onlardan kurtulmaya çalıştığı bir yandan da kentin güvenliksiz yatağında yeniden filiz verdikleri toplumsal bir sorunu oluşturmaktadırlar. Büyük kentlerimizde çoğunlukla hiçbir geliri olmayan ve sınıf yerine de konulmayan bu sınıf altı, dışlanmış, terkedilmiş ve unutulmuş kesimin varlığı artık görmezden gelinemeyecek boyutlara varmıştır. Gerçekte yoksulluğun dikkate alınması, üzerinde kafa yorulması, araştırmalar yapılacak kadar ciddiye alınması, aslında, yoksulluğun artık sistem içi bir tehdit haline gelmesiyle de yakından ilişkilidir (Aytaç ve Akdemir, 2003: 70).”

3.3. Dünya’da Kent Yoksulluğu

Bugün tüm dünyada ve özellikle az gelişmiş ülkelerde kentsel yoksulluk önemli bir sorun olarak gözükmekte ve kentleşme oranlarındaki son artışlarla birlikte bu sorunun ciddi boyutlara ulaşabileceği gözlemlenmektedir.

Yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerin sorunu değildir, ekonomik refahı sağlayabilmiş gelişmiş ülkelerde de yoksulluktan söz edilmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin pek çoğunda yoksullukla mücadele için politikalar geliştirilmektedir. Avrupa, dünya üzerinde mutlak anlamda yoksulluk sorununun en az hissedildiği bölge olarak değerlendirilebilir. Ancak göreceli olarak yaklaşıldığında, dünyanın en gelişmiş sosyal koruma sistemlerine sahip olmasına rağmen Avrupa’da da yoksulluk oranlarının, hiç de azımsanmayacak düzeyde olduğu dikkat çekmektedir. Göreceli yoksulluk, genel olarak

medyan (ortanca) gelirin yüzde 50'sinin altında gelir elde edenleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bununla birlikte, AB'nde göreceli yoksulluk, söz konusu ülkedeki medyan geliri % 60'ının altında gelir elde edenleri tanımlanmaktadır. Buna göre, 2001 yılı itibariyle AB'ne üye ülkeler arasında ortalama toplam yoksulluk riski altında olanların oranı yüzde 15'dir. Yani AB'nde, yeni katılan üye ülkeler kenarda tutulduğunda 60 milyondan fazla kişi yoksulluk riski altındadır. Bunun anlamı yaklaşık Fransa nüfusu kadar bir insan kitlesi AB içinde yoksul olarak yaşamaktadır. Bununla birlikte bu oranın 1995'de yüzde 17, 1997'de yüzde 16 düzeyinde olduğu dikkate alındığında yavaş da olsa bir gerileme eğiliminin söz konusu olduğu görülmektedir. Birlik içinde, İrlanda (%21), Portekiz (%20), Yunanistan (%20), İspanya(%19) ve İtalya (%19) yoksulluk riskinin en yüksek oranda olduğu ülkeler iken, Danimarka (%10), İsveç (%9) ve Çek Cumhuriyeti (%8) ise yoksulluk riskinin en düşük oranda yaşandığı ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca, Birlik düzeyinde sürekli (persistent) yoksulluk riski taşıyanların oranı ise yüzde 9'dur. Özellikle İrlanda, Portekiz, Yunanistan, İspanya ve İtalya'da sürekli yoksulluk çekenlerin oranı yüzde 15'ler gibi hayli yüksek düzeydedir (Sapançalı, 2005: 68).

Bu veriler de göstermektedir ki Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde de yoksulluk ciddi boyutlara ulaşmış durumdadır. Bugün Avrupa'da kentleşme oranlarını da göz önüne aldığımız takdirde kent yoksulluğu olgusunun önemli yansımalarının olduğunu ve özellikle Avrupa kentlerinde yaşanan “sosyal dışlanma(social exclusion)” olgusunun gerek birlik gerekse de küresel dünyada içinden çıkılmaz sorunlara neden olacağı ileri sürülebilmektedir.

Tablo 12: Bazı Ülkelere Ait Nüfus ve Kentleşme Oranları

Ülkeler	Toplam Nüfus(Milyon)			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		Kentsel Nüfus/Toplam Nüfus(%)	
	1980	1998	2015*	1980–1998	1998–2015	1980	1998
İtalya	56,4	57,6	54,4	0,1	-0,3	67	67
Japonya	116,8	126,4	124,4	0,4	-0,1	76	79
ABD	227,2	270,3	304,9	1,0	0,7	74	77
Fransa	53,9	58,8	61,1	0,5	0,2	73	75
Portekiz	9,8	10,0	9,8	0,1	-0,1	29	61
Arjantin	28,1	36,1	42,8	1,4	1,0	83	89
Meksika	67,6	95,8	120,8	1,9	1,4	66	74
Çin	981,2	1,238.6	1,388.5	1,3	0,7	20	31
Türkiye	44,5	63,5	77,9	2,0	1,2	44	73
Dünya	4,430.2	5,896.6	7,112.9	1,6	1,1	40	46

* Tahmini rakamlar

Kaynak: Worldbank, World Development Indicators,2000

20. Yüzyılın son 20 – 30 yılında kentleşme ve kentsel büyüme gelişmekte olan ülkelerin çoğunda hızlı bir seyir izlemekte ve 1970’lerde dünya nüfusunun %37’si kentlerde yaşarken 1995 yılında bu oran %45 olmuş ve bugün dünya nüfusunun yarısı kentlerde yaşamaktadır. Bu çerçevede kent yoksulluğu kentsel gelişme açısından da üzerinde önemle durulması gereken bir sorun gibi gözüktüğü ifade edilmektedir(Özcan ve Karakılçık, 2007: 442).

Ayrıca Tablo 12’den de anlaşılabacağı üzere dünya genelinde nüfus oranları hızlı bir şekilde yükselmekte ve bu nüfus içinde yer alan kent nüfusunun payı her geçen dönem artmaktadır. WB tahminlerine göre yeryüzünde 2015 yılı itibariyle dünya nüfusu 7 milyarı aşmakta ve ayrıca kent nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı da ciddi derecede artış göstermektedir.

Yine Martin Ravallion(2001: 2)'a göre dünya genelinde 2000'li yıllardan önceki dönemde %38'lerde olan kent bölgelerinde yaşayan nüfus oranı, yapılan tahminlere(UN, 1996) göre 2020 yılında yaklaşık %52 olarak bulunmuştur.

Küreselleşme süreciyle birlikte, ülkeler arasında ve ülkelerin kendi içinde toplumsal eşitsizliklerin arttığı, kentsel yoksulluğunda hızla yaygınlaştığı görülmektedir. Fiziki, sosyal ve politik anlamda daraltılarak, özelleştirilerek, korumasız bırakılan kamusal alan, vatandaşı da korumasız bırakmaktadır. Dünyanın en zengin ülkesi ABD'de New York kentinde, yoksul olarak dünyaya gelen bebek sayısında, 1990 ile 1996 yılları arasında %20'lik, evsiz çocuk sayısı ise, %21'lik artış görülmüştür. Bazı veriler ise, New York'ta getto mahallerinde, yerleşiklerin % 40'nın yoksulluk sınırı altında yaşadıklarını ve terk edilmiş ve gözden çıkarılmış olan bu mahallelerin 1970'de 134.139'dan, 1980'de 477.621 21'e çıktığını gösteriyor. Aynı şekilde Chicago'da bu sayı, 74.370'ten 190.338'e, Philadelphia' da 49.657'den 127.134'e çıkmıştır. Latin Amerika ülkelerinde 1970–1990 arasında ülkelerin toplam nüfusu içinde kentsel nüfus oranı % 37'den % 59'a çıkarken, kentsel yoksulluk %29'dan % 39'a çıkmıştır. Bu ülkelerde 1970'lerin ekonomik kriziyle, 1980'lerdeki yapısal ayarlamaların etkisi, daha çok kentte hissedildi. Gelir dağılımı eşitsizliği arttı, farklılık yoğunlaştı, yoksulluk kentlerde kamu hizmetlerini sunma kapasitesini, fiziksel alt yapının korunmasını ve kamu güvenliğinin sağlanabilmesini zorlaştırdı. Örneğin, Brezilya'nın Sao Paulo kentinde, yoksulların mekânı favelalar da yaşayanların kent nüfusuna oranı 1973'te % 1,1 iken, 1993'te % 19, 4'e çıkmıştır (Alada v.d, 2002: 248).

Bu ifadelerden sonra dünya genelinde kent yoksulluğu olgusunun belirli bölgelerde hangi karakteristikler çerçevesinde şekillendiği konusu üzerinde durulması gerekmektedir. Bu bölgeler daha çok kentsel yoksulluk bağlamında sınıf altı, marjinalleştirme, dışlanma, kolonyallaştırma v.b olgular çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır.

3.3.1. Asya'da Kent Yoksulluğu

Asya'nın 3 milyarın üzerinde olan nüfusuyla dünya nüfusunun % 60'ını teşkil ettiği ifade edilmektedir. Dünyanın en büyük şehirlerinin bulunduğu yerler Muson Asyasında olduğu ve bunlardan Tokyo ve Şanghay nüfus itibariyle dünyanın en kalabalık yerleri sayılabilir. Çin, Hindistan, Japonya nüfus yoğunluğu bakımından en kalabalık yerlerdir. Büyük şehirleri Pekin, Seul, Tokyo, Tiyenşan, Ankara, Delhi, Karaçi, Bağdat, Dakka, Bombay ve Şam'dır(Türkçebilgi.com, 26.05.2010).

Asya kıtasında küresel rekabetin yoğun bir şekilde yaşandığı yerler olarak ve artan nüfusuyla birlikte kentsel bölgeler, varıl – yoksul uçurumunun en net gözlemlendiği alanlardır.

3.3.1.1.Hindistan'da Kent Yoksulluğu

Hindistan, ya da resmî adıyla Hindistan Cumhuriyeti Güney Asya'da bulunan bir ülkedir. Dünyanın en büyük yedinci coğrafi alanı ve en büyük ikinci nüfusuna sahip olan ülkedir. Mayıs 2007 verilerine göre nüfusu 1,225 milyar ve nüfus artış hızı %1,6'dır (wikipedia; 2010). Hindistan'da 20'den fazla kent 2 milyon nüfusu aşmış durumda ve 35'ten fazla kent ise 1 milyon nüfusun üzerinde seyretmektedir. Yaşadığımız bu küresel çağda yapılan tahminler çerçevesinde ise Hindistan kent nüfusunun ciddi oranda artacağı söylenebilmektedir. Tablo 13 bu durumu kanıtlayan istatistikî verileri bize sunmaktadır ve buna göre 2005 yılı itibariyle Hindistan kent nüfusu toplam nüfusun yaklaşık %29'udur.

Tablo 13: Hindistan kent nüfus oranları

YIL	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2005	2015	2030
Kentsel Nüfus (%)	17.3	18.0	19.8	23.1	25.5	27.7	28.7	32.2	41.4

Kaynak:http://globalis.gvu.unu.edu/indicator_detail.cfm?IndicatorID=30&Country=IN (26.05.2010)

Milliyet gazetesinin (20 Nisan 2010) “*Nüfusunun Yarısı 2 Doların altında Yaşayan 'İnanılmaz Ülke'* ” başlıklı yazısında, Hindistan'da yoksulluğun özellikle küresel bir dönemde pazar ekonomisiyle birlikte yaşanması sonucu bu durumun kentsel bölgelerde nasıl bir dünya yarattığı çarpıcı bir şekilde ele alınmıştır. Bu yazıda

Hindistan'ın çalışan nüfusunun 500 milyon olduğu ve bu sayının 2050 yılında 900 milyona çıkması beklendiği ifade edilmektedir. Yüzde 9,5 civarındaki işsizlik oranının ise birkaç yıl içinde yüzde 7,5'lara düşeceği tahmin edilmektedir. Bugün kentli nüfusun oranı % 29. Ancak 2025'te bu oranın yüzde 36'ya çıkması beklenmekte ve dünyanın 10 mega şehrinin ikisi Hindistan'da bulunmaktadır. Tüm bu söylenenlerin yanında Hindistan'ın önemli kentlerinden biri olan Mumbai'de çöpler sokakta yeni meslek 'vahşi toplayıcılık' olarak ifade edilmektedir. Ayrıca açık hava çamaşırhanelerinde 5 bin kişi çamaşır yıkamakta ve bunların hepsi erkeklerde olduğu ifade edilmektedir.

Gerçekten de Hindistan küresel dünyanın önemli bir aktörü konumunda ve bu konunun ilerleyen dönemlerde daha da üst sıralara çıkacağı kaçınılmaz bir son olarak görünmektedir. Ancak Hindistan'da ekonomik yönden ciddi derecede gelişmeler kaydedilirken kentsel bölgelerde aynı ciddiyet çerçevesinde toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Özellikle son birkaç yıl önce Bollywood filmleri olarak nitelendirilen ve film sektörü açısından Hollywood ile yarışabilecek seviyeye gelen Hindistan sineması içerisinde izlenme rekorları kıran ve Hindistan'daki toplumsal yapıyı çarpıcı bir şekilde gözler önüne seren 'Slumdog Bilyoner' adlı film, özellikle kentsel bölgelerde yaşanan yoksulluğun, suça itilmişliğin ve katı toplumsal tabakalaşmanın hangi boyutlarda yaşanmakta olduğunu sanatsal bir perspektifle tüm dünyaya duyurmuştur.

UNDP'nin araştırmalarına göre Hindistan'daki kent yoksulluğu konusuna ayrılmıştır. Bu çalışmada Asya kıtasında hızlı kentleşme ve büyüme örneği ile kıtanın en hızlı büyüyen bölgelerden biri olarak gözükmemektedir. Ülke son iki yıldaki gerçek kalkınma oranı yaklaşık %8'i göstermektedir ve 11. plan döneminin sonuna kadar %9'un üzerinde bir büyüme hedefi yakalamayı planlanmaktadır. Hindistan'ın kent nüfusu toplam nüfustan daha hızlı bir oranda artmaktadır da.

Ayrıca UNDP'ye göre 575 milyonu aşkın bir kent nüfusuyla Hindistan, 2030'a kadar kentlerde yaşayan nüfus oranı %41 olacağı tahmin edilmektedir. Bu oran şimdilerde 286 milyon ve %28'lerde bulunmaktadır.

Diğer yandan Hindistan "gecekondu alanları" yani literatürde "slums" olarak geçen ve çöküntü alanlarını vurgulayan olgu kentsel yoksulluk halinin önemli bir toplumsal örneğini sunmaktadır. Bu alanlarda teneke gecekondu, barakalardan oluşan mahalleler, getto bölgeleri yoğunluk kazanmaktadır.

Hindistan'daki şehirler “slums” ve artan yoksulluk ile birlikte güçlendirilebilir, kapsayıcı, verimli, etkili ve yönetilebilir şehirler yapma mücadelesiyle boğuşmaktadır. Hindistan'da kentsel gelişmenin güçlendirilebilirliği barınma ve gecekondu mahalleri, temel kentsel hizmetler, yönetim ve planlama bağlamında ele alınmalıdır.

Hindistan ekonomik büyüme açısından 7. plan dönemine girmektedir. Aslında kentsel yoksulluk ülkelerdeki politika yapıcılar için mücadele edilmesi gereken büyük bir alan olmaktadır. Çünkü kent nüfusu arttıkça kentsel yoksulluk oranı da buna paralel bir şekilde artmaktadır.

Bu yüzden kentsel yoksulluğun çoğulcu meselelerine saldırmak için gelişmiş yeni yoksulluk azaltma araçlarına ve yaklaşımlarına ihtiyaç olduğu görünmektedir.

3.3.1.2. Çin'de Kent Yoksulluğu

2008'in sonunda, Çin'in toplam nüfusu 1,33 milyar olduğu ve bu nüfusun, 723 milyonu (%54) kırsal, 607 milyonu (%46) ise kentsel alanlarda yaşamakta olduğu belirtilmektedir. (Hong Kong, Makao ve Tayvan hariç) 1990'da kırsal nüfus oranı %74, 2001'de ise bu oran %64 ve yıllık nüfus artış tahmini yaklaşık %0,59'dur. Kırsal nüfustaki düşüş ve kentsel nüfustaki artış sonucu, Çin'deki ana endüstriler ve ekonomik aktiviteler, kırsal alandan kentsel alana taşınmaktadır.

Uzun vadede ise, Çin'in, 2035 yılı itibariyle hızlı bir kentleşme sürecine gireceği ve nüfusun %70'inin kentsel alanlarda yaşayacağı iddia edilmektedir. 2025 yılında, kentsel nüfusun 572 milyondan 926 milyona çıkacağı tahmin edilmekte ve önümüzdeki on yıllık süreçte ise, Çin'de 20.000 – 50.000 arasında yeni gökdelen yapılacağı ve 2025 yılında, ülkede 170'den fazla sayıda şehir olacağı, buna göre de büyük bir ulaşım ağına ihtiyaç duyulacağı yine önemli tahminler arasındadır (arkitera.com 27.05.2010).

Tablo 14: Çin'de Bazı Dönemlere ait Nüfus Oranları

Ülkeler	Toplam Nüfus(Milyon)			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		Kentsel Nüfus/ Toplam Nüfus(%)	
	1990	1998	2015*	1990-1998	1998-2015	1990	1998
ÇİN	981,2	1,238.6	1,388.5	1,3	0,7	20	31

*Tahmini rakamlar

Kaynak: Worldbank, World Development Indicators,2000

Ancak kentleşmenin bu derece hızlı artması tabî ki beraberinde birçok sorunu da getirmektedir. Bunların başında kentsel bölgelerde yaşanan yoksulluk gelmektedir. Özellikle Çin gibi kalabalık bir nüfusa sahip ve küresel dünyanın aktif rol üstlenicilerinden biri olan ülkelerde kentsel gelişme, sermayenin bu alanlara çekilmesi v.b. küresel meselelerden belirlenmiş merkezi alanlarda kalkınma faaliyetleri üst düzeylerde yaşanırken çevresel alanlarda yoksulluklar çeşitlenmekte, suç oranları artmakta ve toplumsal yapı farklılaşmaktadır.

Konuyla ilgili olarak Xue ve Zhong önemli çalışmalarında Çin'deki kentsel yoksulluğun sadece yeni bir olgu olmadığını aynı zamanda ciddi bir problem olduğunu vurgulamaktadır. Yapmış oldukları çalışmalarının verilerine göre 1999 yılında kentsel mekânda kayıtlı yoksulluk oranının %7'lerde ve 1995 yılından beri oranın artmakta olduğu ifade edilmektedir (2003: 404).

Ayrıca Hussain ise makalesinde ise Çin'deki kent yoksulluğunun göze çarpan özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- ✓ Çin'de kent yoksulluğu çok çarpık bir görünüm sergilemektedir.
- ✓ Çin için ortalama kent yoksulluk oranı % 4,73 ile çok düşük bir değer göstermektedir
- ✓ Daha önceden kırsal alanda yaşayan yoksulların kentleşme ile birlikte kentli yoksul kategorisine katılması özellikle kentleşme oranlarının % 4,7'den % 8,2'lere yükselmesiyle oluşmuştur(2003: 49).

Görüldüğü üzere Çin gibi aşırı kalabalık bir ülkede kentleşme oranları aşırı derecede artmakta ve tarım ülkesi olarak bilinen komünist bir devlet anlayışına sahip ülkede yaşanan teknolojik gelişmeler kent mekânlarını cazip kılmakta ve kırdaki yaşayanları bu bölgelere çekmektedir. Yaşanan göçle birlikte kırsal yoksul olan nüfus kentlere gelmekte ve kentsel yoksulluk oranlarını değiştirmektedir.

Kısacası Çin'de yaşanan kent yoksulluğu kırsal alanlardan büyük oranda beslenmekte ve kır yoksulluğunun kentteki devamı olarak yaşanmaktadır.

3.3.1.3. Güney Asya'da Kent Yoksulluğu

Güney Asya ülkeleri olarak; Pakistan, Bangladeş, Kamboçya, Nepal, Sri Lanka, Maldivler ve Bhutan' ı sıralayabiliriz. Bu bölgeler iklimsel olarak olumsuz koşullarda yaşamlarını sürdürmek zorundadırlar.

Güney Asya dünyada kentsel yoksulluk oranını en yüksek olduğu bölge hüviyetindedir. Çünkü kent nüfusu toplam nüfusun %28'ini oluştururken kentsel yoksulluk oranı %25'tir. Kentsel yoksulluğun yoğunlaştığı dünyanın mega şehirlerinden bazıları bu bölgede yer almaktadır. Özellikle 'slums'ın etkin olarak yaşandığı bir kent yoksulluğu yaşanmaktadır. Ayrıca Calcutta, New Delhi gibi kent merkezleri çalışan çocuklar, temelde ticari amaçlı seks istismarı söz konusu almaktadır (Baker, 2008: 11).

Güney Asya'da kentsel bölgelerde nüfus oranları her geçen gün artmaktadır. Çoğu ülkelerde kentsel yoksulluk kır yoksulluğundan daha yavaş azalmaktadır. Güney Asya' da en az 3 ülkede(Pakistan, Hindistan, Bangladeş) büyük şehirlerdeki kent alanlarında yaşayan kent nüfusu oranı önemli seviyededir. Bu şehirlerde (Mumbai, Calcutta, Karachi, Delhi) 2015'e kadar 133 milyon Güney Asyalının yaşaması tahmin edilmektedir (Gunewardana, 1999: 1).

Güney Asya'da kent nüfusu hakkındaki tahminlere paralel olarak bu bölgede yaşanan kent yoksullukları daha çok gecekondu bölgelerinde teneke evlerden oluşan, marjinal kabul edilen ve kronik yoksulluğun ciddi boyutlarda gözlemlendiği alanlar hüviyetindedir.

Tablo 15: Güney Asya'da Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk

Ülkeler	Kent Nüfusu		Yıllık ortalama kent nüfusu büyüme oranı	Yoksulluk Oranları (1990)	
	1980	1995		Kent	Kır
Bangladeş	11	18	5.6	56	51
Hindistan	23	27	3.1	38	49
Nepal	7	14	7.8	19	43
Pakistan	28	35	4.6	20	31
Sri Lanka	22	22	1.6	15	36

Kaynak: Gunewardana, 1999: 9.

Tablo 15’te Güney Asya ülkelerinin bazılarında kentleşme oranları ile mekânsal olarak yoksulluk oranlarına ilişkin değerler verilmiştir. Buna göre Güney Asya ülkelerinde kentleşme hızı oldukça yüksektir. Özellikle Bangladeş kentsel yoksulluğun kronik bir hale doğru gittiği ifade edilebilir.

Ayrıca Asya ülkelerinde UN’ nin tahminlerine göre 2025 yılına kadar bölge nüfusunun büyük çoğunluğu kentlerde yaşamayı sürdürecektir. Bazı alt-bölgeler (subregion) diğer bölgelerden daha hızlı bir şekilde kentleşecek. Güney ve doğu Asya’da 2015 yılından önce kentleşme seviyeleri %50’lere varacağı umulurken Merkezi Güney Asya’da bu oran 2030’a kadar beklenmemektedir (UN, 2007: 2).

3.3.2. ABD’ de Kent Yoksulluğu:

Amerika Birleşik Devletleri hem toplumsal alanda hem de ekonomik boyutta 21. yüzyıldaki küresel dünyanın tartışmasız tek hâkimi gibi görünmektedir. Amerika Birleşik Devletleri gerek refah düzeyi yüksek ülkelerden biri (yani GSMH’sı oldukça yüksek seviyelerde) olması gerekse de bilgi teknolojileri açısından ilk sıralarda yer alarak gelişmiş ülkeler arasında yer alması; burada bugünkü küresel dünya şartlarında eşitsizliğin, adaletsizliğin kol gezdiği ve bir yanda gökdelenlerin domino taşı edasıyla dizildiği ihtişamlı bir hayat diğer yanda evsizlerin, çöpten beslenenlerin, köprü altında yaşayanların ve dilenenlerin bulunduğu çift kutuplu bir dünyanın olmadığı anlamına gelmemektedir.

Mayıs ayında ABD’nin Los Angeles şehrinden başlayıp hemen akabinde ülkenin birçok metropolüne ve Kanada’nın büyük kentlerine yayılan olaylar, sadece bu ülkelerde değil, ileri endüstriyel ülkelerin tümünde de yakın gelecekte karşılaşmaları pek muhtemel olayların habercisi olarak algılanmaktadır. “Kent yoksulluğu” denen ve ileri endüstriyel toplumların son yirmi -otuz yıldaki gelişim özelliklerinin özgül sonucu olan yeni alt sınıflar olgusu, ilk kez bu vesileyle bir sorun olarak kendinden söz ettirmekte ve ABD’nin New York gibi metropollerinde sayıları milyonlarla ifade edilen ve birçoğu evsiz barksız olmanın yanı sıra, iş bulmaktan da umudunu kesmiş sefalet sınırının altında “yaşama”ya çalışan yığınları, Avrupa’nın hâlâ ayakta duran sosyal yardım kurumları sayesinde sefalet sınırının çevresinde aynı umutsuzlukla debelenen ve sayıları giderek kabaran yoksulları, 1980’li yıllarda tüm haşmeti ve acımasızlığıyla esen

neo-liberalizm rüzgârlarının kendilerine “veyl mağluplara” deyişini dinlemekte olduğunu belirtmektedir (Laçiner, 2010).

Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri özellikle ekonomik kriz dönemlerinde metropol şehirlerde kent yoksullarının sayısı hızlı bir şekilde arttığı da ileri sürülebilmektedir.

“Krizle birlikte ABD’de hızla artan fakirlik oranı aşevlerinin ve yardım kuruluşlarının ihtiyaç sahiplerine yetmemesine neden olduğu ve evlerine haciz gelen çok sayıda insan ise çadır kentlerde yaşam mücadelesi verdiği belirtilmektedir. Küresel krizin doğum yeri ABD yeni bir sorunla boğuşuyor; ‘yoksulluk’. Yaklaşık 50 milyon ABD’linin sağlık sigortası olmadığı, üstelik bu rakamın her geçen gün arttığı ifade edilmektedir. Hisse senedi fiyatlarının dibe vurduğu, banka ve şirket gelirlerinin yerlerde süründüğü ülkede 32 milyondan fazla insan gıda kuponu ile yaşamını sürdürmeye çalışırken 15 milyona yakın kişi de işsiz. Evsiz nüfusundaki artış, kredi borçlarının ödenmemesi nedeniyle bankalar tarafından el koyulan evlerin sayısına paralel olarak artıyor. Mart 2009’da el konulan evlerin sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 45 daha fazlaydı (gazeteparc.com). ”

Yoksulluk, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’nin bazı bölgelerinde bile fark edilir şekilde tırmanmakta ve en zengin ülkelerde yaşayan nüfusun %12’sini yoksullar oluşturmaktadır. ABD’de çocukların %22’si görece yoksul yaşadığı ve gelişmekte olan ülkelere her dört kişiden birinin mutlak yoksulluk içinde yaşadığı OECD raporunda ifade edilmektedir (Ala, 2009: 5).

Görüldüğü üzere ABD’ de yoksulluk ciddi bir sorun olarak her geçen gün ağırlaşmakta ve zamanla içinden çıkılmaz bir hale doğru gitmektedir. Amerika Birleşik Devletleri yoksulluk konusunda ve özellikle kent yoksulluğu konusunda genel ifadelerden sonra “marjinalleştirme” kavramının kendisiyle özdeş hale geldiği bir bölge olan Latin Amerika’da yaşanan süreci irdelemeye çalışılacaktır. Biz burada özellikle kent yoksulluğu literatüründe bölgesel ayrımlar çerçevesinde oluşturulmuş çizgiyi takip edeceğiz ve Latin Amerika ile Karayipler birlikte ele alınacaktır.

Fay ve Laderchi ise çalışmalarında bu bölgelerde nüfusun üçte birinin şehirlerde yaşamıyla buraları kentsel bir alan olarak görmek gerektiğini ifade etmektedirler. Latin Amerika ve Karayipler görece yoksulluk oranının düşük olmasına karşın mutlak yoksul olanların oranı yüksektir: kent bölgelerinde yaşayan nüfusun %60 (yaklaşık 113

milyon)’ı yoksul iken nüfusun yarısına yakını (yaklaşık 46 milyon) ekstrem bir yoksulluk yaşamakta olduğu aşağıdaki tabloda rakamlarla ifade edilmektedir. (Bkz. Tablo 16). Ayrıca demografik trendler, eğer yoksulluk oranlarında bir değişiklik olmazsa, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinin kentlerinde yaşayan yoksulların oranı 2015’e kadar toplam yoksulların üçte ikisini oluşturacağı iddia edilmektedir (2005: 19).

Tablo 16: Latin Amerika ve Karayipler’ de Yoksulluk Kentleşiyor

Toplam Yoksulluk			Ekstrem Yoksulluk	
YIL	KENT	KIR	KENT	KIR
1986	71	65	26	32
1995	102	79	38	47
1998	102	76	39	46
2000	113	76	46	46

Kaynak : Fay ve Laderchi, 2005: 20.

İfade edildiği üzere kentleşme oranları sadece Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika v.b bölgeler için değil küresel dünyada tüm ülkeler, bölgeler için söz konusu olan ve giderek artan bir oranda yaşanan durum olarak görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri kentsel yoksulluk açısından özellikle literatürde “underclass” olarak geçen ve sınıf-altı kavramı olarak Türkçeleştirilen olgu özellikle kentsel alanlarda periferiye itilmiş, evsiz, hiçbir işe yaramayan, potansiyel suçlu olarak kabul edilen toplumsal bir durumu karşılamak amacıyla kullanılmaktadır.

Diğer yandan Latin Amerika da kentsel yoksulluk literatürü için oldukça önemli görülen “marjinalleş(tir)me” olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Arjantin, Brezilya gibi Latin Amerika ülkelerinde oldukça sık rastlanan bir durum olarak marjinal kesimi, toplumsal sonuçları bakımından “Ciudad de deus (Tanrı Şehir)” adlı film çerçevesinde ele aldığımızda şunları söyleyebiliriz; Brezilya’da kent merkezinin uzağında aynı tip evler (alan, biçim ve kalite bakımından) belirli bir alan içerisinde yoksul insanlardan oluşan ve eğitim seviyesi düşük, hane reisleri devamlı iş bulamayan ve çocuklar suça çok kolay bulaşabilmekte, akran gruplarıyla çete kurulmasından her türlü uyuşturucu maddenin kullanıldığı bir toplumsal yapı söz konusudur.

4.3.3. Avrupa’da Kent Yoksulluğu

Avrupa Birliği ülkeleri gelişmiş ülkeler sınıfında yer alan bir grubu temsil etmektedir. Bunun yanında yaşanan yoksulluk durumu ülkeler bazında farklılık göstermesine rağmen özellikle kent yoksulluğu ve sosyal dışlanma olgusu ciddi bir sosyo – ekonomik soruna işaret etmektedir.

Topluluk içinde 50 milyon yoksulun, 3 milyon evsizin ve yarısı bir yılı aşkın süreden beri işsiz olan 17 milyon işsiz varlığından söz eden Sapançalı (2005: 62), 1990’da Toplulukta her yedi kişiden birinin yoksul olduğu ve 1980’li yıllarda tüm Batı Avrupa ülkelerinde, sosyal koruma sistemlerinin mali durumunun gerilemiş ve sosyal güvenliğin karşıladığı risklerin ağırlaştığı belirtilmektedir. Ayrıca işsizlik, yaşlı sayısı ve sağlık giderlerinin arttığı, buna karşılık sosyal güvenliğin finans yeteneğinin azaldığı ve gelir eşitsizliklerinin arttığı ifade edilmektedir. Nitelikli işçilerin gerçek ücretlerinin artarken, niteliksizlerin ücreti düştüğü ve 1980’li yıllardan beri, Batı Avrupa’da gelir dağılımının daha adaletsiz ve eşitsiz bir nitelik kazandığı belirtilmiştir.

Diğer yandan, 2001 yılı itibariyle ise AB’ye üye ülkeler arasında ortalama toplam yoksulluk riski altında olanların oranı yüzde 15’dir. Yani AB’de, yeni katılan üye ülkeler kenarda tutulduğunda 60 milyondan fazla kişi yoksulluk riski altındadır. Bunun anlamı yaklaşık Fransa nüfusu kadar bir insan kitlesi AB içinde yoksul olarak yaşamaktadır. Birlik içinde, İrlanda (%21), Portekiz (%20), Yunanistan (%20), İspanya (%19) ve İtalya (%19) yoksulluk riskinin en yüksek oranda olduğu ülkeler iken, Danimarka (%10), İsveç (%9) ve Çek Cumhuriyeti (%8) ise yoksulluk riskinin en düşük oranda yaşandığı ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca, Birlik düzeyinde sürekli (persistent) yoksulluk riski taşıyanların oranı ise yüzde 9’dur. Özellikle İrlanda, Portekiz, Yunanistan, İspanya ve İtalya’da sürekli yoksulluk çekenlerin oranı yüzde 15’ler gibi hayli yüksek düzeyde olduğu belirtilmektedir (Sapançalı, 2005: 68).

Son yıllarda yaşanan duruma baktığımızda ise “Yoksulluk: Avrupa’da 85 Milyon Yoksul” başlıklı haberde Avrupa’da yoksulluğun boyutlarının genişlemekte olduğu duyurulmaktadır. Avrupa Birliği’nin istatistik kurumu Eurobarometre’nin raporu çarpıcı bir gerçeği gözler önüne serdiği ifade edilmektedir. Rapora göre Avrupa’da yaklaşık 85 milyon yoksul bulunmaktadır. Eurobarometre 18–22 Mayıs tarihleri arasında 25.600 kişiyle telefon anketi gerçekleştirdiği ve ‘Fakirleştğinizi düşünüyor

musunuz?’ sorusuna evet diyenlerin oranı şöyle gerçekleşmektedir: Yunanistan % 85, Fransa % 83, Bulgaristan % 82, Romanya % 77, İtalya % 75. Danimarka % 55’le son sırada yer alırken, onu Hollanda ve İngiltere takip etmektedir (Euronews, 2010).

500 milyon nüfuslu Avrupa Birliği’nde her 6 kişiden 1’i önümüzdeki 12 ay içinde işini kaybetmekten korkmaktadır. Neredeyse yarısı, işini kaybetmesi halinde 6 ay içinde istihdam edilemeyeceğini belirtmektedir. Raporun şok sonuçları bunlarla sınırlı kalmamakta ve 150 milyona yakın Avrupalı geride kalan 6 ayda sağlık ve çocuklarının bakım giderlerini karşılamada sıkıntılar yaşadığı belirtilmektedir (Euronews, 2010).

Avrupa Birliği gelecek 10 yılı kapsayan Avrupa 2020 stratejisinde en az 20 milyon Avrupalıyı yoksulluktan kurtarmayı hedeflemektedir. Fakat Eurobarometre’nin ortaya koyduğu tablo, bunun kolay olmayacağını göstermektedir. “2010 Fakirlikle Mücadele Yılı” başlıklı haberde ise Avrupa Birliği (AB)’nin 2010 yılını fakirlikle ve sosyal dışlanmışlıkla mücadele yılı ilan ettiği belirtilmektedir. Hükümetler ve sivil toplum kuruluşlarının, yıl boyunca bu iki konuda yoğun bir faaliyet sergileyecekleri de eklenmektedir. Avrupa’da toplam 80 milyon kişi fakirlik sınırında yaşıyor. Özellikle Belçika, Polonya, İspanya, İtalya, Hollanda ve Almanya’da fakirlerin durumu giderek kötüleşmektedir. Euronews’in sokakta yapmış olduğu araştırmada çarpıcı durumlar ortaya çıkmaktadır. Sokakta geceleme zorunda kalanlardan biri, “‘Aile büyüklerimden birini kaybedince mali sıkıntı içerisine düştüm. Ve şimdi gördüğünüz gibi evsiz barksız sokaklarda yaşıyorum.’” derken, bir diğeryse, “‘Ailemdeki herkes öldü. Bir başıma kaldım. Konuşabileceğim kimse kalmadı.’” şeklinde yakındığı belirtilmektedir.

On yıl önce Avrupa Birliği Lizbon Stratejisi’ni ilk kez dillendirdiğinde, 2010’a kadar birlik sınırları içerisinde fakirliği ortadan kaldırmayı hedef olarak koyduğu ancak yıl 2010 ve daha kat edilmesi gereken çok mesafe olduğu şu cümlelerle ifade edilmektedir: “‘Kriz çıktığından, hatta daha da öncesinden beri evsizlerin profilinde bir değişiklik olduğunu gözlemliyorduk. Şimdi Fransa, İspanya ve Hollanda vatandaşlarını da evsiz olarak sokaklarda görmek mümkün hale geldi.’”

Birlik, fakirlik ve sosyal dışlanmışlıkla mücadeleyi, iki büyük uluslararası toplantıyla masaya yatıracağı belirtilmekte, bunlardan ilki 21 Ocak’ta Madrid’de düzenleneceği ve ikincisi ise Aralık 2010’da gerçekleşeceği duyurulmaktadır. Birliğin bu iş için ayırdığı bütçe ise 17 milyon Euro. Ulusal hükümetler de bütçeyi kendi

imkânlarıyla destekleyecek. Amaç sokaklara mahkûm olan kimsesizleri mümkün olduğu kadar sosyal hayatın ve güvencenin içine çekebilmektir (Euronews, 2010).

4.3.4. Afrika’da Kent Yoksulluğu

Afrika kıtası yoksulluk konusunda dünyanın en fakir ülkelerinin yer aldığı bir bölge olması nedeniyle bu bölgede, gerek kır yoksulluğu, insani yoksulluk ve mutlak yoksulluk gerekse de kronik yoksulluk, açlık v.b yoksulluk halleri muazzam derecede yaşanmaktadır.

Afrika, başta yoksulluk, açlık ve sağlıklı suya erişim problemi olmak üzere, ülke-içi çatışmalar ve doğurduğu göçmen/sığınmacı sorunu, sıtma, tüberküloz ve HIV/AIDS gibi sağlık sorunları ve elbette son on yıldır dramatik bir şekilde kötüye giden ekonomik performans sorunu gibi pek çok sorunla başa çıkmak zorunda kalmış bir bölge konumundadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) rakamlarına göre, açlık, kuraklık ve kötü sağlık koşullarından 2002 yılı itibariyle Afrika’nın güneyinde günde 12-14 milyon insan etkilenmekte, özellikle yetersiz sağlık koşulları ve yetersiz beslenme sonucunda çocuk ölümleri yüzde 50 oranında artış göstermektedir. HIV/AIDS ise, pek çok bölgede yaşam süresini otuzlu yaşlara indirmiş durumda, örneğin, sadece Sahra-altı Afrika, dünyada AIDS ölümlerinin yaklaşık 80’inin gerçekleştiği bir bölge durumundadır (Gönel, 2010).

Kısacası Afrika ülkelerinin birçoğu ekonomik ve politik açıdan gelişmemiş ülke hüviyetindedir. Daha çok 3. dünya olarak kavramlaştırılan Afrika ülkeleri küreselleşme süreciyle birlikte tüm dünyada olduğu gibi kentleşme oranları artış göstermektedir. Yoksulluk yazınında özellikle Sahra-altı Afrikası (sub-Saharan Africa) önemli bir yer tutmaktadır.

Ayrıca 21. yüzyıl boyunca yoksulluğun artış göstereceği tahmin edilen tek kıta da Afrika olarak ifade edilmektedir. Yoksullukla birlikte hareket eden ancak tarımsal koşulların iyileştirilememesinden de kaynaklanan açlık problemi ise Afrika’nın adeta sembolü olmuş bir durumdadır. 2000 yılı itibariyle dünyadaki açlık probleminin % 44’ü Afrika’da yaşanmakta olup bu rakamın 2015 yılında % 73 olacağı öngörülmüyor. Bir başka çalışmaya göre de, 2050 yılında Afrika’da 30 milyon insan daha açlıkla karşı karşıya kalacak ve nüfusun % 18’ini daha açlık riski ile karşı karşıhmin ediliyor. Bu arada, Afrika son derece hızlı bir şekilde kentleşmeyi de sürdürmekte. 1950’de % 14.5

olan kentleşme oranı 1980 ve 1990 yıllarında sırasıyla % 28 ve % 34'e yükselmiş durumda, söz konusu bu rakamın 2020'de % 50 olacağı tahmin ediliyor. Yoksulluğun artmasında kentleşmenin de etkili unsurlardan biri olarak kabul edilmekte olduğu ifade edilmektedir(Gönel, 2010).

Bilindiği üzere Afrika kıtası Batılılar tarafından yıllarca sömürülmüş bir kıta olarak hüküm sürmüş ve ulus-devletlerin hâkim döneminde bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen bugün bile batıya olan bağımlılıklarını devam ettirmektedirler. Afrika kıtasının bu kolonyal tarihi özellikle Sahra-altı Afrikası'nda kent merkezlerinde kronik yoksulluğun yaşanmasında özel bir öneme sahiptir. Kolonyal dönem süresince çoğu ülkelerde kent merkezleri beyaz sömürgeci yerleşimcilerin dışlaması söz konusuydu (Mabogunje, 2005: 5).

Afrika kıtasında yaşanan kent yoksulluğunun temel karakteristiği olarak Bıçkı şunları ileri sürmektedir: “Sahra altı Afrika ülkelerinin bir yandan uzun bir kolonizasyon geçmişinin olması; diğer yandan kalkınma düzeyi olarak dünyayı en gerilerinde yer almaları dolayısıyla ‘mutlak yoksulluk’ düzeyinde bir yoksulluk sorunları bulunmaktadır. Bu ülkelerde kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk arasında bir ayırım yapma; yoksulluğun kesif yaygınlığından ötürü anlamlı değildir. Bu ülkelerin kentleri, çeşitli uluslar arası kuruluşlardan (WB, UN, UNİCEF gibi) aldıkları yardımlarla ayakta durmaya çabalamaktadır. Bu kentlerdeki yoğun yoksulluk tablosunu, AİDS gibi ölümcül hastalıkların yaygınlığı daha da kötüleştirmektedir (Bıçkı, 2005: 128 – 129).

Yaşanan kentleşme artışının kıtada önemli seviyelere çıkması tahmin edilmektedir. Diğer taraftan Sahra-altı Afrikası'nın tümünde 2000 yılına kadar kent bölgelerinde yaşayan insanların oranının %37'lerde olması; 2030 yılının öncesinde ise bu oranın % 50'yi geçmesi tahmin edilmektedir. Bu tahminler çerçevesinde Afrika nüfusunun yarısının kent bölgelerinde yaşayacağı öngörüsü bile yoksulluğu azaltma, kalkınma ve yönetim açısından özel bir krize neden olabileceği ileri sürülmektedir (Mabogunje, 2005: 5).

Tablo 17: Afrika kıtası kentleşme oranları ve tahminleri

	Nüfus (milyon)					Yıllık ortalama değişim oranı		
Yıllar	1950	1975	2000	2003	2030	1950-1975	1975-2000	2000-2030
Toplam Nüfus								
Afrika	221	408	796	851	1 398	2.45	2.67	1.88
Kent Nüfusu								
Afrika	33	103	295	329	748	4.57	4.21	3.10

Kaynak: United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division 7; *World Urbanization Prospects: The 2003 Revision*, (2004)

Birleşmiş milletlerin tahminleri çerçevesinde Tablo 15'e göre, Afrika kıtası kentleşme oranı bakımından yaşanan değişimin önemli boyutlarda olduğu gözlemlenmektedir. Açlık, temiz su ve AIDS gibi olumsuzlukların kentleşme ile birlikte kronik bir hal alması kentsel yoksulluğun özellikle bu bölgede üzerinde ivediyle durulması gerekli bir toplumsal problem olarak gözükmektedir.

3.4. Türkiye'de Kent Yoksulluğu

Türkiye'de kentleşme üzerine yürütülen tartışmalar kırdan göç, gecekondulaşma, kentlileşme, siyasal katılım, kentte kurulan informal ilişkilerin niteliği ve son dönemlerde ise yoksulluk bağlamında ele alındığı ifade edilmektedir. Ayrıca bu araştırmalar kentsel alandaki formal iş piyasasının göç edenleri emebilme gücünden yoksun olduğunu ve göç edenlerin kentte var olabilmek için daha çok informal iş piyasasına dâhil olduğunu belirtmektedir (Yılmaz, 2008: 167).

Dünyada, sanayi devrimi sonrasında kentleşme süreciyle bağlantılı olarak ortaya çıkan ve giderek çok boyutlu ve karmaşık bir olgu haline gelen kent yoksulluğu, Türkiye'de de 1950'lerden itibaren başlayan ve değişik dinamiklere göre süregelen göç hareketlerine bağlı olarak belirginlik kazanmış ve zaman içinde artış göstermiştir. Başlangıçta genellikle kentlerin kenar mahallelerinde görülen kent yoksulluğu, bugün artık kent merkezlerini de kuşatan ciddi bir sorundur. Kent yoksulluğu, ekonomik bir sorun olmanın ötesinde, geniş kapsamlı bir tablo içinde değerlendirilmeli ve bu tabloda

yoksulların yetersiz gelire sahip olması yanında içinde bulunduğu toplumun standardına erişmediği için duyduğu sıkıntı ve yaşadığı sosyal dışlanma dikkati çekmektedir. Yoksulluğun bireyde yarattığı bu sosyal ve psikolojik etkiler kentlerde daha fazla karşımıza çıkmaktadır (Abay, 2004: 522) .

Öte yandan, kentsel yoksulluk, ekonomik ve sosyolojik yaklaşımlarla kentteki belirli bir bölgenin belirli kaynaklardan yoksun oluşu yanında, kentin göreceli dengesizliği, düzensizliği ve bozulan fonksiyonelliği olarak da anlaşılmaktadır. Ayrıca kentsel yoksulluk, sosyal etkinlik, yetkinlik ve organizasyonlar açısından da bir yetersizlik anlamına gelmektedir. Kent yoksulluğu, öncelikle ekonomik bir problem olmakla beraber girift bir süreci de kapsamaktadır. Kent, göç eden insanlara, istihdam imkânı vermediğinde, göçmenler, normal kazanç yollarının dışında yollar aramaya başlamaktadır. Daha da kötüsü kent yoksullarından oluşan bazı gruplar, saldırgan ve tehlikeli gruplar haline dönüşmektedir. Bu durum bir taraftan devletin vergi kaybına yol açarken, diğer taraftan da tedavilerini zorlaştıran bir grubun oluşmasına neden olmaktadır (Abay, 2004: 522 – 523) .

Kent yoksulluğu, son zamanlarda çeşitli nedenlerle ülkemizde yaşanan göç olgusu ve sosyo-ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Kent yoksulluğu, işsizlik, ücretlerin dondurulması, ücretsiz izin verilmesi, sürekli bir meskende ikamet edememek gibi ekonomik risklerin yanında, her türlü sorunun artması, eğitim olanaklarından yoksulluk, psikolojik sorunların artması, aile geçimsizliği ve aile içi giderin artması gibi sosyal riski de beraberinde getirmektedir. Kentsel alanda yaşayan yoksulların karşılaştıkları en büyük problemin başında barınma yoksulluğu, işsizlik ve güvensizlik yer almaktadır (Sula, 2004: 550'den aktaran: Aydın, 2007:165) .

Türkiye’de ilk kez 1945–50 ve daha sonra 1965–70 yılları arasında kırsal alandaki yoksul kesiminden, İstanbul, Ankara ve Adana gibi sanayileşmiş büyük şehirlere göç başlamış ve bunun sonucunda da bu kentlerde, gecekondulaşma ve çarpık kentleşme gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Son dönemlere ise Türkiye’nin güneydoğusundaki, siyasi huzursuzluk ve terör olayları nedeniyle İstanbul, İzmir, Ankara, Mersin, Adana, Antalya, Diyarbakır, Gaziantep gibi büyük şehirlere kitlesel bir göç başlamıştır. Hiçbir hazırlıkları olmadan kentlere göç eden ailelerin çocukları kendilerini, aile gelirine katkı sağlamak için korumasız ve istismara açık koşullar içinde sokaklarda çalışırken bulmuşlardır. Kırdan kente göçün ortaya çıktığı en temel

problemlerden biri de, yoğunlaşma sürecini yaşayan göçlerin, kent çevresinde hızla gecekondulaşmalarını oluşturmalarıdır. Bu sağlıklı kentleşme sonucunda bir taraftan kır özelliklerini kente taşımaya çalışan, diğer taraftan da kent özelliklerine uyum sağlamak zorunda olan kırsal kent arasında sıkışmış, yaşamlarında zaman zaman kente tepkiyi, zaman zamanda kırsal özlemi vurgulayan bir alt kültür oluşturularak, aileler kent yaşamının dışına itilmiştir (Sula, 2004: 551'den akt. Aydın, 2007: 166).

Işık ve Pınarcıoğlu (2005: 112–113) önemli çalışmalarında ülkemizdeki kentsel yoksulluğunu, 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayırarak inceleyebilmişlerdir. 1980 öncesi, ilk kuşak gecekondularının temel özelliğinin, kırdan göç edenlerin kentin çevresinde yer alan hazine arazileri üzerinde, esas olarak kendi emekleri ile yapım sürecini gerçekleştirmeleridir. Aile yakın çevresinden yardım alsa, hatta belli durumlarda işçi ya da usta çalıştırsa bile, ilk kuşak gecekonduların temel özelliği, yapımcı ve kullanıcı arasında ayrışma olmamasıdır. İlk dönem gecekonduları, köyden kente göç eden kitleler için çok önemli bir işlev görmüş, kentte ilk deneyimlerini edindikleri, kente ilk adımlarını attıkları bir mekân haline dönüşmüştür. Gecekonduların kentle bu denli barışık yerleşimler olmasının nedeni, kırsal ve kentsel toprak ve mülkiyetinin yapısından kaynaklanmaktadır.

Kentleşmenin ilk dönemlerinde üzerine konut yapılacak bir toprak parçası elde etmenin en kolay yolu olarak arazi işgali, devlet ile kente göçen kitleler arasındaki sessiz ortaklığın en önemli öğelerinden biri olmuştur. Kente ilk gelenler, kendilerinden önce kente gelmiş hemşerilerinin deneyimlerinden önemli ölçüde yararlanmışlardır. 1980 öncesi dönemde, göçmenlerin oluşturduğu ilişki ağlarının belirleyici niteliği, dayanışmacı özelliklerinin ön planda olmasıdır.

1980 sonrasında, kente göç dalgalarına katılan grupların kendi aralarında kurdukları bir ortaklık olan nöbetleşe yoksulluk kavramı karşımıza çıkmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk kavramı kente önceden gelmiş göçmen grupları ile kente imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların kente daha sonradan gelen kesimler ile diğer imtiyazsız gruplar üzerinden zenginleşmeleri, bir anlamda yoksulluklarını bu gruplara devredebilmelidir. Bu anlamda nöbetleşe yoksulluk “eşitsiz güç ilişkileri” ifade eder nöbetleşe yoksulluktan, 1980 öncesinde olduğu gibi dayanışmacı ilişki ağı yoktur, yapımcı ve kullanıcı arasında ayrışmalar olmuştur. Nöbetleşe yoksulluk esas olarak kent yoksulluklarının, kendi aralarında kurdukları ve yürüttükleri bir ortaklıktır. Bu

ortaklığın temel varlık nedeni ise ekmek kavgasıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 155–159).

Diğer yandan 1990’lardan itibaren Türkiye’deki kentsel yoksulluk çalışmalarının odaklandığı alanlardan biri Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki kentlerden yaşanan “zorunlu göç” sürecidir. Bu süreçte ortaya çıkan kent yoksulluğu açısından temel önem zorunlu göçle kente yerleşen göçmenlerin kent yoksulları arasında “en yoksul kesim” olduğu gerçeğidir (Ersoy ve Şengül 2002: 78).

Türkiye’de yaşanan kent yoksulluğu olgusu bir önceki sayfada açıklandığı üzere belirli bir dönemleştirme çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır. Ancak buradan itibaren kent yoksulluğu ve Türkiye’deki boyutlarını daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

3.4.1. Türkiye’de 1980 Öncesi Dönemde Kent Yoksulluğu

Türkiye açısından 1950’li yıllar kırdan kente göçün başlangıç yılları olarak değerlendirilmektedir. Ancak özellikle bu yıllardan önce Türkiye’nin ulus devlet olma çabaları çerçevesinde kentsel yapının temelini politik açıdan hangi temellere sahip olduğunu irdeleyelim.

1923’le başlayan dönemde, önemli bir göç hareketi yaşanmamış ve dönem boyunca kentleşme dinamikleri zayıf kalmıştır. Kırdan kente ve kentten kente cılız bir göç söz konusu olmuştur. Evlilikler, memur tayini, okul gibi nedenler göçün temel sebebi olmuştur. Kentli nüfusun oranı 1927’den 1950’ ye kadar ancak % 3’lük artış göstermiş olduğu ve kırdan kente göçün, savaş sonrası dönemde tarımdaki mekanizasyonun etkisiyle başlayarak, sanayileşme ile birlikte hızlanmış; il merkezleri, yönetim ve kontrol işlevleri yanı sıra eğitim, kültür ve sağlık gibi kamu hizmetleri bakımından da etki alanlarındaki kırsal bölgeler nezdinde çekim merkezleri durumuna getirilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir (Altun,2007; 79 – 80).

Türkiye’de cumhuriyetin başlangıç yıllarından itibaren artan kent nüfusları 1950’li yıllara kadar büyük şehirlerde iki kat bir artışın olduğu bilinmektedir. Türkiye’de bu dönemlerde yaşanan hızlı kentleşme özellikle “taşı toprağı altın”

özdeyişinde kendini somutlaştırmakta ve toplumsal hareketliliğe bir açıklama getirmemizi kolaylaştırmaktadır.

Yaşanan dönüşüm istatistikî verilerde daha somut olarak kentleşme olgusunun Türkiye’de hangi boyutlarda yaşanmakta olduğunu ve bugünlere nasıl geldiğini görmemiz açısından oldukça önemlidir.

Tablo 18: Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Kentleşme

Sayım Yılı	KENT		KÖY		TOPLAM
	Nüfus	%	Nüfus	%	
1927	3.305.809	24.22	10.342.391	75.78	13.648.270
1945	4.687.102	24.94	14.103.072	75.06	18.790.174
1950	5.244.337	25.04	15.702.851	74.96	20.947.188
1960	8.859.731	31.92	18.895.089	68.08	27.754.820
1970	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55	35.605.176
1980	19.645.007	43.91	25.091.950	56.09	44.736.957

Kaynak: TÜİK, “ İstatistiksel Tablolar, Şehir ve Köy Nüfusu”.

Ulus devlet olma yolunda ilk adımı cumhuriyeti kurarak atan Türkiye, 1923 yılından sonra ilk resmi nüfus sayımı (bugünkü standartlara yakın) 1927 yılında yaptığı görülmektedir. Tablo 18’e göre devletin ilk yıllarında toplam nüfusta her 4 kişinin biri kente yaşarken kalan 3 kişi kırsal alanda yaşamaktadır. I. ve II. Dünya Savaşı dönemlerinden sonra nüfus artış hızı oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır. Genel olarak nüfusun artmasının yanında özellikle sanayileşme döneminin başlaması ve Marshall yardımlarıyla kente göçler yaşanmıştır. Sanayileşme beraberinde makineleşmeyi getirerek

Diğer yandan tablo 18’e göre 1950 yılından itibaren düzenli olarak kent nüfusu artarken kır nüfusu düşüşe geçmiştir. 1980 yılında Türkiye genelinde kent nüfus oranı yaklaşık olarak %44(20 milyon kişi) iken kır nüfus oranı %56 civarındadır. (25 milyon kişi)

Kentsel bölgelere yoğun göç sonucu gelen bireyler her şeyin hazır olduğu bir ortama değil de “taşı toprağı altın” olan bir kent düşüncesinden dolayı aslında kırdan

pek farklı olamayan bir çevreyle karşılaşmışlardır. Aslında ilk göçmenler geldikleri yerlerde kısa sürede konut ihtiyacını gidermeye ve ekmek parası kazanabilmek için bir işe gereksinim duymuştur. Ancak bu ihtiyaçların giderilmesi informal yollardan halledilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle gecekondulu olgusu bir Türkiye gerçeği olmaya bu dönem itibarıyla başlamıştır.

1950 ve 1970'ler döneminde gecekonduların ortaya çıkmasının sebeplerini ise Adaman ve Erder şu uygulamalarda aramışlardır: "Özel sektör kentlerdeki arazi mülkiyeti sorunlarından dolayı, konut alanına yoğunlukla girmeyi seçmemiş, bunu yerine enerjisini sanayide yoğunlaştırmayı tercih etmiştir. Kamu ise, kentlere göç eden ve büyük ölçüde kamu arazisinin üzerinde gecekondular inşa eden bu kesimin barınak ihtiyacını karşılamıyor aynı zamanda Osmanlı döneminden kalma geniş kamu arazilerinin kullanılmasına da ses çıkartmıyordu. Ayrıca politik birimlerde bu kesimleri oy deposu olarak gördüklerinden buralara hizmet götürmesi, seçim dönmelerinde verilen vaatler sonucu çıkarılan af yasaları gecekondulu sorununun kalıcı olmasına hukuksal zemin hazırlamıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda ilk göç dalgasıyla birlikte köylerden kentlere gelen ve genelde fazla bir serveti olmayan bu yoksul kesimin yerleştikleri yerler şehrin tercih edilen merkezlerine yakınsa daha sonraları hızlı bir şekilde ilk olarak kente göçmenin avantajlarından faydalanacaklardır. Çünkü 80'lere gelindiğinde gecekondulu alanları birden değerleneceği ifade edilmektedir (Altun, 2007: 84 – 85).

Yine aynı şekilde 1980 öncesi, ilk kuşak gecekondularının temel özelliğinin, kırdan göç edenlerin kentin çevresinde yer alan hazine arazileri üzerinde, esas olarak kendi emekleri ile yapım sürecini gerçekleştirmeleridir. Aile yakın çevresinden yardım alsa, hatta belli durumlarda işçi ya da usta çalıştırsa bile, ilk kuşak gecekonduların temel özelliği, yapımcı ve kullanıcı arasında ayrışma olmamasıdır. İlk dönem gecekonduları, köyden kente göç eden kitleler için çok önemli bir işlev görmüş, kentte ilk deneyimlerini edindikleri, kente ilk adımlarını attıkları bir mekân haline dönüşmüştür. Gecekonduların kentle bu denli barışık yerleşimler olmasının nedeni, kırsal ve kentsel toprak ve mülkiyetinin yapısından kaynaklanmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 112–113).

Türkiye’de 1980 öncesi kentsel yoksulluk hakkında daha açık bilgileri bu alanda yapılmış bilimsel çalışmalar çerçevesinde değerlendirmek daha doğru bir bakış açısı bizlere kazandırması nedeniyle kayda değer görülebilir.

Ersoy ve Şengül çalışmalarında Türkiye’de kentsel yoksulluk üzerine yürütülmüş tartışmaları iki farklı döneme ayırmanın olanaklı olduğunu ve 1980 öncesi dönemde temel tartışmanın göçmen kesimin kentle bütünleşmesini ele alan çalışmalar çerçevesinde şekillendiği ifade edilmektedir(2002: 73 -74).

Genel olarak ifade etmek gerektiğinde ise 1980 öncesi dönemde kırdan kente göç ve kentlileşme olguları kentsel yoksulluk açısından önemli atfedilecek konular olmuştur.

3.4.2. Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kent Yoksulluğu

1980’li yıllar sonunda dünya genelinde kapitalizmin girdiği büyük bunalım ve her yerde ekonomik krizler sonucunda refah devleti anlayışından vazgeçilmiş ve yerine piyasa ekonomisiyle serbest pazar anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Özellikle Fordizmin krizi olarak bilinen ve kapitalizmin Post-Fordizm ile bu duruma çözüm olarak sunulan yeni anlayış, sanayileşmeden bilgi toplumuna geçişle birlikte çalışma anlayışları, ücretler, sendikal haklar v.b. birçok konuda kentte yaşayan bireylerin sorunlu bir ortamda bulunmalarına sebep olmuştur. Ayrıca bu dönemde liberal ekonomiye geçişle birlikte küreselleşme olgusu daha da belirgin hale gelmeye başlamıştır. Yaşanan bu dönüşüm küresel dünyaya entegre olmaya çalışan Türkiye için de önem arz etmektedir.

Bu açıdan 1980 sonrası dönemde hem gelişmiş ülkelerde hem de azgelişmiş ülkelerde, kentsel alanlarda hızlı dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümlerin en önemli özelliği emeğin yeniden üretiminin önceliğini yitirmesi, buna karşın sermayenin desteklenmesine yönelik politikaların ön plana çıkması olmuştur. 1980’li yıllar ülkemizde ve dünya genelinde hızlı ve ekonomik sosyal değişimlerin yaşandığı yıllardır ve ekonomik açıdan bir dönüm noktasıdır. Dünya ekonomisinde yaşanan değişime uyumu açısından 1980 yılında ülkemizde ithal ikameci sanayileşmeden, ihracata yönelik sanayileşmeye geçiş başlamıştır(Altun, 2007: 85).

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde kentsel yoksulluk konusunun hangi boyutlarda yaşandığını anlamamız için öncelikle yaşanan değişimleri bilmemiz gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye’nin 1980’li yıllarda liberal ekonomiye geçtiği,

küresel arenada yer alabilmek için değişime ayak uydurmaya çalıştığı söylenebilmektedir.

Ekonomik alanda yaşananların yanında kente göç 1980’li yıllar sonunda hız kazanmıştır. Bu durumu kır/kent nüfusundaki değişimden gözlemlemek oldukça kolaydır.

Tablo 19: Türkiye’de 1980 – 1990 Dönemi Kentleşme

Sayım Yılı	KENT		KÖY		TOPLAM
	Nüfus	%	Nüfus	%	
1980	19.645.007	43.91	25.091.950	56.09	44.736.957
1990	33.326.351	59.01	23.146.684	40.99	56.473.035

Kaynak: TÜİK, “ İstatistiksel Tablolar, Şehir ve Köy Nüfusu”.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi kır/kent nüfusu Türkiye’de diğer alanlarda yaşanan dönüşümlerin etkisiyle cumhuriyetin ilk dönemlerindeki oranların tam zıttı haline gelmiştir. Türkiye’nin kent nüfusu %25’lerden %60’lar gibi bir orana yükselmiş; kır nüfusu ise %75’lerden %40’lara kadar düşmüştür. Tabii ki bu artış beraberinde yoksulluk, işsizlik, çarpık/anomik kentleşme, gecekondulaşma gibi sorunları da getirmektedir.

Işık ve Pınarcıoğlu (2005: 155–159) yoksulluk yazını açısından önemli görülen çalışmalarında ülkemizdeki kentsel yoksulluğun 1980 sonrası dönemde kente göç dalgalarına katılan grupların kendi aralarında kurdukları bir ortaklık olan nöbetleşe yoksulluk kavramı karşımıza çıkmakta olduğunu belirtmektedirler. Nöbetleşe yoksulluk kavramı kente önceden gelmiş göçmen grupları ile kente imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların kente daha sonradan gelen kesimler ile diğer imtiyazsız gruplar üzerinden zenginleşmeleri, bir anlamda yoksulluklarını bu gruplara devredebilmelidir. Bu anlamda nöbetleşe yoksulluk “eşitsiz güç ilişkileri” ifade eder. Nöbetleşe yoksulluktan, 1980 öncesinde olduğu gibi dayanışmacı ilişki ağı yoktur, yapımcı ve kullanıcı arasında ayrışmalar olmuştur. Nöbetleşe yoksulluk esas olarak kent yoksulluklarının, kendi

aralarında kurdukları ve yürüttükleri bir ortaklıktır. Bu ortaklığın temel varlık nedeni ise ekmek kavgası olduğu belirtilmektedir.

Görüldüğü üzere 1980 ve sonrası dönemde özellikle barınma ihtiyacını kentsel bölgelerde karşılamak için gelenler hazine arazilerine yerleşmiş ve seçim dönemlerinde tapuların oy için dağıtımı gibi nedenlerle bu alanlarda gecekonduların bölgeleştirmesi oluşturmışlardır. Işık ve Pınarcıoğlu'nun "nöbetleşe yoksulluk" kavramı bu dönemde yaşanan kent yoksulluğunun Türkiye özelindeki karakteristiğini ifade etmesi açısından oldukça kayda değerdir.

Ersoy ve Şengül ise çalışmalarında Türkiye'de kentsel yoksulluk üzerine yürütülmüş tartışmalar çerçevesinde yapmış oldukları dönemleştirmeden ikincisi 1980 sonrası dönemdir. Önceki dönemleştirme genelde kent yoksullarının kentle nasıl bütünleşeceği ya da eklemleneceği sorununa vurgu yapılmıştı. 1980 sonrası ve özellikle 1990'lardaki yoksulluk çalışmalarında etnik köken, hemşerilik, din v.b. farklılaşmalara bağlı olarak gelişen farklı 'enformel ilişki ağları' ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan 'cemaatleşme' eğilimleri bu dönemin kentsel yoksulluk çalışmalarının ana eksenini oluşturmuştur. Ayrıca 1990 sonrası kentsel yoksulluk çalışmalarının bir diğer ortak noktası ise önceki dönemde geliştirilen 'gecekondular' ya da 'gecekondulular' kavramının geçerliliğini yitirdiği tezi olarak belirtilmiştir (2002: 76).

Diğer yandan 1990'lardan itibaren Türkiye'deki kentsel yoksulluk çalışmalarının odaklandığı bir başka alan da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kentlerden yaşanan "zorunlu göç" sürecidir. Bu süreçte ortaya çıkan kent yoksulluğu açısından temel önem zorunlu göçle kente yerleşen göçmenlerin kent yoksulları arasında "en yoksul kesim" olduğu gerçeğidir (Ersoy ve Şengül 2002: 78).

3.4.3. 2000'li Yıllarda Türkiye'de Kent Yoksulluğu

Dünya genelinde yaşanan yoksulluk ülkeler düzeyinde ve ülkenin kendi bölgeleri arasında da yaşanmaktadır. Yaşanan yoksulluk her iki açıdan farklılık gösterebilmektedir. Türkiye gelişmekte olan ülkeler grubunda yer almakta ve gelir eşitsizliği açısından sorunlu bir ülke niteliği göstermektedir.

Küreselleşen dünyada kentleşme oranlarının artışı doğal bir şekilde Türkiye'de de yaşanmaktadır. Çünkü küresel bir çağda AB üyeliği gibi konularda çok uluslu kurumlar dolayımında küresel bir aktör olmaya çabalayan bir ülke olma noktasında

önemli adımlar atmasının yanında Türkiye’de kentler yoksulluk olgusunun somutluk kazandığı yeni mekânlar haline dönüşmektedir.

Bu çerçevede TÜİK’ in 2009 yılı itibariyle açıklamış olduğu 2008 Yoksulluk Çalışması’nda Türkiye’nin kentsel bölgelerinde yaşayan yoksulların temel niteliklerini aşağıdaki veriler bağlamında gözler önüne serilmektedir.

Tablo 20: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre kentte fert yoksulluk oranları

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008,0
	KENT						
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,9	0,7	0,6	0,6	0,0	0,1	0,3
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	22,0	22,3	16,6	12,8	9,3	10,4	9,4
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,4	1,5	1,2	1,0	0,2	0,1	0,2
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,6	18,3	13,5	10,1	6,1	4,4	3,1
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	11,3	11,3	8,3	9,9	7,0	8,4	8,0

(1) 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL ; 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır.

2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009.

Çalışmadaki *gıda yoksulluğunun* temelini teşkil eden gıda sepeti, 2003 Yoksulluk Çalışması için oluşturulan sepet ile aynıdır. Bu sepetin oluşturulmasında 2003 Hane halkı Bütçe Anketi verilerinde gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk dilimler, referans grup olarak alınmış ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak tespit edilmiştir. Bir ferdin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmuştur. Sepetin fiyatlandırılmasında 2008 Hane halkı Bütçe Anketi'nden elde edilen ortalama piyasa birim fiyatları kullanılmıştır. Bu sepetin maliyeti açlık sınırı (gıda yoksulluk sınırı) olarak alınmıştır. Gıda yoksulluk (açlık)oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam

nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2009; 2008 Yoksulluk Çalışması Açıklamaları).

Tablo 20'de de görüldüğü gibi bu çalışmada özellikle uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan çeşitli yoksulluk sınırları da hesaplanmıştır. Bu bağlamda, satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2.15 \$ ve 4.30 \$ değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmıştır. Ayrıca SGP 2002 yılı itibariyle her yıl değişik (Tablo 16'nın alt kısmında belirtilen rakamlar) değerler uygulanmıştır.

Tablo 20'ye göre 2002–2008 yılları arasında Türkiye genelinde açlık çeken kent nüfus oranının %0,9'lardan %0,3'e kadar gerilemiş ancak bugünkü yaşam şartları göz önüne alındığında bu oranın da yüksek olduğu söylenebilir. Diğer yandan göreceli yoksulluk açısından tablomuzda baktığımız zaman Türkiye genelinde 2008 yılı itibariyle kentte göreceli yoksul fert oranının %8 olduğu görülmektedir. Önceki yıllara baktığımızda ise dalgalı bir şekilde yıldan yıla farklı sonuçlar yani artışlar ve düşüşler yaşanmıştır.

Ayrıca 2008 yılı itibariyle gıda ve gıda dışı harcamalar toplamda ele alınarak yapılan verilere göre kentteki oran 2008 yılında %9,4 olarak hesaplanmıştır.

Yine Türkiye'nin WB tarafından belirlenen mutlak yoksulluk sınırındaki günlük 4,3\$'lık sınırıyla Doğu Avrupa grubunda yer aldığı göz önünde bulundurulması şartına göre ise 2008 yılı itibariyle bu oran %3,1 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 21: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre kentsel yoksul fert sayısı

Yöntemler	Yoksul fert sayısı (bin kişi)	
	2007*	2008
	KENT	
Gıda yoksulluğu (açlık)	33	122
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	4.968	4.533
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0	0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	43	93
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	2.111	1.483
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	4.017	3.871

1) 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL ; 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır.

2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Yine yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de WB gibi uluslar arası kuruluşların değerlerine göre kent mekânında yoksulluk sınırı altındaki nüfusun 2008 yılı itibariyle 4,53 milyondan fazla olduğu söylenebilmektedir. Harcama esaslı görelî kentte yoksul fert sayısı ise 3,8 milyondan fazla olduğu görülmektedir. Bu rakam da Z. Bauman’ın ‘yeni yoksulluk’ kavramının Türkiye’deki varlığına örnek teşkil ettiği konusunda kanıt olarak gösterilebilir.

Tablo 22: Kent Hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları

Hane halkı büyüklüğü	Yoksul hane halkı oranı (%)							Yoksul fert oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008
TÜRKİYE	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
KENT	17,38	18,49	12,90	8,91	6,85	7,28	6,80	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38
1-2	7,24	8,71	6,49	3,22	3,17	3,21	3,12	7,16	8,93	6,06	3,17	3,26	2,92	2,92
3-4	12,94	15,01	8,58	5,02	3,79	3,70	4,04	13,24	15,37	8,75	5,12	3,99	3,90	4,27
5-6	25,94	28,61	20,77	14,33	10,69	14,03	11,95	26,47	29,00	21,01	14,62	10,80	14,36	12,20
7+	41,15	38,48	37,91	38,45	27,63	29,11	26,20	43,36	39,05	38,71	40,20	28,38	31,47	26,95

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Türkiye’de kent mekânında hane halkı büyüklüğüne göre yapılan çalışmada yoksulluk oranlarının genel olarak %6,8 olduğu gözlemlenmektedir. Ancak her geçen dönem büyük kentlere başta olmak üzere kırdan kente göçler artış göstermekte ve bu durumun kent ekseninde yaşanan yoksulluğun daha önemli bir sorun olarak karşımıza çıkma ihtimali oldukça yüksektir.

Tablo 22’den de görüldüğü gibi kentte yaşayan ailelerin fert sayıları arttıkça yoksullaşma oranları da buna paralel olarak artmaktadır. Çünkü ailede yaşayan her fert için gerekli beslenme, giyinme ve özellikle kentte ulaşım v.b. masraflarının yükselmesine doğrudan etki etmektedir.

Özellikle geniş aile olarak kavramlaştırılabileceğimiz 7 ve üstü ferde sahip hanelerde yoksullaşma oranı yaklaşık olarak %26,2 iken yoksul fert oranı ise %27'lere yaklaşmaktadır.

Ayrıca çekirdek ailelerde ise kentsel bölgeler için yoksullaşma oranı %4 civarında seyretmektedir. Yine kentte yoksul fert oranı da %4,27 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 23: Hane halkı türüne göre kent yoksulluk oranları

Hane halkı türü	Yoksul hane halkı oranı (%)							Yoksul fert oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008
KENT	17,38	18,49	12,90	8,91	6,85	7,28	6,80	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38
Çekirdek aile (çocuklu)	18,12	20,34	13,68	9,50	7,13	7,07	6,86	21,08	23,08	16,60	12,82	9,04	9,45	9,14
Çekirdek aile (çocuksuz)	6,70	8,64	4,44	2,72	2,99	2,83	2,20	6,67	8,63	4,44	2,79	2,99	2,83	2,20
Ataerkil veya geniş aile	25,34	22,04	16,79	12,92	9,62	11,98	9,66	29,73	24,78	19,96	16,22	11,85	15,37	11,71
Tek yetişkinli aile, diğer	13,99	13,42	12,33	6,75	4,43	5,84	7,12	20,57	18,35	16,47	11,37	8,49	7,17	9,97

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Hane halkı türüne göre kentsel yoksulluk oranlarına baktığımızda Türkiye genelinde kentteki yoksul hane halkı oranı %6,8 ve yoksul fert oranı ise %9,38 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca kentteki geniş veya ataerkil ailelerde yoksul hane halkı oranı %9,66 iken kentte geniş veya ataerkil ailelerde yoksul fert oranı ise %11,71'dir.

Tablo 23'teki aile türlerine göre kent yoksulluk oranlarında Türkiye genelinde yoksul hane halkı oranı ve yoksul fert oranı belirtilen yıllarda 2003 ve 2007(revize edilmiş rakamlar) yılı hariç düzenli olarak düşmüştür. Türkiye'de 2008 Yoksul kent hane halkı oranlarına baktığımızda geniş veya ataerkil ailelerde yoksulluk yaklaşık %10 ile kent yoksulluğun en fazla görüldüğü aile türü hüviyetindedir. Dikkat çekici bir nokta ise Türkiye'de tek yetişkinli aile ve diğer kategorisindeki yoksulluk oranının(%7,12'lik değerin) yüksekliğidir.

Diğer yandan tablo 23'teki değerlerden ailede çocuğun varlığı ile kentsel yoksulluk durumu arasında doğru orantının olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 24: Hane halkı fertlerinin işteki durumuna göre kent yoksulluk oranları

İşteki durum	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008
	KENT						
Toplam	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
İstihdamdaki fertler							
Ücretli maaşlı	12,24	14,27	8,79	4,92	3,93	3,73	3,80
Yevmiyeli	44,82	40,24	28,65	27,08	15,49	19,34	20,92
İşveren	6,73	8,14	3,82	2,07	2,51	1,33	1,38
Kendi hesabına	21,75	24,36	16,13	11,04	8,66	10,21	9,67
Ücretsiz aile işçisi	27,94	18,59	11,30	10,76	22,22	9,08	6,45
İş arayanlar	22,99	28,20	22,74	20,92	15,60	20,21	13,54
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	18,53	19,32	14,10	11,08	8,03	9,57	8,22
15 yaşından küçük fertler	30,59	30,43	24,22	19,51	13,50	15,49	14,47

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

İşteki durum kent mekânında yoksul olma konusunda önemli bir değişken olarak ifade edilebilir. Çünkü bilindiği üzere çalışıp çalışmama faaliyeti yani gelirin varlığı özellikle kentteki yoksulluk olgusunun sosyo – ekonomisallığı için oldukça önemli bir faktör hüviyetindedir. Yukarıdaki tablodan hareketle özellikle ücretli olarak sürekli çalışan ve işverenler arasında yoksulluk oranı düşüktür. Ücretli maaşlılarda kentteki yoksulluk oranı %3,8 ve işverenler arasında yoksulluk oranı %1,3 civarındadır.

Ayrıca kent ortamında, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri arasında yoksulluk oranları yüksektir. 2008 yılına göre yevmiyeli çalışanlarda her 5 kişiden biri yoksuldur denilebilir. Kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçilerinde yoksulluk oranları ise sırasıyla yaklaşık olarak %10 ve %7'lerdedir.

İşteki duruma göre yapılan yoksulluk oranlarında iş arayanlar %13,54 ve ekonomik olarak aktif olmayanlar ise %8,22'lik oranlarda yoksuldurlar. Yine on beş yaşından küçük fertlerdeki yoksulluk oranları %15 civarında yer almaktadır.

Türkiye genelinde düzenli bir işe sahip olma durumu sosyal güvenlik haklarını içerdiğinden bu kategorinin dışında kalanların özellikle kentte yaşayanların ciddi sorunlarla karşılaşma ihtimali yüksektir. Kısacası işe sahip olma (ücretli maaşlı, işveren) ile kentte yaşanan yoksulluk arasında doğru bir orantı söz konusudur diyebiliriz.

Tablo 25: Hane halkı fertlerinin iktisadi faaliyetine göre kentsel yoksulluk oranları

İktisadi faaliyet	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008
	TÜRKİYE						
<i>Toplam</i>	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
	KENT						
<i>Toplam</i>	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38
<i>15 ve daha yukarı yaştaki fertler</i>							
İstihdamdaki fertler							
<i>Tarım</i>	33,74	26,42	19,59	15,43	24,56	15,69	20,43
<i>Sanayi</i>	18,75	19,31	11,86	8,47	6,04	6,44	6,25
<i>Hizmet</i>	21,90	16,03	10,62	7,07	4,99	5,17	4,99
İş arayanlar	22,99	28,20	22,74	20,92	15,60	20,21	13,54
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	18,53	19,32	14,10	11,08	8,03	9,57	8,22
<i>15 yaşından küçük fertler</i>	30,59	30,43	24,22	19,51	13,50	15,49	14,47

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009.

İktisadi faaliyetlere göre kentsel bölgelerdeki hane fertlerinde yoksulluk oranları genel olarak 2008 yılına göre %9,38 olarak hesaplanmıştır.

Ayrıca iktisadi faaliyetlere göre kent mekânında hane fertlerindeki yoksulluk oranlarında sektörel bazda tarım alanında yoksul fert oranının yüksek olduğu söylenebilmektedir. Bu durum tarımın ülkemizde kırsal alanlarda yapılan bir uğraş olması ve bu durumun kente göç sürecinde bu alanlara taşınması nedeniyle kır yoksulluk oranlarının yüksekliğinin kente yansımış olduğu ileri sürülebilir. Özellikle tarım alanında iktisadi olarak faaliyette bulunanlar kentte bu alanda yoksul olanlar her 5 kişiden biri (%20,43) olduğu görülmektedir.

On beş yaş ve üzeri bireyler sanayi sektöründe ise %6,2 oranında ve hizmet sektöründe ise bu oran %5 civarındadır. On beş yaş altındaki fertlerde ise yoksulluk

oranı yaklaşık % 15 olarak hesaplanmıştır. Burada tarım ülkesi olma bu sektörde kent yoksullarının yığılmış olmasının yanında özellikle sanayi ve hizmet sektöründe toplamda %11’lik gibi önemli sayılacak bir değer söz konusu olmaktadır.

Tablo 26: Hane halkı fertlerinin cinsiyetine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları

Eğitim durumu	Fert yoksulluk oranı (%)														
	2002			2003			2004			2005			2006		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K
KENT	21,95	21,88	22,03	22,30	22,32	22,29	16,57	16,24	16,87	12,83	12,77	12,89	9,31	8,84	9,76
6 yaşından küçük fertler	31,18	31,20	31,15	31,59	32,33	30,81	24,93	24,80	25,05	19,48	20,33	18,62	13,01	12,30	13,73
Okur-yazar değil	35,88	39,63	34,82	34,72	38,29	33,62	32,82	37,84	31,32	28,46	30,62	27,81	19,92	20,99	19,61
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	29,96	31,44	28,59	29,61	30,19	29,06	23,74	23,84	23,65	19,69	20,15	19,28	14,03	13,29	14,70
İlkokul	21,81	24,07	19,78	23,59	25,67	21,82	15,18	17,58	13,24	10,05	12,16	8,27	7,25	8,58	6,10
İlköğretim	21,22	21,52	21,00	23,60	23,22	23,99	15,77	14,77	16,64	14,29	15,27	13,27	10,54	9,12	12,03
Ortaokul ve orta dengi meslek	13,80	14,47	12,69	15,92	17,88	12,91	9,38	10,18	8,10	5,49	6,53	3,62	5,17	5,97	3,76
Lise ve lise dengi meslek	7,06	8,14	5,72	9,38	10,20	8,35	6,35	7,29	5,16	4,13	4,93	3,08	3,41	4,06	2,61
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,07	1,34	0,64	2,19	2,51	1,71	1,03	0,99	1,08	0,53	0,57	0,46	0,88	1,08	0,55

T: Toplam, E: Erkek, K: Kadın

	2007(*)			2008		
	T	E	K	T	E	K
KENT	10,36	10,38	10,34	9,38	9,13	9,62
6 yaşından küçük fertler	14,66	14,35	14,98	12,41	12,16	12,66
Okur-yazar değil	22,23	27,14	20,89	25,46	31,72	23,83
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	16,33	17,53	15,24	17,12	18,27	16,08
İlkokul	7,84	8,59	7,17	6,37	7,67	5,28
İlköğretim	14,11	16,14	11,80	10,01	10,89	9,08
Ortaokul ve orta dengi meslek	5,43	6,74	3,20	5,28	5,68	4,66
Lise ve lise dengi meslek	4,15	4,87	3,15	3,19	3,25	3,09
Yüksekokul, fakülte ve üstü	0,41	0,34	0,54	0,47	0,52	0,38

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Tablo 26’da yer alan değerlerden hareketle kentsel alanlarda eğitim durumu ile yoksullaşma oranı arasında ters orantı söz konusudur diyebiliriz. Yani kentte eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranı da düşmektedir. Genel olarak 2008’de kentte okuma yazma bilmeyenlerde yoksulluk oranı %25 yani 4 kişiden biri yoksul yine okuryazar olup okul bitirmeyenlerin kentteki oranı ise yaklaşık %17; ortaöğretim de ise toplamda %25 gibi bir oran çıkmaktadır. Kentsel alanlarda yüksekokul, fakülte ve üstü eğitime sahip bireylerde ise oran %0,38’dir.

Ayrıca cinsiyet ile yoksulluk arasında ise kadınlarda yoksullaşma oranları erkeklere nazaran daha yüksektir. 2008 yılı itibariyle yaklaşık olarak kadınlarda %9,6 erkeklerde ise %9,1 oranında bir yoksullaşma söz konusu olduğu hesaplanmıştır.

Kentte okuma yazma bilmeyenler erkeklerde yoksulluk oranı %32 cinsiyete göre ve eğitim durumu bakımından yoksullaşmanın en fazla olduğu alan olarak gözlemlenebilmektedir. Yine eğitim durumu ilköğretim ve ilköğretim olanlarda yoksulluk oranı yüksektir.

Tüm bu resmi rakamlarda yoksulluk oranlarının azaldığı yönünde değerler verilmiştir. Ancak yoksulluk olgusunun küreselleşme süreciyle birlikte yeni aşamaları gün yüzüne çıkmış olduğu gözden kaçmamalıdır. Gerek Türkiye’ye özgü yoksulluklar gerekse de değişik yoksulluklar her zaman değişmeye mahkûmdur.

Bu veriler göz önüne alındığında Türkiye’nin yoksulluk açısından ciddi risklerle karşı karşıya kalabileceği ileri sürülebilir. Ancak ülkemizde yaşanan bu olgu nitelik, çeşitlilik açısından Batı toplumlarında gözlemlenen yoksulluk deneyimlerinden farklılık göstermektedir. Yine de Türkiye varsıl – yoksul uçurumu açısından dünya genelinde ilk sıralardaki yerini korumakta ve küreselleşme çağında bu durum özellikle kriz dönemlerinde daha da belirgin hale gelmekte ve derin uçurum yerini sağlamlaştırmaktadır.

Küreselleşme çağında gerek ülkemizde gerekse de dünyanın birçok bölgesinde kentsel yoksulluk önemli bir toplumsal sorun olma potansiyeline sahip görünmektedir. Ülkemizdeki temel karakteristikleri ile dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan boyutları açısından benzeşmelerin ve farklılaşmaların söz konusu olması kuvvetle muhtemeldir. Bu açıdan çalışmada şimdi de bu karşılaştırma ele alınmaya çalışılacaktır.

Küreselleşme sürecinde kent yoksulluğu olgusu özellikle küresel sistemle bütünleşme noktasında farklı yoksullukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hindistan ve Çin gibi kalabalık nüfusa sahip (dünya nüfusunun %30'undan fazlası bünyesinde bulunduran) ülkelerin yer aldığı Asya kıtasında kentsel yoksulluğun toplumların geleneksel yapılarından, sosyal tabakalaşma anlayışlarından ve ekonomik düzenlemelerinden etkilenmektedir. Bu ülkelerde yaşanan göç olaylarının da kentsel yoksulluk üzerinde önemli etkilerinin olduğu söylenebilmektedir.

Amerika Birleşik Devletlerinde özellikle ekonomik ve politik yapılarda meydana gelen değişim ve dönüşümler toplumsal alanda ciddi problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşanan dönüşümler en çok etnik anlamda avantajsız konumda yer alan ve göçlerle gelen kesimden oluşan kent içi yoksulları etkilemektedir. Sınıf – altı (underclass) olarak adlandırılan yoksullar özellikle dışlanmışlık noktasında önemli bir soruna işaret etmektedir. Diğer yandan Latin Amerika ve Karayipler bölgesi ise mekânsal anlamda yaşanan ayrışmaların ve özellikle marjinalleştirme olarak adlandırılan durumun açıklanması noktasında dikkat çekicidir.

Avrupa Birliği ülkeleri ise gelişmiş ülkelerden oluşan bir topluluk olarak kentsel yoksulluk açısından son yıllarda önemli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle dışarıdan göçle gelen göçmenlerin kentsel bölgelerin dışında yer alan banliyö bölgelerinde yaşamlarını sürdürmeleri noktasında yaşanan sosyal dışlanma durumu Fransa başta olmak üzere diğer üye ülkeleri tehdit etmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri dışlanma konusunda son dönemlerde sosyal içerilme başlığı altında konuya acil çözümler üretmeye çabalamaktadır.

Afrika kıtasında yer alan ülkelerde ve özellikle Sahra altı Afrika ülkelerinde yaşanan gerek mutlak yoksulluk gerekse de kent yoksulluğu tarihsel olarak sömürge faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde kent bölgelerinde özellikle sağlık ve içme suyu ve gıda problemlerinin yoğun olarak yaşandığı ifade edilmektedir.

Bu tablo içerisinde Türkiye kentlerinin pozisyonu, özellikle 1980'lerde yaşanan ulusal kalkınmacılığın terki ve liberal politikaların uygulanmaya başlanması noktasında Avrupa'nın doğu bölgelerindeki ülke kentleriyle benzeşmekte iken kırsal parçalanma ile meydana gelen göç sonrasında yaşanan kentleşme serüveni noktasında da Latin Amerika ile benzeşmektedir. Amerika başta olmak üzere batı ile özellikle kentsel

yoksulluğun yaşanma kalitesi ve ekonomik – politik derinleşmesinde görülebilir. Sistemle uyumlu, görece kendi halinde, kendi dışındaki kamu arazilerine el koymayla sınırlı bir çerçeveye sahip olan gecekondulu yoksulluğu; kolay yoldan sınıf atlamaya yönelik, informal ilişki ağlarının desteğinde, zaman zaman illegal boyutlar alan daha saldırgan bir girişimcilik stratejisinin gelişebileceği bir karaktere doğru evrilmektedir. Yükselmek amacıyla çoğu şeyi göze alabilen bu kesimin davranış biçimi ile; Batı'nın sınıf – altı yoksullarının hayatta kalabilmek ve kendini dışlayan toplumdan kendi hakkına düşeni koparabilmek düşüncesiyle başvurduğu illegallik eğilimi benzerlik gösterdiği belirtilmektedir. Ancak sınıf – altının bu yolla sınıf atlama ve içinde bulunduğu kabuğu kırma şansının olmadığı ileri sürülmektedir (Bıçk, 2005: 129).

Türkiye gerek cumhuriyet sonrası gerekse de Osmanlı döneminde ve öncesinde sömürge konusunda hiçbir alt yapıya ve deneyime sahip olmaması noktasında kentsel yoksulluk açısından Türk kentleri ayrı bir yere sahiptir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Yoksulluk üzerinde kapitalizmin ve daha öncesindeki sömürgecilik faaliyetlerinin etkin bir rolünün olduğu ve bu olguların günümüzdeki uzantısı olarak da küreselleşme ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle yoksulluk olgusu sadece ülkelerin kendi iç dinamikleri ve gelişmişlikleri bağlamında ele alınmamalı aynı zamanda küresel süreçlerin de etkin rolleri göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü bugün dünyanın birçok yerinde yaşanan açlık, susuzluk, fakirlik v.b yoksulluk halleri, çok uluslu ön adımı taşıyan kurumların faaliyetlerinin bir sonucu olarak var olmakta ve derinleşmektedir.

Kapitalizmin ve onun yürütücülerinin doymak bilmeyen kâr dürtüleri her geçen gün yeni alanlar keşfetmekte ve devranlarını yeni mekânlarda sürdürmeye çalışmaktadırlar. Yaşanan durumu 21. yüzyılda tüm ayrıntılarıyla gözlemleyebilmek daha kolaylaşmaktadır. Çünkü teknolojinin yaygınlaşması ve bilgi toplumuna geçişle birlikte toplumsal sorunlar gerek bilimsel olarak incelenmekte ve gerekse de gündelik yaşamdaki etkileri açısından kitle iletişim araçlarınca detaylı bir analizle değerlendirilebilmektedir.

Yaşadığımız çağda yoksulluğun artık ‘küresel bir yoksulluk’ olduğu ve bu konuda yoksulluk olgusunun sadece az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olmaktan çıkıp gelişmiş ülkelerin de ciddi bir problemi olarak yaşandığı anlatılmaya çalışılmaktadır. Küresel yoksulluk, ülkelerin hem kendi içindeki bölgeler arasında hem de ülkeler arasında gelişmişlik farkları, eşitsiz gelir dağılımı v.b. konularda yaşanan adaletsizlikleri karşılayan bir kavram olarak da kullanılabilir. Burada konuyla ilgili olarak özellikle yoksulluk olgusunun küresel dünyanın aktörleri (WB, IMF, WTO v.b) tarafından dayatılan yapısal uyum programları çerçevesinde ulus ötesileştiği ifade edilmektedir. Bu olgunun ABD’nin birçok bölgesinde, AB ülkelerinde mücadele edilmesi gerekli ekonomik, politik ve yönetsel bir sorun olmanın yanı sıra sınıf-altı (underclass), marjinalleştirme (marginality) ve daha da önemlisi sosyal dışlanma (social exclusion) gibi toplumsal bir probleme işaret etmesi noktasında önem arz etmektedir. Genel anlamda yoksulluk yazınında yer alan bu olgular kentsel nüfusun artışına paralel olarak bu bölgelerde yeni boyutlar kazandığı ve bu olguların dönüşmekte olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Türkiye’de yoksulluğun resmine baktığımızda ise özellikle resmi kurum olan TÜİK’ in yapmış olduğu yoksulluk çalışmaları bağlamında bu konuyu irdelemek mümkün olmaktadır. Ancak bu verilerin güvenilirliği konusunda bazı kuşkuvarın varlığı da göz önüne alınmalıdır. Yine de Türkiye’de yaşanan yoksulluk konusunda kabataslak bir tablo çizmemize yardımcı olması noktasında da kayda değer olduğu da bir gerçektir.

Dünya genelinde yaşanan yoksullukta özellikle varolan eşitsizliklerin yoksulluğu körüklediği ve bu konuda kendini sorumlu addeden ve yoksullukla mücadele için çeşitli alanlarda çalışmalar yapan WB, IMF, UNDP, BM gibi kurumlar bakış açıları çerçevesinde ileri sürdükleri kavramsal sınırlar ve ölçümlerle yoksulluk oranlarını manipüle edildiği ifade edilebilir.

Kavramsal açıdan bakıldığında kent yoksulluğu genel yoksulluk literatüründe yer alan mutlak ve görelî yoksulluk kavramlarından daha çok göreceli bir yaklaşıma yakın durmaktadır. Ayrıca genel yoksulluk olgusu zamanla çeşitlenmiş ve yaşanan toplumsal dönüşümler çerçevesinde yeni boyutlar kazanmıştır. Yeni yoksulluk, kentli/kentsel yoksulluk, yeni kentsel yoksulluk kavramları özellikle küreselleşme çağında yaşanan kavramsal çeşitlenmeyi ifade etmektedir.

Küreselleşmeyle beraber bütün dünyada toplumsal eşitsizliklerin keskinleştiği, derinleştiği ve kentsel yoksulluğun hızla yaygınlaştığı görülmektedir. Yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerin sorunu değil, aynı zamanda ekonomik refahını sağlayabilmiş gelişmiş ülkelerde de yoksulluktan söz edilmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin pek çoğunda yoksullukla mücadele için politikalar geliştirilmektedir. Bu politikalar gerek genel manada yoksulluk konusuna gerekse de kent yoksulluğu konusuna bakış açısı bakımından belirli sınırları aşmamaktadır. Çünkü yapılan araştırmalarda bütünsel bir perspektifin gözden kaçırıldığı gözlemlenmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte ulus – devlet sınırlarının ortadan kalkması, özellikle kentleri cazibe merkezleri haline getirme noktasında önemli atılımların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu açıdan kentler bir yandan yerli ya da yabancı yatırımları çekmeye çalışırken diğer yandan kırsal alandan bu bölgelere göçler de artmakta ve kentler yoksulluğun yeni mekânları haline gelmektedir. Tüm bunlar yaşanırken ayrıca kente daha önceden gelen ve yoğun göçler, ekonomik yapıdaki hızlı değişimler nedeniyle orta sınıfta yer alan bireylerin de yoksulluk sarmalına kapıldığı belirtilebilir. Bu nedenlerden ötürü yoksulluk ve yarattığı sorunlar gün geçtikçe

ağırlaşırken, başta büyük şehirler olmak üzere kentler, yoksulluğun giderek arttığı ve çeşitlendiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin derinleşmesine paralel olarak kent yoksulluğunun boyutlarının da artmakta olduğu ve çeşitlendiği gerçeği her geçen dönem biraz daha gün yüzüne çıkmaktadır.

Ayrıca küreselleşme ile birlikte ulus devletinin gerilemesi, özellikle refah devleti politikalarından vazgeçilmesi toplumsal olarak geleneksel değerlerin aşınmasına, kuralsız hale gelmesine neden olmakta ve bu durum kentsel bölgelerde ciddi risk faktörlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu risk faktörlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Toplumsal yapıda meydana gelen ayrışmaların, kutuplaşmaların mekânsal, sınıfsal boyutlarda yaşanması,
2. Yaşanan kutuplaşmayla birlikte kentsel bölgelerde güven duygusunun azami düzeyde yaşanması,
3. Mekânsal ayrışmalarla birlikte varıl/yoksul gettolarının oluşması beraberinde yönetsel, planlama ve hizmet noktasında yeni eşitsizlikleri tetiklemesi,
4. Kentsel bölgelerde heterojenitenin varlığı ile beraber dayanışma/yardımlaşma duygularının aşınması,
5. Toplumsal bütünleşme açısından sınıflar arasında ötekileştirme sürecinin hızlı yaşanmasıyla birlikte suçun akılcılaştırılması nedeniyle suç oranlarının artması.

Bu açılardan bugünün küresel dünyasında kent bölgeleri dışlanmışlığın ve ayrışmanın mekânları olarak gözlemlenmektedir. Zengin/fakir gettoları yenedünya düzeninin kentsel alanlardaki yeni yüzü olarak gün geçtikçe çoğalmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte sadece gelişmiş ülkelerin metropol bölgelerinin sorunu olarak gözlemlenen kent yoksulluğu olgusu değişen dünyada gerek az gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülke kentlerinin de sorunu olmaktadır. Bu gün ABD ve AB ülkelerinin kentlerinde çeşitli iletişim araçları aracılığıyla gördüğümüz sokakta, köprü altlarında yaşayan, çöplerden beslenen, potansiyel suçlu bireyler artık tüm küresel kentlerin sorunu olarak gözlemlenmektedir.

Dünya genelinde kentsel yoksulluğa baktığımız zaman özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde etnik ve ırksal farklılıklardan kaynaklanan bir yoksulluk şekli olarak underclass yani sınıf – altı olgusu kentsel bölgelerde hâkim durumdadır. Diğer yandan Avrupa Birliği Ülkeleri başta olmak üzere özellikle Fransa'da sosyal dışlanma olgusunun kentsel yoksulluk açısından üzerinde durulması gerekli bir durum olarak gözlemlenmesi ve özellikle bu ülkelere doğu/Müslüman ülkelerden göçle gelen vatandaşlarının kent banliyölerinde yerleşmeleri ve ikinci sınıf bir vatandaş statüsünde bulunmaları son yıllarda Fransa'da yaşanan şiddet olaylarının en önemli nedenleri olması hasebiyle konumuz açısından oldukça dikkat çekicidir. Dünya genelinde yapılan çalışmalarda kent nüfus oranlarının artmakta olduğu ve tahminlere göre önümüzdeki 10–20 yıllık bir dönemde dünya nüfusunun çoğunluğu kent bölgelerinde yaşayacağı belirtilmektedir. Bu sebeple kent mekânlarının yoksulluk açısından yeni alanlar olma potansiyeli yüksek olarak görünmektedir.

Küresel bir dünyada kentleşme oranlarındaki artış bu alanlarda beraberinde varsıl – yoksul kutuplaşmasını getirmektedir. Toplumsal hayatta sosyo – ekonomik ve kültürel açıdan uçurumların varlığı Durkheimci anlamda bir toplumsal bütünleşme sorununa yol açması noktasında da önem arz etmektedir.

Ayrıca kentsel yoksulluk açısından marjinalleştirme olgusu da özellikle Latin Amerika ve Karayipler için oldukça önemli bir duruma gönderme yapmaktadır. Brezilya, Arjantin gibi ülkelerde kent bölgeleri aynı türden toplumsal olaylara gebe bölgeler hüviyetindedir.

Kentsel yoksulluk, hem ulusal hem de uluslar arası açıdan öncelikli çözülmesi gereken toplumsal bir problem olarak gün geçtikçe kronikleşen bir hâl almaktadır. Çünkü kentsel bölgelerde yaşanan yoksulluk diğer yoksulluklardan daha fazla şeye karşılık gelmektedir. Kentte küresel bilgi toplumu gereğince bilgiye sahip bireyler üretmekte ve kazanmakta ancak fiziki gücünden başka bir şeyi olmayan bireyler kentte her yönden savunmasız ve yoksun kalarak kaybetmektedir. Bu nedenden ötürü küresel dünyanın kentleri varsıl-yoksul arasındaki uçurumun en net gözlemlendiği yerler olarak dikkat çekici öneme sahiptir. Artık küresel dünyanın baş aktörleri (Bretton Woods kuruluşları) yoksulluğun yok edilemeyeceğini anlamış gözükmekte ve yoksullukla mücadele sırasında yoksulluğu azaltma stratejileri geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bunun

için de özellikle kentlerin, yoksulluğun oluşumu ve gelişimine etkisi açısından bu alanların üzerinde önemle durulması gerekli olduğu ileri sürülebilmektedir.

Burada yapılan değerlendirmeler neticesinde Kentsel Yoksulluk konusunda küreselleşme ile birlikte yaşanan yeni durumlara çözüm noktasında gerekli önerileri ise şöyle sıralayabiliriz: Kent yoksulluğu açısından küreselleşme olgusunun birçok alanda dönüşüme yol açması, bu karşılıklı ilişkinin derinlemesine bir analiziyle sorunun çözüme kavuşturulabileceğini ifade edebiliriz. Küresel dünyada yaşanan kent yoksulluğunun temel göstergelerinden olan sokakta, köprü altlarında yaşayan bireyler için gerekli barınma, rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesi önem arz etmektedir. Kent mekânlarında yoğun bir şekilde yaşanan “sosyal dışlanma” olgusu çok boyutluluğu bakımından gereken önemin verilmesi noktasında dikkat çekicidir. Çünkü ötekileştirme beraberinde ciddi problemlere yol açmaktadır. Ayrıca son dönemlerde yoksulluk yazınında sıkça dillendirilen yoksulluğun yeni yüzünün ‘kadın ve çocuk yoksulluğu’ yönünde de bir yaklaşım söz konusudur. Küresel dünyada kentsel bölgelerde kendini somutlaştıran bu durum kentte kadın olmanın çok fazla şeyi ifade etmesinden kaynaklanmaktadır.

Belirtilen bu öneriler geniş katılımlı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Özellikle küresel dünyada kent yoksulluğu konusunda devlet öncülüğünde çeşitli mücadelelerde bulunulması ve bu alanda tüm sivil toplum kurumlarının da desteğini almak gerçekten toplumsal ayrışma sorunlarının çözümü noktasında önemli görülmektedir.

Küresel dünyada artan kentleşme oranlarının yan etkisi olarak yoksulluğun bu alanlarda derinleşmesi acil ve kalıcı çözümleri gerekli kılmaktadır. Bunun için de gerek merkezi yönetim gerek yerel yönetimler ve gerekse de sivil toplum kuruluşları halk ile el ele vererek toplumsal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla bu sorunu çözmek için ellerinde gelenin daha fazlasını yapma zorunluluğu söz konusu olmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABAY, Rıza Ali, (2004), “Kent Yoksulluğu ve Sivil Dayanışma”, **IV. Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk Bildirileri”**, (Edt: Rahime Beder Şen), Ankara; Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay.
- AKALIN, Özkan Gülsüm, (2002), “Dünya Ekonomisinde Yönetişim Arayışı: WTO”, **Globalizasyonun Yansımaları** (Edt. Uğur Selçuk Akalın), İstanbul: Donkişot Yayınları, ss.65–80.
- AKBABA, Gülgün ve SUNAY, Çağlar, (1999) “ Nüfus Artışı ve Açlık ”, TÜBİTAK Yay. , Bilim ve Teknik Dergisi No: 376, Ankara.
- ALA, Melahat (2009) “Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük”, PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi), <http://www.paradoks.org>, ISSN 1305–7979, Yıl:5 Sayı:2 (Temmuz–2009).
- ALADA, Adalet B. - USTA SAYITA, Sevgi - TEMELLİ, Sezai (2002), “ Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları ”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**,(Edt. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları,(Mayıs 2002). ss: 235 – 269.
- ALBAYRAK, Coşkun Gökçen, (2002), “Globalizasyon Süreci ve Az Gelişmiş Ülkeler”, **Globalizasyonun Yansımaları** (Edt. Uğur Selçuk Akalın), İstanbul: Donkişot Yayınları, ss.1–30.
- AKTAN, Can (2003) “Yoksulluk Sorunun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, **Yoksulluk Sempozyumu**(Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan), Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, 1.cilt,
- ALTUN, Özlem (2007), **Kent Yoksulluğunu Önlemede Kent Yönetimlerinin Rolü: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üni. Sosyal Bilimler Enst. Kamu Yönetimi ABD, Ankara.
- AMİN, Samir, (1991), **Eşitsiz Gelişme-Çevre Kapitalizmi: Toplumsal Kuruluşlar Üzerine Deneme**, Çev: Ahmet KOTİL, Arba Yay. , İstanbul.

- AMİN, Samir (1999), **Küreselleşme ve Kapitalizm**, (Çev. Vasıf Erenus), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- ANDERSON, S. – CAVANAGH, J. (2004), “En Tepedeki 200: Şirketlerin Küresel İktidarının Yükselişi”, **KÜRESEL BAŞKALDIRI Yirmi Birinci Yüzyıl Tiranlarına Karşı Mücadele**, Neva Welton-Linda Wolf (Çev. Aydın Ekim Savran), İstanbul: Aykırı Yayıncılık, ss.146–151.
- AYDIN, Derya, (2007), **Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisinin Sosyolojik Analizi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- ASLANOĞLU, Rana A. (2000), **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Asa Kitabevi, 2. Baskı, Bursa,
- AYTAÇ, Ömer – AKDEMİR, İlhan Oğuz, (2003), “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, **Yoksulluk Sempozyumu** (Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan), Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, 2.cilt, ss.50–77.
- BAKER, Judy L. (2008) “**Urban Poverty: A Global View**” The World Bank, Washington D.C. Urban Sektor Board, UP-5 January 2008.
- BALES, Kevin (2002), **Küresel Ekonomide Yeni Kölelik: KULLANILIP ATILANLAR**, Çev. Pınar Ögünç, Çitlembik Yayınları, İstanbul
- BAŞKAN, Nemci (2005), **Çeşitli Bağlantılarıyla Küreselleşme Sözcüğünün Anlamları: Küreselleşme Olgusuna Felsefi Bakış**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Bursa.
- BAŞKAYA, Yüksel, (2002), **Küreselleşmenin Karanlık Bilânçosu**, Ankara: Maki Basın-Yayıncılık
- BAUDRİLLARD, Jean (1998) **Üretimin Aynası**, Çev: Oğuz Adanır, 9 Eylül Yayınları İzmir.
- BAUMAN, Zygmunt, (1999), **Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar**, (Çev. Ümit Öktem), Sarmal Yay., İstanbul,.
- BAUMAN, Zygmunt(2006), **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**, (Çev. Abdullah Yılmaz) Ayrıntı yay., 2. Baskı, İstanbul,

- BIÇKI, Doğan, (2005), “Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz”, “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:7 Sayı:1
- BİLGİLİ, Ahmet Emre – ALTAN, İbrahim(2003), “Bir Yardım Yönetimi Modeli: Deniz Feneri Örneği”, **Yoksulluk Sempozyumu**, İstanbul: Deniz Feneri yay. Cilt:3
- BOZKURT, Veysel, (2000a), “Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Der: Veysel Bozkurt, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- BOZKURT, Veysel, (2000b), “Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar ”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Der: Veysel Bozkurt, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- BOWLES, Samuel ve GİNTİS, Herbert (1996) **Demokrasi ve Kapitalizm**, Çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayıncılık, İstanbul.
- BUĞRA, Ayşe ve KEYDER, Çağlar (2003) “Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi” **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için Hazırlanan Proje Raporu.**
- CHANDA, Nayan (2009), **Küreselleşmenin Sıra dışı Öyküsü: Tacirler, Vaizler, Maceraperestler ve Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekillendirdiler? 1.** baskı Kasım 2009, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- CHOMSKY, Noam, (2004), “Küreselleşme: İnsani Değerlere Karşı Benzeri Görülmemiş Saldırı”, **KÜRESEL BAŞKALDIRI Yirmi Birinci Yüzyıl Tiranlarına Karşı Mücadele**, Neva Welton - Linda Wolf (Çev. Aydın Ekim Savran), İstanbul: Aykırı Yayıncılık, ss.30–33.
- CHUSSUDOVSKY, Michael, (1999), **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, İstanbul: Çivi Yazıları.
- COHEN, Daniel (2000), **Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği**, Çev. Dilek Hattatoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇEKEN, Hüseyin ve Arkadaşları (2008) “Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi C:9, S:2, Sivas, ss:79 – 95.

- ÇİĞDEM, Şahin (2000), **Kapitalizm ve Yoksulluk**, Çivi Yazıları, İstanbul.
- DEMİRAL, Nalân-EVİN, Hakan ve DEMİRAL, Berkan, (2007), “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk”, **IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Yoksulluk”**, Çanakkale: 18 Mart Üni. Biga İ.İ.B.F. Yayınları.
- DEMİRAL, Berkan - DEMİRAL, Nalân ve EVİN, Hakan (2007), “The New Urban Poverty in Turkey”, **IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Yoksulluk”**, Çanakkale: 18 Mart Üni. Biga İ.İ.B.F. Yayınları, ss: 363 – 370.
- DE RİVERO, Oswaldo (2001) **Kalkınma Efsanesi “Yüzyılın Bağımsız Yaşamayan Ekonomileri”**, (Çev: Ömer Karakurt), İstanbul, Çitlembik Yayınları.
- DPT (2001) **“Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu”**, Ankara.
- DUMANLI, Recep (1999), **Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları**, Ankara: DPT Yayınları.
- ERDEM, Tevfik (2003) **“Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma "Ankara Kent Yoksulları (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.**
- ERDOĞAN, Necmi, (2002), “Yoksulları Dinlemek”, **Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Edt. Necmi Erdoğan, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, ss: 9–19.
- ERDOĞAN, Necmi, (2002), “Garibanların Dünyası: Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine”, **Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Edt. Necmi Erdoğan, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, ss: 19–32.
- ERTUNA, Özer (2006) “Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 2006,(30): 36–45.
- ERSOY, Melih ve ŞENGÜL, Tarık (2002), **Kente Göç ve Diyarbakır**, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler ABD Yay. No: 6, Ankara.
- EŞ, Muharrem - GÜLOĞLU, Tuncay. (2007), “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği, (06.02.2009).

- FAY, Marianne ve LADERCHİ, Caterina R. (2005) “Urban Poverty in Latin America and the Caribbean: Setting the Stage”, **The Urban Poverty in Latin America**, editor: Marianne FAY, The World Bank, Washington D.C.
- GİDDENS, Anthony (1994), **Modernliğin Sonuçları**, Çev. E Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony (2000a), **Sosyoloji**, (Yay. Haz. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel), Ayraç Yay., Ankara, Nisan.
- GİDDENS, Anthony, (2000b), **Elimizden Kaçıp Giden Dünya Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?** Çev: Osman Akınhay, İstanbul: Alfa Yayınevi
- GİDDENS, Anthony, (2009), **Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori**, Çev: Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇEOĞLU BALCI, Şebnem (2002) “ Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Hukuksal Nedenleri ve Çözüm Arayışları ”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (Edt. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, (Mayıs 2002) ss: 477 – 489.
- GÖKDAYI, İsmail (2009), **Unutulmuş Ötekiler: Yoksulluk ve Çevre Bağlamında KırsalYoksullar**,http://www.657liyiz.biz/wpcontent/uploads/2009/10/unutulmus_otekiler.pdf (03.03.2010).
- GÖNEL, Feride D. (2010) “**Görünmeyen Kıta Afrika'nın Sürdürülebilirliği Üzerine...**” Birikim Dergisi, sayı: 107 - 108 , Açık yazılar.
- GÖRÜN, M. – ELAGÖZ, İ. (2007), “Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği”, **IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Yoksulluk”**, Çanakkale: 18 Mart Üni. Biga İ.İ.B.F. Yayınları.
- GUNewardana, Dileni (1999) “Urban Poverty in South Asia: What do we know? What do we need to know?” April 4-6 1999, Bangladeş.
- GÜLENER, Serdar ve KÖMÜRCÜOĞLU, Mustafa (2007), “Yeni Yoksullukta “Yeni” Olan Ne?” **IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Yoksulluk”**, Çanakkale: 18 Mart Üni. Biga İ.İ.B.F. Yayınları.

- GORZ, Andre (2001) **Yaşadığımız Sefalet Kurtuluş Çareleri**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, David (2003), **Sosyal Adalet ve Şehir**, Metis Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, David (1999), **Post-Modernliğin Durumu**, Çev: S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul.
- HELVACI, Nevzat (2002), “Şiddet, Yoksulluk ve İnsan Hakları(Silahlanma, Savaş, Terör, İşkence), **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Editör: Yasemin Özdek, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.
- HİGGS, Robert (1994), “Nineteen Neglected Consequences of Income Redistribution” The Freeman.December, çev: Ş. Ertekin, www.canaktan.org 28.02.2009
- HIRST, Paul ve THOMPSON, Grahame, (2000) **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Kitapevi, Ankara.
- HUSSAİN, Athar (2003) “**Urban Poverty in China: Measurement, Patterns and Policies**” International Labour Office, January 2003, Geneva.
- IŞIK, Oğuz – PINARCIOĞLU, MELİH M. (2005), **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**, İletişim Yayınları, 5.Baskı. İstanbul.
- İLHAN, Tekeli (2000), “**Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine**”, Güvenç M., Şenyapılı, T., Tekeli,İ.(der.), Kent Yoksulluğu İçinde, TESEV Yay. İstanbul.
- KARATEPE, Umar (2006), “**Türkiye’de İktisadi Büyüme Stratejileri ve Yoksulluk**”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KAYGALAK, Sevilay (2001), “**Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği**”, Praksis(2); 124–172.
- KENTLEŞME ŞURASI, (2009), “**Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu**” Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Nisan, Ankara.
- KLOBY, Jerry (2005), **Küreselleşmenin Sefaleti; Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma**, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- KIZILÇELİK, Sezgin (2003), **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Anı Yayıncılık, Ankara.

- KÖRÜKMEZ, Lülüfer (2008) “Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Roller”, **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, Der: Nurgün Oktik, Yakın Kitabevi, İzmir.
- KULE, Hüner (2004) **Kentsel Yoksulluk ve İzmit’te Yoksulluk Yansımaları** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- KURŞUNCU, Hatice (2006), **Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üni. Sosyal Bil. Enst. Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi ABD Kent ve Çevre Bilimleri, Ankara.
- KUTLU, Mustafa (2008), **Yoksulluk Kitabı**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- LAÇİNER, Ömer (2010), “Los Angeles: "Kent Yoksulları" ‘Yeni Yabancılar’ a Karşı” Birikim Dergisi, sayı: 38 -39. <http://www.birikimdergisi.com> (02.06.2010).
- LEWİS, Oscar (1966), “**The Culture of Poverty**” Scientific Amerikan sayı: 215.
- LEWİS, Oscar (1971), **Sanchez’ in Çocukları**, Çev: Leyla Ragıp, E Yayınları, İstanbul.
- MABOGUNJE, Akin L. (2005) “**Global Urban Poverty Research Agenda: The Agenda Case**”, Washington D.C. December 15.
- MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MUTİÖĞLU, Halil (2003), “ Sefaletin Küreselleşmesi ” , **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yay. , Cilt 1, İstanbul, ss: 296 – 307.
- MURRAY, Charles (1990) The Concept of Underclass.
- ÖZBEK, Ayşegül (2007), **New Actors of New Poverty: The “Other” Children of Çukurova**, (Unpublished Master Thesis) METU, The Graduate School of Social Sciences, Ankara.
- ÖZBUDUN, Sibel (2002), “Küresel Bir ‘Yoksulluk Kültürü’ Mü?”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**,(Edt. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları,(Mayıs 2002). ss: 53–70.

- ÖZCAN, Ayşe - KARAKILÇIK, Yusuf. (2007), “Kent Yoksulluğunun Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Hareketleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Yoksulluk”**, Çanakkale: 18 Mart Üni. Biga İ.İ.B.F. Yayınları
- ÖZEY, Ramazan (2003), “ Yoksulluk Coğrafyası ” , **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yay. , Cilt 1, İstanbul.
- POGGE, Thomas (2002) **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, Çev: Güneş Kömürcüler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- RAHNEMA, Macit (2009), **Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya**, Çev: Şule Ünsaldı, Maki Basım Yayın, Ankara.
- RAVALLION, Martin(2001), “**On The Urbanization of Poverty**”, J.E.L., I32, O15, O18, February 2001, (Revised July 2001).
- ROBERTSON, Roland (1999), **Küreselleşme-Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Çev. Ü.H. Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- SALLAN GÜL, Songül (2002), “Türkiye’de Yoksulluk ve yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (Edt. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları,(Mayıs 2002). ss: 107 – 118.
- SAPANCALI, Faruk (2005), “Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2005/3. ss: 51–70.
- SELAMOĞLU, Ahmet (2000), “ Yoğunlaşan Sosyal Sorunlarıyla Küreselleşme ” , **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Der: Veysel BOZKURT, Alfa Yay. , İstanbul.
- SERTLEK, Tufan, (2002), “Küreselleşmenin Emekçiler Üzerindeki Etkileri”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**,(Edt. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları,(Mayıs 2002). ss: 317–337.
- SEYYAR, Ali, (2003), “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, **Yoksulluk Sempozyumu**(Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan),, İstanbul: Deniz Feneri Yayınları. 3.Cilt
- SİNANOĞLU, Reşat (2004), **Yoksulluk Tuzağı**, Dünya Yayıncılık, İstanbul.

- SİPAHİ, E.Banu (2006) “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.
- SLATTERY, Martin (2008), **Sosyolojide Temel Fikirler**, 2. Baskı, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- STİGLİTZ, Joseph (2004), **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, (Çev: A. Taşçıoğlu, D. Vural), Plan B İletişim.
- SOYAK, Alkan (2004), “Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, Bilim ve Ütopya Dergisi, s:125, Kasım.
- SULA, Havva (2004), “ Yoksulluk, Göç ve Kentleşmenin Sonucu: Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar ” , **4. Aile Şurası “ Aile ve Yoksulluk ” Bildirileri**, Editör: Rahime Beder Şen, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay. , Ankara.
- SWINGEWOOD, Alan (1998), **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi** (Çev. Osman AKINHAY) Bilim ve Sanat Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.
- ŞAHİN, Çiğdem (2000) **Kapitalizm ve Yoksulluk**, Çivi Yazıları, İstanbul.
- ŞAYLAN, Gencay (1995), **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitapevi, Ankara.
- ŞAYLAN, G.(1999) **Post-Modernizm** (1.Baskı: Haziran 1999), İmge Kitapevi Ankara.
- ŞEN, Bülent (2008), “Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi, Sayı:18 ss:135-150
- ŞENSES, Fikret, (2001), **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞENSES, Fikret, (2004), “Yoksulluğun Küreselleşmesi mi? Küreselleşmenin Yoksulluğu mu?”, Toplum ve Hekim Dergisi Cilt:19, Sayı:1 (Ocak-Şubat) ss:13 – 18.
- TABB, William K. (2002), **Ahlâksız Fil, 21. Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi**, Çev: Ercüment Özkaya, Epos Yayınları, Ankara.

- TAŞKAN, Serpil (2007), “**The Experiences Of Urban Poverty Among Recent Immigrants In ANKARA: Social Exclusion Or Not?**”, Master Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- TURNER, C.Hampden ve TROMPENAARS, Alfons (1995), **Kapitalizmin Yedi Kültürü**, Çev: Füsun Doruker, gençlik Yayınları, Sabah Kitapları, İstanbul.
- TÜİK, (2009) **2008 Yoksulluk Çalışması**.
- TÜİK, (2008) **2007 Yoksulluk Çalışması**.
- TÜİK, (2007) **2006 Yoksulluk Çalışması**.
- TÜİK, (2006) **2005 Yoksulluk Çalışması**.
- TÜİK, (2005) **2004 Yoksulluk Çalışması**.
- TÜİK, (2004) **2003 Yoksulluk Çalışması**.
- TÜİK, (2003) **2002 Yoksulluk Çalışması**.
- TÜİK “**İstatistiksel Tablolar, Şehir ve Köy Nüfusu**”. **Not:** Bu verilerin tümü 08.01.2010 tarihinde www.tuik.gov.tr adresinden alınmıştır.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996), **Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler**, Timaş Yayınları, Eylül, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2003) “Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü”, **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yay. , Cilt 1, İstanbul. ss: 104 – 119
- TÜRKER, Masum; ÖRERLER, Esin Okay, (2004), **Türk Şirketlerinin Küresel Şirket Haline Getirilmesi Yolları**, İstanbul Ticaret Odası Yay. , İstanbul.
- ÜLGENER, Sabri F. (2006) **Zihniyet, Aydınlar ve İzm’ler**, Derin Yayınları, İstanbul.

UN, (2007) United Nations Economic and Social Council, “**Facing the challenges of urbanization and Urban poverty in Asia and the Pasific**”, 12–14 December 2007, Bangkok.

UNİTED NATIONS (2004) “*World Urbanization Prospects: The 2003 Revision*”
United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population
Division 7, New York.

UNDP, (2009) INDIA: URBAN POVERTY REPORT 2009
www.data.undp.org.in/povertyreduction/IUPRSummary.pdf
(01.09.2009).

WALLERSTEİN, İmanuel (2006), **Tarihsel Kapitalizm** Çev: Nemciye Alpay, Metis
Yayınları, İstanbul.

WEBER, Max (2009) **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı**, Çev: Gülistan
Solmaz, Alter Yayıncılık, Ankara.

WORLDBANK (2000), “ **Poverty in an Age of Globalization** ”October 2000,
Washington.

WORLDBANK (2000b), “World Development Indicators”, Washington.

WORLDBANK (2003), “**Global Economic Prospects and Developing Cauntries,**”

WORLDBANK (2007), “ **What is Urban Poverty?** ”, <http://web.worldbank.org>

WORLDBANK (2007), World Development Indicators,
<http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/jsp/index.jsp>,

WRATTEN, Ellen, (1995) “**Conceptualizing Urban Poverty**”, Environment and
Urbanization, vol.7, No. 1, April, s. 11 – 33.

YILMAZ, Cevdet (2008), “Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin
Dönüşümü” , **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, Der: Nurgün Oktik,
Yakın Kitabevi, İzmir. ss: 163 – 206

YILMAZ, Gaye (2000), **Kapitalizmin Kaleleri; IMF, WB ve AB**, Türk Tabipler
Birliği Yayını, İstanbul,

XUE, Jinjun ve ZHONG, Wei (2003) **“Unemployment, Poverty and Income Disparity in Urban China”** Asian Economic Journal, Vol:17, No:4. paper: 383 – 405.

www.google.com.tr (31.01.2009), (28.02.2009), (25.03.2009), (06.02.2009),
(29.05.2009), (01.04.2010).

www.yok.gov.tr (31.01.2009), (25.03.2009), (27.04.2010).

www.vikipedi.com.tr (26.05.2010)

www.globalis.gvu.unu.edu/indicator_detail.cfm?IndicatorID=30&Country=IN
(26.05.2010)

<http://www.arkitera.com/g173-%C5%9Eangay-world-expo2010.html?year=&aID=3002>
(27.05.2010)

<http://www.ntvmsnbc.com.tr> “ Kentlere göç artıyor”,başlıklı yazı, Güncelleme: 13: 46
TSİ 03 Mart 2008 Pazartesi (02.06.2010)

<http://tr.euronews.net/2010/06/22/avrupa-da-85-milyon-yoksul/> “Yoksulluk: Avrupa’da
85 milyon Yoksul” başlıklı haber. (4.06.2010)

<http://tr.euronews.net/2010/01/06/2010-avrupa-da-fakirlikle-mucadele-yili/> “2010
FAKİRLİKLE MÜCADELE YILI” başlıklı haber. (4.06.2010)

ÖZGEÇMİŞ

21.06.1985'te Elazığ'da doğdum. Öğrenim hayatım Elazığ Vali Tevfik Gür İlköğretim okuluyla başladı ve orta öğretimimi ise “Elazığ Balakgazi Lisesi'nde” tamamladım. 2004 yılında Elazığ Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğrenim görmeye hak kazandım. 2008 yılında ise bu bölümden mezun oldum. Devam eden dönemde Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Kurumlar Sosyolojisi dalında yüksek lisans öğrenimi görmeye başladım. Ayrıca Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım.